

E. PAQUE, S. J.

ONZE KOLONIE

PRACTISCHE STUDIE

OVER

BELGISCH CONGOLAND

Werk goedgekeurd door den Verbeteringsraad
Mei 1913

WETENSCHAPPELIJKE DRUKKERIJ
KAREL BULENS, UITGEVER
NIEUW-LANDSTRAAT, 75, BRUSSEL

ONZE KOLONIE

²ONZE KOLONIE

PRACTISCHE STUDIE

OVER

BELGISCH CONGOLAND

DOOR

/
E. PAQUE, S. J.

Ondervoorzitter van het Kruidkundig Genootschap van België
Gewezen Leeraar aan de Faculteit van Wetenschappen te Namen

BRUSSEL

WETENSCHAPPELIJKE DRUKKERIJ

KAREL BULENS, UITGEVER

Nieuw-Landstraat, 75

1911

M. JULIUS RENKIN

ONS DOEL

Talrijk reeds zijn de fransche werken, over ons Congoland geschreren (1).

Ongelukkig, zijn de vlaamsche lezers niet zoo rijk bedeed.

't Is om aan hun verlangen te voldoen, dat dit werkje werd opgesteld.

Opdat het voor een grooter getal dienstig moge wezen, hebben wij getracht het voor eenieder valbaar te maken en in het bereik van alle beursen te stellen.

Ons Congoland zal in alle opzichten beschouwd worden, doch altijd uit een practisch gezichtspunt : alle theoretische en hier nuttelooze vraagstukken zijn zorgvuldig ter zijde gelaten.

Mochten wij onze vlaamsche landgenooten onze Kolonie leeren kennen en de nog bestaande vooroordeelen doen verdwijnen. Mochten wij het grootsche werk van onzen Koning Leopold II naar waarde doen schatten!

(1) Zie bl. 11 : *Onze Bronnen*. — Wij hebben onlangs ook een werkje in 't fransch uitgegeven. Het heeft voor titel : *Notre Colonie. Etude pratique sur le Congo belge*. — Namen, Wesmael-Charlier, 1910.

ONZE BRONNEN

Wij hebben ons de volgende grondstoffen ten nutte gemaakt :
1° *onuitgegeven* inlichtingen, ons door bevoegde reizigers en briefwisselaars welwillend ter hand gesteld; 2° onze eigene geschriften, weleer over Congo in 't licht gegeven; 3° de rijke verzamelingen van 't *Congo's Museum* (te Tervueren), welke ons uitstekende diensten bewezen hebben (1), en 4° de boeken waarvan de titels volgen.

BOEKENLIJST

- ALEXIS, M.-G., *Le Congo belge*, 1887.
— *Notre Colonie*, 1910.
BECKER, J., *La vie en Afrique*, 1887.
CAMERON, V., *A travers l'Afrique*, 1881.
CASTELEIN, A., S. J., *L'État du Congo*, 1907.
CATEAUX, A. (Zie JANSSENS).
CATTIER, F., *Étude sur la situation de l'État indép. du Congo*, 1906.
CHAPAUX, A., *Le Congo historique*, 1894.
COART (Zie DE HAULLEVILLE).
COQUILLIAT, C., *Sur le Haut-Congo*, 1888.
DE HAULLEVILLE, A. en COART, *Ethnographie, Religion, ... au Congo* (in *Annales du Musée du Congo*, 1902-7).
DE HERTOIGH, A., *Notre Colonie*, 1909. — Zeer achtingswaardig werk dat ons zeer nuttig is geweest.
DE LEENER, G., *Le Commerce au Katanga*, 1911.
DE WILDEMAN, E., *Mission E. Laurent* (in *Publicat. de l'État Indépend.*, 1905-7).
— *Verscheidene Gedenkschriften over Congo's flora (ibid.)*
— *Notices sur les plantes utiles et intéress. de la flore du Congo (ibid.* 1903-6).
— *Les plantes textiles du Congo (in Mouvement géographique.*, 1901).
— *Sciences biologiq. et colonisation*, 1909.
DUBOIS, M. en J.-G. KERGOMARD, *Précis de géogr. économiq.*, 1897.
DUPONT, Ed., *Lettres sur le Congo*, 1889.
DURAND, Th. en Hél., *Sylloge florae congolanae*, 1909.
GILLET, J., S. J. (Zie PAQUE, S. J.)
GILLOT, J., *Vie et œuvre d'E. Laurent*, 1904.

(1) Aan wie in de zaken van Congo belang stelt, kan een bezoek aan dit *Museum* niet genoeg aanbevolen worden. De toegang is vrij.

GOFFART, F. en MORISSENS, G., *Le Congo physiq., politiq. et économiq.*, 1908. — Zeer aanbevelingswaardig werk, dat ons groote diensten bewezen heeft.

GRAVEZ, S., *Le Congo*, 1906.

GRAVIS, A., *Conférences sur la flore du Congo*, 1908.

JANSSENS, E., en CATEAUX, A., *Les Belges au Congo* (Notices biographiq.). Bkd. I. 1908.

LAURENT, E., *Le Bas-Congo; sa flore et son agricult.*, 1894.

— *Rapport sur un voyage agronomiq. au Congo* (in *Bullet. offic. de l'État Independ.*, n° 16bis, 1896).

— *Conférences sur le Congo*, 1900.

— (Zie ook DE WILDEMAN).

LAVIGERIE (Kardinaal), *L'Esclavage africain*, 1888.

MICHELS, A., *Notre Colonie*, 1910.

MORISSEAU, J., *Sur les hauteurs du Katanga*, 1910.

— *Sur le Lac Moero*, 1910.

MORISSENS, G. (Zie GOFFART).

PAQUE, E., S. J., *Plantes cultivées par le Frère J. Gillet, S. J., dans les jardins de Kisantu* (1899-1909) : drie artikels (in *L'Agronomie tropicale*, Bkd. I, 1909).

— *Plantes principales de la Région de Kisantu : leur nom indigène, leur nom scientifiq., leurs usages*, door J. GILLET, S. J. en E. PAQUE, S. J. (in *Annales du Musée du Congo*, 1910).

— *Cours de Botanique*, 1899 (2 boekd.). Namen, Wesmael.

— *Notre Colonie. Étude pratique sur le Congo belge*, 1910. Namen. Wesmael.

ROSENTHAL, S., *Le développement économiq. du Katanga*, 1911

SCHWEIFURTH, Dr G., *Au cœur de l'Afrique*, 1875.

SERPA PINTO, *Comment j'ai traversé l'Afrique*, 1881.

STANLEY, H.-M., *Comment j'ai retrouvé Livingstone*, 1876.

— *A travers le continent mystérieux*.

— *Cinq années au Congo*, 1885.

— *Dans les ténèbres de l'Afrique*, 1890 (1).

STEENACKERS, E., *Le Congo belge*, 1909.

— *Belgisch Congoland*, 1910.

VAN DER LINDEN, F., *Le Congo, les Noirs et Nous*, 1910.

VANDEVELDE, L., *Conférences sur le Congo* (in *Bullet. Soc. géogr. de Brux.*).

VAN DORPE, A., *Belgisch Congo*, 1910.

VAN OVERBERGH, C., *Collections de Monographies ethnographiq.* — Verscheidene boekd. over de volkstammen : *Bangala, Mangbeta, Basonge, Mayumbe*, enz., 1907-9.

VERMEERSCH, A., S. J., *La question congolaise*, 1906

(1) Stanley's werken, zooals men weet, zijn buitengewoon aantrekkelijk. Wij hebben ze echter bijna niet kunnen benuttigen : zij hebben meer weg van een *roman* dan van een *naauwkeurig* wetenschappelijk boek.

- VERMEERSCH, A., S. J., *Les Missions catholiques au Congo belge*, 1909.
WANGERMÉE, E., *Grands lacs africains et Katanga*, 1909.
WAUTERS, A.-J., *L'État indép. du Congo : historiq., géogr.*, 1899.
-

Annales du Musée du Congo (Flora, fauna, enz.).
Belgique coloniale (Lu).
Bullet. de la Soc. d'études coloniales.
Bullet. de la Soc. r. belge de Géographie.
Congo belge.
Congo illustré.
Expansion (L') belge (Revue).
Missions belges de la Compagnie de Jésus.
Missions d'Afrique des « Pères blancs ».
Mouvement géographique.
Revue congolaise (Lu).
Vérité (Lu) *sur la civilisation du Congo*, door eenen Belg, 1903.

N. B. — Eenige andere werken zullen verder, terloops, aangeduid worden

ONZE KOLONIE

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT (1)

In 't jaar 1485, begaf de portugeesche scheepsvoogd Diego Cam zich op reis, om, in den naam van zijn koning, de afrikaansche atlantische kusten te verkennen. Op dezen tocht, ontdekte hij de monding van den Congostroom (toen Zaïre geheeten), nam het onliggend grondgebied in bezit en stelde het onder de heerschappij van Juan II, die toen over Portugal regeerde.

Drie eeuwen verliepen er, zonder dat de Portugeezen het binnenland iets of wat nauwkeurig leerden kennen; zij hadden hunne onderzoekingen bij de kusten en de aangrenzende gouwen bepaald.

In 1816, kwam eene engelsche expeditie, onder bevel van kapitein Tuckey, de monding en de eerste watervallen van den Congo zorgvuldig verkennen. Later (1843), drong de Portugees Graça tot den Opper-Kasai (2) door, en de engelsche officieren Burton en Speke ontdekten het Tanganika-meer (1858).

(1) De *Kaart*, bij ons werk gevoegd, kan, zoo meenen wij, tot het begrip van den tekst veel bijdragen.

(2) Wat betreft de *schrijfwijze* en de *uitspraak* der congoleesche namen, zie het *Aanhangsel*, op 't einde van ons werk. Wij hebben de regels gevolgd door het Bestuur van den *Onafhankelijken Staat* aangenomen en uitgegeven in het *Recueil administratif*.

Waterval in Congoland

Van 1867 tot 1871, slaagde de schotsche zendeling Livingstone er in de Moero- en Bangwelo-meren, het zuiden van het Tanganika-meer, den Luapula en den Lualaba te ontdekken. Livingstone was van meening dat deze twee laatste rivieren tot het stroomgebied van den Nijl behoorden. Cameron wederlegde deze dwaling in 1874: hij bewees daarenboven dat de Lukuga eene afleiding van het Tanganika-meer was en dit laatste met de waterkom van den Congo verbond. In 1870, had Dr Schweinfurth den Midden-Uele verkend.

Gedurende de jaren 1874-1877, grijpt de alomberoemde reis van Stanley plaats: wondere heldendaad die van buitengewone onverschrokken- en vastberadenheid, van onoverwinnelijke standvastigheid en van uitstekend krijgster talent getuigt. Van de kust van Zanzibar vertrokken, ontdekt de anglo-amerikaansche « reporter » het Albert-Eduard-meer; bereikt den Congostroom te Nyangwe; scheept in met eenige arabische hulptroepen (5 December 1876), om, de eerste, het afvaren van den nog onbekenden en geheimvollen stroom te beproeven. Den 4 Januari 1877, komt hij bij de Stanley-Falls aan. Na, te midden van ongelooflijke moeilijkheden, langs de water-vallen voorbijgetrokken te zijn, wordt het inschepen weer beproefd. Zeven maanden later, bereikt Stanley de kust van den Atlantischen Oceaan, na twee en dertig veldslagen geleverd, en, over al de hinderpalen, die de natuur op zijnen weg opeengestapeld had, door zijne onweerstaanbare wilskracht gezegepraald te hebben.

Intusschen (12 September 1876), had de Koning der Belgen, Leopold II, te Brussel een *aardrijkskundige Conferentie* samengeroepen. Het doel dezer bijeenkomst was, met behulp der geleerden, aardrijkskundigen en beroemde reizigers, de volgende vraag te bespreken: Welke maatregelen dienen er genomen te worden om, in Afrika, de *beschaving* te bevorderen, om er de *slavernij* en den schandelijken *slavenhandel* uit te roeien?...

Als gevolg dezer conferentie, ontstond te Brussel (1876), het *Afrikaansch Internationaal Verbond*, onder voorzitterschap van den Koning der Belgen.

Van 1877 tot 1885 werden er vier belgische krijgstochten

Waterfall der Tshom, nördlich von Stanley-Falls

ondernomen : deze vertrokken van de kust van Zanzibar en namen het Tanganika-meer als operatiebasis. De eerste stond onder het bevel van kapitein Crespel, die stierf, bij zijne aankomst te Zanzibar, en door luitenant Cambier vervangen werd. Deze bereikte het Tanganika-meer en stichtte *Karema* (1879), heden tot 't duitsch Gebied behoorrende. — De tweede krijgstoct had kapitein Popelin aan 't hoofd; de derde, kapitein Ramaeckers en, later, luitenant Becker, geholpen door Burdo. — De vierde werd aangevoerd door luitenant Storms, die *Mpala* stichtte, op den westelijken oever van het meer. In den loop van het jaar 1885 (1), verliet hij *Mpala* en vertrouwde de belgische posten van de Tanganikaboorden aan de « Witte Paters » van Kardinaal Lavigerie toe.

Na Stanley's ontdekkingen, werd van den oostelijken toegang afgezien en alles in 't werk gesteld, om, langs het *westen*, den nieuwbekenden waterweg zoodra mogelijk te benuttigen.

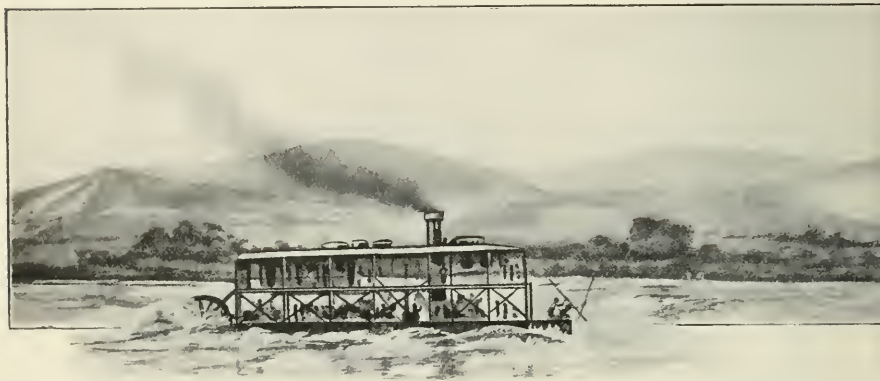
Den 25 November 1878, na de terugkomst van Stanley, had de Koning het *Afrikaansch Internationaal Verbond* door het *Studiecomiteit van Opper-Congo* vervangen en den beroemden reiziger den last opgedragen den stroom op te varen, hem in bezit te nemen en het oppergebied over de Congostreken te verwerven.

Den 14 Augustus 1879, verschijnt Stanley aan de monding van den Congo; hij vaart den stroom op, sticht de standplaatsen *Vivi* (2), *Isangila* en *Manyanga*, trekt de watervallen van het Kristalgebergte om, sleurt, één jaar lang en met ongehoorde zwarigheden, zijne uiteenzette booten over berg en dal, op den afstand van ongeveer 400 kilometers. Den 29 November 1881, bereikt hij, met zijne twee belgische gezellen, Braconnier en Valcke, den Stanley-Pool, bezet diens linkeroever, sticht er *Leopoldville* en zendt den eersten stoomboot over de golven van den Opperstroom.

(1) Wanneer het *Verbond* zijne werkzaamheid langs de *oosterkust* staakte.

(2) Nu vervangen door *Matadi*, op den linkeroever gelegen.

Dit was de eerste reuzenstap op de baan der inbezitneming van Congoland. Daarop volgde de verkenning van den Neder-Kasai, van de Fini-Lukenie en het ontdekken van het meer Leopold II. Ondertusschen sloot Stanley talrijke verdragen met de inlandsche oversten of koningen en bekwam alzoo het oppergebied over hunne bezittingen.

Stoomboot (sternwheël), op den Stanley-Pool

Door de ziekte aangetast en gedwongen naar Europa terug te keeren, draagt Stanley zijne taak op aan kapitein Hanssens en zijne hulpofficieren; deze stichten de standplaatsen *Kwamouth* en *Bolobo*; zij verkennen daarenboven het bekken van den Kwilu-Niadi (heden tot de fransche Bezittingen behorende).

Nauwelijks genezen, keert Stanley (1883) naar Congo terug en sticht, met den dapperen kapitein Coquilhat, den post van den *Evenaar* (heden *Coquilhatville*), daarna de standplaats der *Stanley-Falls*; hij bezoekt de *Bangala* en *Basoko* volkstammen en verkent gedeeltelijk den loop van den Aruwimi.

Weldra is Stanley genoodzaakt Congo te verlaten; hij gelast kapitein Hanssens zijne ondernemingte voltrekken.

Den 24 Maart, ontdekt laatst genoemde de monding van den Ubangi, vestigt daarna de standplaats der *Bangala* (*Nieuw-Antwerpen*), verkent de Mongala en den Rubi,

sticht den post *Basoko* en sterft, na zijnen terugtocht in Neder-Congo (4 December 1884), bezwijkend aan overmaat van vermoeienis.

Terwijl de Belgen zich langs den Opper-Congostroom vestigen, bezoeken vreemde reizigers (Thomson, Giraud, Böhm, von Wasmann, ...) den Kwango, den Uele, den Aruwimi, de groote oostelijke Meren, Katanga en het Kasai-bekken.

De grondvesten der belgische bezetting zijn gelegd : het *Studiecomiteit* gaat over in het *Internationaal Verbond van Congoland*. Talrijke overeenkomsten, met de inlandsche hoofden getroffen, bevestigen dit Verbond in het oppergebied over bijna al de Congogouwen.

Den 23 Februari 1885, ontvangt de *Conferentie van Berlijn*, samengeroepen om verscheidene afrikaansche zaken te regelen, mededeeling dat al de Mogendheden, op die Conferentie vertegenwoordigd, *den nieuwen Staat erkend hebben*. — Den 30 April van hetzelfde jaar (1885), wordt Koning Leopold II door de belgische Kamers gemachtigd den titel van *Souverein van den Onafhankelijken Staat van Congo* aan te nemen.

De *vlag* van den Staat is blauw met gouden ster in het midden; het *wapenschild* is dat van Leopold II met de ster en de leus : « Werk en vooruitgang ».

Van dan af, worden tochten naar alle richtingen ondernomen en de talrijke standplaatsen, die opgericht worden, getuigen van den snellen vooruitgang der inbeslag-neming. Onder de dappere Belgen, die zich alsdan bijzonder onderscheidden, mogen de volgende namen niet onvermeld blijven : Van Gèle, Baert, P. en G. Le Marinel, Cambier, Thys, Hanolet, Vandevælde, Delcommune, Dhanis, Delporte, Van Kerckhoven, Cornet, Jacques, Descamps, Long, Lothaire, Lange, Brasseur, Lemaire, ...

Wij zijn een bijzonder aandenken verschuldigd aan den diepbetreurden E. Laurent, professor bij het Landbouw-Instituut van Gembloers. Op aanvraag van Leopold II, ondernam hij, van 1893 tot 1903, drie allerlastigste verkenningsreizen in Neder- Midden- en Opper-Congo. De flora en de landbouwkunde moesten het bijzonder voorwerp zijner waarnemingen uitmaken. Hij overleed, tijdens

zijne derde terugreis, aan boord van het stoomschip *Albertville* : zijne zelfsoffering had hem het leven gekost. De resultaten zijner navorschingen werden door M. E. De Wildeman in 't licht gegeven (zie *Onze Bronnen*, bl. 11).

Baron Dhanis

Hier dient ook melding gemaakt van den roemrijken kruistocht die, in de bijzonderste landen van Europa, door Kardinaal Lavigerie tegen den slavenhandel werd gepredikt.

Men weet hoe, omtrent het midden der xix^e eeuw, de Arabieren, van de kust van den Indischen Oceaan vertrokken, tot in het hart van Midden-Afrika doordrongen. Zij kwamen er om elpenbeen op te zoeken, maar ook om den afschuwelijksten koophandel, den slavenhandel te drijven.

Eerst in de streek van Maniema (in 't zuiden van het district van Stanleyville) gevestigd, verspreidden zij zich welhaast naar alle richtingen. Als wilde en bloeddorstige dieren, vielen zij de weerlooze dorpen aan, brachten om al de volwassen mannen die eenigen tegenstand durfden bieden, namen vrouwen en kinderen gevangen en verwoestten gansche landstreken. De gevangenen, met ketenen aan elkander gebonden, werden naar verafgelegene landen gedreven. De ontberingen, de folteringen, de ziekten verminderden de lange reeksen dezer ongelukkige slachtoffers. Zij die overbleven werden op slavenmarkten te koop gesteld en, voor 't overige hunner dagen, tot het ellendigste bestaan veroordeeld. Jaarlijks werden verscheidene honderdduizenden dezer ongelukkigen in Mid-Afrika verkocht of omgebracht!

Meer dan eens waren de soldaten van den Onafhankelijken Staat met de Arabieren in aanraking gekomen : vele onzer landgenooten onderscheidden zich in deze aanvallen; vele ook sneuvelden glorieus op het slagveld.

Het was te midden dezer droevige omstandigheden dat de heldhaftige Kardinaal Lavigerie, gesteund en aangemoedigd door Z. H. Leo XIII, zijn apostelstem over Europa deed galmen, om medelijden en hulp voor de ongelukkige negers van Afrika te verwerven. Nergens bleef men onverschillig voor zijnen oproep en welhaast zag men, van alle kanten, geld en andere hulpmiddelen toestroomen.

In meest al de streken van Europa kwamen bijzondere Comiteiten tegen den slavenhandel tot stand. Ons land bleef niet ten achter en, in 1889, werd het *Belgisch Comité tegen Slavenhandel* opgericht. Dit ondernam drie krijgstochten in Congoland : de eerste, aangevoerd door kapitein Jacques; de tweede, onder bevel van Hinek en Ectors; de derde, onder het kommando van Long.

Onder het getal Belgen die zich in die tochten onderscheidden, hetzij vóór of na het bestaan van het Comité, moeten de volgende namen niet worden voorbijgegaan : Dhanis, Jacques, Ponthier, Storms, de Wouters d'Oplinter, Hodister, Lippens, De Bruyne, Malfeyt, Scheerling, Van Gèle, Van Kerekhoven, Coquilhat, Vandeveld,

Dubois, Lothaire, Henry, Lange, de Croy, de la Kéthulle de Ryhove, Michaux, Cassart, Tobback, Chaltin, Fivé, doctor Dupont, Gillain, Descamps, Delecommune,...

De Missionarissen van Kardinaal Lavigerie (Witte Paters), langs het Tanganika-meer gevestigd, werden meermaals door de slavenhandelaars verontrust of aangevallen. Zij werden beschermd door eenige gewezen pauselijke zouaven, mannen van levendig geloof en ongemeene onverschrokkenheid. Onder hen komt de eereplaats toe aan een Bretanjer, kapitein Joubert : tot heden toe gaat hij voort met zijn bestaan aan het welzijn der negers en der zendelingen toe te wijden. Nevens hem, zien wij vijf oud-zouaven uit Vlaanderen : D'Hoop, Loosvelt, Tailieu, Van Oost en Staes. Allen, alsook een ander landgenoot, de jonge en dappere Vrithoff, gaven hun leven ten beste voor de verdediging der hun toevertrouwde missionarissen en negers.

Ponthier

De Arabieren zijn eindelijk volkomen overwonnen (1), en het congoleesch grondgebied is gezuiverd van de menschenjagers wier roofholen de prooi der vlammen worden.

Een ander slag van jagers — zielenjagers — komen hunne plaats innemen.

Volgens wensch van den Koning-Souverein en goedkeuring van Z. H. Leo XIII, zijn het *belgische* Missionarissen

(1) De eer van dezen veldtocht tot een gelukkigen uitslag gebracht te hebben, komt den dapperen kommandant Dhanis toe. Ook werd hij, bij zijne terugkomst in België (1894), op zegevierende wijze onthaald te Antwerpen en te Brussel. Om zijne schitterende zegepralen, verleende de Koning hem den titel van *baron*. Hij overleed te Brussel, den 12 November 1909, in den ouderdom van pas 47 jaren. Het vaderland zal den roemvollen naam van Dhanis immer met fierheid en erkentelijkheid gedenken.

(gelijk verder zal uiteengedaan worden) die zich in de verschillende streken des lands komen vestigen. Hun bijzonderste doel is voorzeker de zielen te redden; maar door hun streven en hunne voorbeelden, door het godsdienstig en vakkundig onderwijs dat zij verspreiden, zullen zij krachtig bijdragen tot den vooruitgang der wordende beschaving (1).

Alzoo, dank de zelfopoffering van al de Belgen, neemt die grootsche congoleesche onderneming immer toe en breidt zich uit tot een reusachtig werk : trotsche heldendaad van stoutheid en zelfverloochening, epos vol glorierijke bladzijden, geschreven, helaas! ten koste van menigen rouw, van tallooze rampen.

Sedert 18 October 1908, heeft het bestaan van den Onafhankelijken Congostaat een einde genomen. De gewesten, door de dapperheid, de edelmoedigheid van zoo vele Belgen veroverd, zijn bij ons vaderland ingelijfd geworden. — België, vanwege de uitgestrektheid zijner *Kolonie*, neemt voortaan de vierde plaats in onder de koloniale Mogendheden.

Bij den terugblik op het verleden, staat men verbaasd vóór het reuzengewrocht dat het vernuft en de stalen wil van Leopold II in staat is geweest voor den dag te brengen.

Dertig jaar zijn nauwelijks verlopen, sedert dat Stanley heel Afrika doorkruiste, den Congostroom afvoer en diens loop op de nog blanke kaart afteekende. Dertig jaar, maar dertig jaar van overmachtig arbeiden, van ononderbroken en hardnekkig zwoegen, waar, nevens ieder jaargetal, eene ontdekking prijkt en ieder dag eenen nieuwen

(1) Het zal niet zonder belang zijn, hier er even op te wijzen hoe, reeds in 1548, op aanvraag van den Koning van Portugal, vier Paters Jesuïeten in het koninkrijk *Congo* het geloof gingen verkondigen. (Men noemde aldus het noorderlijk gedeelte der huidige portugeesche Bezittingen; de hoofdstad had naam *Congo* of *San Salvador*). Hun arbeid werd, in het begin, met goeden uitslag bekroond; later, door den slechten wil des konings en andere ongunstige omstandigheden gebeurde het dat, na vier jaar, de Paters die zending lieten varen.

vooruitgang toont; dertig jaar die voldoende waren om het rivierennet gansch te verkennen; om bijna overal de wetenschap in de plaats van het onbekende, de wordende beschaving in plaats van de barbaarschheid te doen

Eerw. Pater Em. Van Henckxthoven, S. J.,
Stichter der Missie van Kwango

binnendringen; om een grootsch koloniaal rijk te scheppen met merkwaardige werkmiddelen toegerust; om, volgens het gezegde van een franschen publicist « een gewrocht voor den dag te brengen aan hetwelk niets ontbreekt dan het verloop eeniger eeuwen, om naar juiste waarde geschat te worden ».

GRENZEN. — UITGESTREKTHEID. — BEVOLKING

Grenzen. — Belgisch Congoland is begrensd, ten *Noorden*, door : 1° fransk Congoland, 2° engelsch-egyptische Soedan (Bahr El Ghazal) (1); — ten *Oosten*, door : 1° de engelsche Bezittingen (Uganda), 2° duitsch Oost-Afrika, 3° de engelsche Bezittingen (Nyassa-Land); — ten *Zuiden*, door : 1° engelsch Rhodesia, 2° de portugeesche Bezittingen (portugeesch Congoland of Angola); — ten *Westen*, door : 1° portugeesch Congoland, 2° den Atlantischen Oceaan (op de lengte van 35 kilometers), 3° het portugeesch omsloten Cabindagebied en 4° fransk Congoland.

Uitgestrektheid. — Volgens de laatste schattingen van kommandant Le Marinel, beslaat onze kolonie eene oppervlakte van ten minste 2,350,000 vierkante kilometers, dat is ongeveer 80 maal de oppervlakte van Belgenland (29,455 vierkante kilometers) en meer dan de oppervlakte der volgende landen samen genomen : België, Nederland, Duitschland, Oostenrijk, Hongarije, Frankrijk, Spanje en Portugal.

Bevolking. — Zeer verschillende opgaven kwamen er voor den dag. Sommigen hebben van 40 millioen gewaagd! Stanley spreekt van 36 millioen en Vierkandt van 11 millioen. Deze cijfers zijn zeker overdreven, in tegenovergestelden zin. Reclus, Dubois en Kergomard meenen dat

(1) De *Onafhankelijke Staat* had het omsloten Ladogebied (Enclave de Lado) in huur genomen, huur die moest vervallen zes maanden na den dood van Leopold II. Ten gevolge van het overlijden des Konings (17 December 1909), is deze grondstrook, den 17 Juni 1910, aan het beheer van Soedan overgemaakt. Eene internationale commissie heeft de vergoeding geschat welke, voor gebouwen, ondernomen werken, enz., aan onze Kolonie moest uitbetaald worden.

de bevolking 20 millioen bedraagt; Wagner en Supan, 14 millioen. Wij zijn van gedacht dat het waar getal *tusschen* deze twee uitersten ligt, en dat het cijfer van 16 millioen heden als het waarschijnlijkste mag gehouden worden.

ALGEMEEN UITZICHT VAN CONGOLAND

Indien men van de kust des Atlantischen Oceaans ver- trekt, bemerkt men dat de aardbodem zich immer meer en meer verheft en drie voorname, boven elkander liggende verdiepingen of tafellanden uitmaakt. Dit bijzonder voor- komen is veroorzaakt door scheuringen, eertijds, gedu- rende de geologische tijdvakken, teweeggebracht en vergezeld van rijzingen en neerzinkingen van de opper- vlakte des bodems.

De laagste verdieping, die klein van omvang is, strekt zich uit van de kust tot aan den voet van het *Kristalge- bergte*; de grond verheft zich nauwelijks tot 100 meters boven den waterspiegel. — De tweede verdieping is zeer uitgestrekt en omvat gansch het bekken van den Midden- Congostroom; het terrein verheft zich van 400 tot 600 meters, en brengt vlakten tot stand die door het groote Evenaarswoud en het hooge gras der « brousse » en der « savana » (waarvan verder) overdekt zijn. — De bovenste verdieping, of Opper-Congo, maakt een uitgestrekt hoog- land uit (het grootste gedeelte der districten van Stanley- ville en Katanga) hetwelk, ten zuiden en ten oosten, eene gemiddelde hoogte van 1,000 tot 1,500 meters bereikt.

Deze laatste verdieping is gekenmerkt door eene reeks van *Groote Meren*, zich noord-zuidwaarts uitstrekkend en ontstaan gedurende de geologische tijdvakken, na het ver- schijnen van reusachtige aardkloven. De nauwe grond- strook, tusschen twee min of meer nabijliggende kloven gelegen, stortte in en veroorzaakte de diepe zinkingen, — *Graben*, zeggen de Duitschen, — in dewelke de naburige waters zich welhaast moesten verzamelen. Aldus ontstond die merkwaardige aanschakeling van Groote Meren (Albert-

meer, Albert-Eduard-meer, Kivu-meer, Tanganika-meer, Moero-meer en Bangwelo-meer; zie de Kaart), die onze Kolonie ten oosten begrenzen.

Bergen. — 1° Na de nederzinking, die de bekkens der Groote Meren vormde, rezen de randen derzelve, tengevolge eener onderaardsche drukking,

omhoog en veroorzaakten

twee evenwijdig loopende

bergketens, gekend

onder den naam van

oostelijke en westelijke

« bergketen

van den centraal

Graben ». — De

eerste dier bergketens,

de eenige die voor ons

belang oplevert,

vangt aan ten

westen van het

Tanganika-meer,

tusschen den 7^{den}

en den 8sten graad

Zuiderbreedte (zie de

Kaart). Zij vormt daar de

Marungu-Bergen (1,100 me-

ters hoog), om zich daarna noord-

waarts, tot boven het Albert-meer

uit te strekken, waar zij de *Blauwe Bergen* (1,000 à

1,200 meters) uitmaakt.

2° Eene uitstorting van vulkanischen aard, de *Virunga-Bergen*, vervult de kloof, door de aardscheuring teweeggebracht, tusschen het Kivu- en het Albert-Eduard-meer.

Acht kratervormige kruinen werden daar gevonden, waarvan slechts twee nog in werking zijn.

3° Benoorden het Albert-Eduard-meer rijst de bergketen van den *Ruenzori*, wier hoogste toppunt, de *Margaritaspits*, 5,130 meters bereikt. De helft dier bergmassa ligt

op engelsch Gebied; hare kruinen zijn met eeuwigduren-

In het woud

den sneeuw bedekt en men treft er ook ijsbergen aan.

4° Eene *reeks* hoogten, die zich niet boven de 1,800 meters verheffen, vindt men in Katanga. Vooreerst de *Mitumba* bergketen : zij begint op de Congo-Zambesi waterscheidingslijn, bij de bronnen van den Lubudi, en richt zich noord-oostwaarts naar het Tanganika-meer, waar zij zich met de Marungu-Bergen vereenigt. — Daarnaevens liggen de *Kundelungu-Bergen* (1,500 tot 1,700 meters), bewesten het Moero-meer, tot aan den 10^{den} graad Zuiderbreedte.

5° In het westelijk gedeelte der kolonie, doet zich de keten van het *Kristalgebergte* op. Zij loopt, evenwijdig aan de kust, van portugeesch Angola af tot in Kamerun (ten noorden van fransch Congoland) en is, door uitgestrekte vlakten, van den Oceaan gescheiden. De verheffing des bodems, die in 't algemeen geen 700 tot 800 meters te boven gaat, biedt nergens den waren vorm van spits of kruin aan. In het gedeelte dezer keten, dat door onze kolonie loopt, kan men onderscheiden : a) de *bergmassa van Palabala* (560 meters hoog), rotsachtige heuvelenrij, die beneden Boma aanvangt en haar toppunt ten oosten van Matadi bereikt; — b) het *Bangu-bergvlak*, bezuiden den Congostroom; gemiddeld 650 tot 750 meters hoog. De bodem bestaat uit kleischilfer en donkerbruinen harden zandsteen. Tusschen de heuvelen van zijne gerimpelde oppervlakte, verheft zich een belangrijke spits, de *Uia-berg* (1,050 meters), om denwelken de spoorweg van Matadi naar Leopoldville eenen draai maakt en dan het bergvlak, op de hoogte van 741 meters, nevens Thysville overklimt.

De *breedte* van het Kristalgebergte, op congoleesch grondgebied, bereikt ongeveer 550 kilometers : zij wordt gerekend van Boma tot Bolobo, waar alle bergwezen bepaald verdwijnt. — Dwars door deze bergketen heen, boort de Congostroom zich een nauwen doorweg; daar ook vormt hij de twee en dertig heerlijke *Livingstonewater-vallen*, waarvan verder gewag zal gemaakt worden.

De *zeekust* (35 kilometers lang) bestaat uit zandig strand en steile roodaardige klippen, die aan tamelijk moerasachtige en ongezone landouwen grenzen. — Benoorden den stroom, verheft zich de bodem en vormt de hobbelige en

boschachtige streek van *Mayumbe* (naam die *gouw der bosschen* beteekent).

Meren. — Behalve de Groote Meren der oostergrens onzer kolonie, waarvan wij hooger gesproken hebben, verdient melding gemaakt van de volgende : *Leopold II-meer*, *Tumba-meer*, *Kisala-meer*, *Upemba-meer* en *Kabele-meer* (deze drie laatste in Katanga, bij den samenloop van den Lualaba en de Lufira).

In het hoofdstuk over de *Stroomen*, zullen wij eenige bijzonderheden aangeven nopens de voornaamste dezer meren.

Moerassen. — Gelijk het geschiedt in al de landen, waar de menschelijke bedrijvigheid niet tussehenbeide is gekomen, zoo vindt men in Congo uitgestrekte *moerasachtige* gewesten.

Hetgeen Livingstone « spons » noemde, is slechts een soort van moeras : het bestaat uit drijvend plantgewas, een mengsel van kleine ineengegroeide wortels, dat onder de voeten wegzinkt en op zwart modderachtig water rust.

De nabijheid van moerasachtige gronden is altijd *ongezond* : zij wasemen luchtvergiftende miasmen uit en duizenden insekten en microben krielen er in het water.

DE MIDDEN-KOM

Het grootste gedeelte onzer kolonie bestaat uit eene uitgestrekte en, in haar midden, ingezonken vlakte.

Oudtijds, gedurende de geologische tijden (2de en 3de tijdvak), was deze midden-kom met eene *binnenzee* overdekt, waarin de rivieren en de meren der omliggende hoogvlakten zich kwamen uitstorten. Deze waters kwamen er terecht, met aanbrenging van al de verweerde stoffen, die zij op hunnen weg losgerukt hadden.

Daar de bodem dezer kom niet waterpas lag, maar zachtjes westwaarts glooide, zoo moest de drukking dier

watermassa hevigst naar den kant van den huidigen Stanley-Pool werken, waar zij door het Kristalgebergte gestuit werd. De aardkunde nu leert ons dat, op zeker tijdstip, eene nederzinking des aardbodems, vergezeld van scheuring der rotsen, in deze bergketen plaats greep. Van toen af, begonnen de waters der binnenzee zich in den Atlantischen Oceaan uit te storten. Het verschil van hoogte was zeer aanzienlijk : ook de stortvloed viel de bergmassa aan met hevige omstuimigheid en groef er zich, op korten tijd, eenen diepen uitweg door. De waterhoogte der binnenzee zakte meer en meer, en, na volledige ont-ruiming, ontstond allengskens het hedendaagsch water-wezen. De bijrivieren van het hoogland begonnen hunne bedding te banen en de regenwaters, langs de richting der grootste schuinheid wegspoelende, gaven eindelijk aan de streek haar huidig voorkomen.

De grootste *diepte* der midden-kom is langs het Leopold II-meer en het Tumba-meer gelegen : daar is men slechts 340 meters boven den zeespiegel. Van daaraf, begint de bodem zich, met eene nauwlijks merkbare hel-ling, te verheffen, lichtjes gerimpeld door enkele heuvel-rijen die de rivierbekkens van elkander scheiden. Aldus vertoont zich de aanblik der streek tot boven den Ubangi en den Midden-Uele, *noordwaarts*; tot den 25sten graad Oosterlengte van Greenwich, *oostwaarts*; tot den 5^{den} breed-tegraad, *zuidwaarts* en den 15^{den} graad Oosterlengte (in 't fransch Congoland), *westwaarts* (zie de Kaart). — Van deze grens te beginnen, verbindt de bodem zich met het hoogland door kronkelende, meer verhevene en steile heuvelrijen, van 500 tot 600 meters hoogte, tusschen dewelke de rivieren zich *diepe beddingen* beginnen uit te hollen.

In de middenstreek, ziet men echter eenige oneffenhe-den, meer opmerkbaar door hunne eenzaamheid dan door hunne hoogte. Noemen wij alleenlijk : 1° den *Pogge-Berg* (470 meters), op den Midden-Kasai; 2° de *hoogvlakte* der Opper-Lukenie (450 meters) en 3° de heuvelen van *Upoto* (tusschen den Congo en de Mongala).

NATUUR DER DELFSTOFFEN EN DES BODEMS

Aangaande den *ouderdom*, zullen wij de aardkundige voortbrengselen verdeelen : 1° in *aloude*; 2° *min oude*, en 3° *nieuwere* formatiën.

1° *Aloude formatiën*. — a) *Kwarts*, *grauwakkwarts* (quartzites) en *bladsteen* (phyllades) worden gevonden in het bekken van den Opper-Lualaba.

b) *Kalksteen* (calcaire) bevindt zich overvloedig in dezelfde streek; daarenboven, nevens de twee oevers van den Aruwimi, bij den Rubi, in den berg Samba

Te Popokabaka. — Op de rivier de Kwango

(zuid-oosten van het Kasaidistrict) en de omstreken van Stanleyville. Het oostelijk gedeelte van het Kristalgebergte is ook zeer rijk aan kalksteen, die voortreffelijke kalk en marmer van de beste soort oplevert.

2e *Min oude formatiën.* — Vertegenwoordigd : a) door den *rooden zandsteen* (grès rouge) : deze is hard, *veldspaat* bevattend, dikwijls vergezeld, bijzonder in de onderste lagen, van *schilfersteen* (schistes) en *grauwak* (psammites). De roode zandsteen wordt aangetroffen op de zijanten van het Kristalgebergte en bijzonder in Katanga.

b) Door den *witten of zachten zandsteen* van den Opper-Congo : deze is zeer gemeen en overdekt bijna het gansche bekken der oudere binnenzee; hij is *kieselachtig* (siliceux), wit of geelachtig, zeer zuiver, zacht, licht fijn te wrijven en lagen vormende van buitengewone dikte.

c) Op de twee oevers van den Congo, te beginnen van Bolobo tot aan den Lomami, en ook op de oevers van zekere bijrivieren, vindt men *oude aanslijgingsgronden* (alluvions anciennes).

d) Het grootste gedeelte van het Congo-bekken is met eenen onmetelijken nederslag van *afzettingstoffen* (sédiments) overdekt : men ontmoet dit vooral op de zijanten der valleien. De bodem bestaat uit *leem-zandachtige aanslijgingsgronden*, *grijs*, *geel* of *roodachtig* van kleur en rustende op een bed van *gerolde keisteenen* (cailloux roulés). Deze aanslijkingen bevatten bijna altijd eene groote hoeveelheid van *ijzeroxyde-hijdraat* (hydroxyde de fer), dat zich dikwijls samenhoopt onder vorm van *kernen* of zelfs *lagen van limoniet* uitmaakt : onder deze verschillende gedaanten wordt het, in de streek, als *ijzererts* gebezigd. Deze soort van grond wordt soms ook *lateriet* (1) of *lateritische aarde* genoemd.

3^e *Nieuwere formatiën.* — Deze vertoonen zich allen, zonder uitzondering, aan de oppervlakte des bodems.

Het zijn : a) *de produkten der ontbinding van de oudere bergstoffen*. Deze ontbinding geschiedt onder den invloed van den dampkring. De *samenstelling* dezer produkten verschilt natuurlijk met de natuur der onderliggende

(1) Van 't latijn *later*, dat *baksteen* beteekent. Zoo genoemd om de kleur der aarde, die roodachtig is gelijk baksteen.

bergstoffen. Zij is *leemachtig*, als de ondergrond uit *schilfermica* (micaschistes) bestaat, zooals in het Aruwimivoud, of uit *schilfersteen* (schistes), zooals in Katanga, of uit *leemachtigen kalksteen* (calcaire argileux). — De *witte* of *zachte zandsteen* van Opper-Congo vormt, na zijne ontbinding, groote zandachtige streken die zeer vruchtbaar zijn.

b) *De produkten van het zippelen op de hellingen, onder invloed van den regen.* — Het overschot der ontbondene stoffen die den ondergrond uitmaakten, wordt dikwijls op de hellingen en tot in het diepste der valleien medegevoerd : dit doet zich bijzonder voor bij *naakte* gronden, die door geen gewas beschut zijn. Eene schifting grijpt plaats gedurende deze vervoering : de grovere *kiesel- en zandachtige* stoffen worden op de hellingen afgezet, terwijl de *leemachtige*, die fijner en lichter zijn, verder worden medegevoerd en eindelijk op de laagste plaatsen terechtkomen. Ook zijn deze laatste veel vruchtbaarder dan de andere, welke gewoonlijk een mager en schraal voorkomen hebben.

c) *De nieuwere aanspoelingen der waterloopen.* — Deze bestaan uit verschillende aardstoffen, van het bovenland medegevoerd en op de oevers afgezet. Op deze wijze vormen zich afzettingsslagen van *zandachtigen* of *leemachtigen* aard, die soms ook *gerolde keisteenen* inhouden, voornamelijk in die streken waar de waterloopen stortvloeden uitmaken.

In een bijzonder hoofdstuk zal gehandeld worden over de *mijnen* en de *mijnstoffen*.

DE STROOMEN

Hunne namen. — Wij hebben reeds gezegd dat de Congostroom, toen de scheepsvoogd Diego Cam er de monding van ontdekte (1485), *Zaire* heette (eene wijziging van het inheemsch woord « nzadi » = groote rivier).

Toen Stanley, in 1869, den Lualaba (1) afvoer (die niets anders was dan de Congo), vond hij dat die stroom van naam veranderde bij ieder zijner bijrivieren; daarom noemde hij hem den « Livingstone » (2), een naam die, niettegenstaande Stanley's verlangen, niet is blijven voortbestaan.

De huidige naam komt voort van het « koninkrijk van Congo », dat zich eertijds op den linkeroever der stroommonding uitstreckte en waarover wij gesproken hebben, op bladzijde 25 (in eene *nota*).

Onder de *bijrivieren*, zijn er verscheidene die *verschillige* namen dragen of droegen, op verschillende punten van

Banana. — Prauwen. — Krijgsoefeningen der soldaten

hunnen loop. Ziehier den uitleg van dit zonderling verschijnsel. Wanneer, in de eerste tijden der verkenning, een reiziger eene groote rivier tegenkwam en haren naam

(1) *Lu*, eerste lettergreep van talrijke namen, beteekent *rivier*; *Lualaba* = de groote rivier.

(2) Ter gedachtenis aan *Livingstone*, die hem ontdekt had.

aan de inboorlingen vroeg, antwoordden deze meestal, in hunnen tongval: « root water »; de Europeaan schreef terstond het woord neer en gaf het tot naam aan de rivier.

Wanneer een andere reiziger de rivier op een ander punt tegenkwam, kreeg hij hetzelfde antwoord, in een anderen tongval, en gaf het op als den waren naam, enz. Zoo zijn de Ituri en de Aruwimi slechts ééne rivier; zoo ook de Lukenie en de Fini; de Tshuapa en de Rubi; zoo nog dragen sommige bijrivieren tot vier of vijf verschillende namen, enz.

Heden tracht men, natuurlijk, de zaken wat te vereenvoudigen en slechts éénen naam te behouden.

DE BRONNEN VAN DEN CONGOSTROOM

De kwestie is nog al ingewikkeld en verscheidene theoriën staan tegenover malkander.

De uitvinder van ieder dier theoriën geeft zijne redenen aan, dewelke de *beste* zijn, — dat is klaar! — om aan zijne zienswijze de voorkeur te geven boven al de andere.

Zoo komt het dat eerst de langste tak van den Malagarazi, dan de Shambezi, de Lualaba, de Lubudi en eindelijk de Kuleshi beurtelings de eer gehad hebben door te gaan voor de *moedertak* van den grooten stroom.

De Malagarazi, eene weinig bekende rivier, valt in het Tanganika-meer, aan den oosterkant, een weinig lager als Udjiji (zie de Kaart).

De Kuleshi loopt links van den Lubudi en ontspringt, even als deze laatste, bij de zuidergrens onzer Kolonie: langen tijd loopen zij evenwijdig naast malkaer om eindelijk samen te vloeien.

Stroomafwaarts na den samenloop, heet de rivier *Kuleshi*, voor degene die dezen laatsten aanzien als *moedertak* van den Lualaba (Congo); zij heet *Lubudi*, voor de voorstanders der tegenovergestelde meening.

Hetgeen, deze laatste jaren, den Kuleshi eenig belang heeft bijgezet, is, dat kapitein Lemaire zou bemerkt hebben, dat hij, op *dezelfde* Zuiderbreedte, *ten minste tweemaal zooveel* water levert als zijn mededinger, de Lubudi.

BELANGRIJKHEID VAN DEN CONGOSTROOM

Zijne lengte bedraagt ongeveer 3,950 kilometers. Te beginnen van de bron zijner langste vertakking (de Shambezi) tot aan den Oceaan, stroomen zijne waters op eene lengte van 4,800 kilometers (de Schelde, 430 kilometers; de Maas, 950 kilometers).

Achtereenvolgens Lualaba en Congo genoemd (om geen andere namen te vermelden), strekt hij zich uit over de drie boven malkander liggende vlakken van het grondgebied der Kolonie. Van het eene vlak op het ander, valt hij plotselings neer : vandaar de *watervallen*. De *Stanley-Falls* maken den overgang nit tusschen het derde vlak en het tweede; de *Livingstone-watervallen*, tusschen het tweede en het laagste. — In de bergstreken van Katanga, enz., zijn de *watervallen* en de *snelstroomingen* uiterst talrijk, zoowel bij den Congo als bij zijne nevenrivieren (zie de Kaart en de *Verklaring* ervan).

Zijne zijtakken inbegrepen, voert de Congostroom de waters af van een gebied dat op 3,770,000 vierkante kilometers mag geschat worden (de Schelde, 20,000 vierkante kilometers; de Maas, 30,000 vierkante kilometers). Door zijne waterhoeveelheid en de uitgestrektheid van zijn bekken, dat enkel door het bekken van den Amazone overtroffen wordt, is hij de tweede stroom der wereld; voor de lengte neemt hij den tienden rang in.

Die reusachtige stroom vormt, in Midden-Afrika, eenen voortreffelijken indringingsweg die, om de gemakkelijkheid der vaart en den rijkdom der besproeide streken, noch voor den Niger, noch voor den Zambesi moet onderdoen.

Geringer dan de Nijl, ten opzichte der lengte, overtreft hij dien stroom door de geschiktheid zijner bijrivieren : langs deze waterwegen, wier lengte 15,000 kilometers bedraagt, kan men, zonder hinderpalen, van den Stanley-Pool af, door geheel de middenstreek uitvaren, en, mits het overkomen van eenige watervallen en snelstroomen, tot de uiteinden van het grondgebied.

Het eenige dat de waarde van dit bewonderingswaardig waternet vermindert, is dat het, op twee punten, door onovervaarbare watervallen versperd is. Edoch, die hinderpalen, welke de economische ontwikkeling van den Opper-Congo langen tijd verhinderd hebben, zijn heden, bij middel van spoorwegen, uit den weg geruimd.

De *monding* van den Congo bezit drie havens, in diep water : Banana, Boma en Matadi. Geheel het jaar door, kunnen de zeeschepen er binnen varen en tegen wind en storm beschutting vinden. Deze ligging is waarlijk bevoorrecht, aangezien, van Gabon tot Sint-Paul van Loanda, in al de havens zonder onderscheid de schepen genoopt zijn, op verscheidene kilometers van de kust, te ankeren.

BESCHRIJVING VAN DEN CONGOSTROOM

De loop van den stroom bevat drie voorname deelen : het eerste, gaande van den oorsprong tot aan de Stanley-Falls; het tweede, van de Stanley-Falls tot den Stanley-Pool en het derde, van den Stanley-Pool tot aan de zee.

De kwestie der *bronnen* van den Congo, hebben wij reeds onderzocht.

1° De *Lualaba* (vroeger *Nzilo* genoemd, in zijn oppergedeelte) (1), komt van de zuidergrens der Kolonie. Door talrijke snelstroomingen versperd, vloeit hij, onstuimig als een stortvloed, de Mitumba-bergen voorbij; dan schiet hij door de woeste *Engte van Zilo*, die hier 60 meters en elders nauwelijks 15 meters breed is, op eene diepte van 400 meters! Hij vormt er *watervallen* (2), die eene ontzaglijke *werkkracht* voor het mijngebied van Katanga zullen kunnen daarstellen.

(1) De *Lualaba* heette vroeger *Nzilo* of *Zilo*, boven zijn samenloop met den *Kuleshi* en *Kamolando*, *nadien*; hij droeg dezen laatsten naam tot aan de *Hellepoorten*, waar hij eindelijk *Lualaba* begon te heeten. Men heeft, met reden, deze nuttelooze verwikkeling van namen afgeschaft.

(2) In dewelke hij van eene hoogte van 300 meters, bijna loodrecht, in het dal nederstort.

Nadat de *Kuleshi* (of de *Lubudi*, indien men verkiest), zich met den *Lualaba* vereenigd heeft, neemt deze een breedten, snellen, ondiepen loop en geeft zijn naam aan den stroom tot aan de Stanley-Falls (of alleenlijk tot aan de *Hellepoorten*, volgens sommige schrijvers) (1). Een weinig stroomafwaarts na den samenloop, schiet de vloed neer in de *Kalengwe-watervallen*; dan klotsen zijne golven tegen de klippen der *Konde-snelstroomen*; daarop (te Bukama) begint de eerste door stoombooten bevaarbare afdeeling, die tot aan Kongolo (of *Hellepoorten*) gaat en 660 kilometers lengte telt. Deze *Poorten* zijn niets anders dan eene rotsachtige bergengte, nauwelijks 50 meters breed, waarin de stroom, die te voren eene middelbare breedte van 500 meters had, zich samentrekt, zich verdrikt om vervolgens vijf reeksen van onovervaarbare snelstroomen te vormen. Van daar vloeit hij in eene heuvelachtige streek, met eene breedte van 1,200 tot 4,500 meters volgens het jaargetijde, stroomt de *Nyangwe- en Shambo-watervallen* af en begint nu zijnen tocht door het groot Woud van den Evenaar.

Van Kindu af, begint eene nieuwe bevaarbare afdeeling, 315 kilometers lang (2). Een weinig voorbij *Ponthierville* wordt de vloed door rotsachtige dammen, deels uit rooden zandsteen bestaande, in zijnen loop verhinderd: hij bruist er overheen en vormt alzoo de zeven gevaarlijke *watervallen der Stanley-Falls*, aan welker uiteinde wij de standplaats *Stanleyville* ontmoeten. Deze ligt 428 meters boven het zeevlak. De lengte der *Falls* bedraagt 160 kilometers.

2° Aan den voet dezer watervallen, wordt de stroom weer bevaarbaar tot aan den *Stanley-Pool* dien hij bereikt na boven den Evenaar eenen grooten cirkelboog beschre-

(1) Volgens dezen, begint de stroom *Congo* te heeten van af de *Hellepoorten*.

(2) Een spoorweg, van Kindu tot Kongolo (boven de *Hellepoorten*), is sedert korten tijd voltrokken. — Gelijk wij reeds gezegd hebben, zijn de spoorlijnen, langs de *Stanley-Falls* en de *Livingstone-watervallen* aangelegd, sedert lang in werkzaamheid gesteld.

ven, en daarna zuid-zuid-west gevloeid te hebben. Op dien doortocht, 1,600 kilometers lang, en waarvan het grootste gedeelte in het Evenaarswoud gelegen is, daalt de Congo slechts 144 meters. — Bij de Stanley-Falls knagen de waters hunne oevers uit, die 5 tot 10 meters hoog zijn en, met groote brokken in den vloed neerstorten; dan spreidt de stroom zich wijd open: zijn gladde spiegel is verschei-

De savana

dene kilometers breed, en, gedurende het regenseizoen, stijgen zijne wateren zelfs tot in het woud dat gedeeltelijk overstroomd wordt. Hij vormt talrijke vertakkingen die eene menigte eilanden omsingelen, waarvan sommige 100 kilometers lengte tellen, en die allen met een weeldrigen plantentooi bedekt zijn. Soms versmalt de stroom tusschen oevers die hij allengskens afbrokkelt; maar weldra herneemt hij zijne vorige wending, eilanden en kanalen vormende en eene ongemeene breedte bereikende

tusschen de twee uiterste oevers. Zoo breidt hij zich uit in drie lange « pools » welke, met de lage eilandenreeksen, die zich in hun midden voordoen, 35 tot 45 kilometers in de breedte beslaan (van Brussel tot Antwerpen = 44 kilometers). — Met de Tumba-en Leopold II-meren, vertoonen ze de laatste overblijfsels van de vroegere binnensee.

Een honderdtal kilometers bezuiden den Evenaar, begint de, met dichte bosschen afwisselende, *savana*. Verder vergaderen zich de vertakkingen van den stroom in ééne bedding; de oevers worden hooger en vormen grazige heuvels met afgeronde toppen. De vloed versnelt; de Congo heeft de eerste golvingen van het Kristalgebergte bereikt. De oevers komen steeds nader tot malkander; zij liggen nog slechts 500 tot 700 meters van een; de berg-rimpelingen worden dieper, de waters braisen, de vloed wordt onstuimig: hij dringt in eene *geul* die plotseling eindigt in een bekken, waar hij zijn watervlak over 450 tot 500 vierkante kilometers uitbreidt: het is de *Stanley-Pool*.

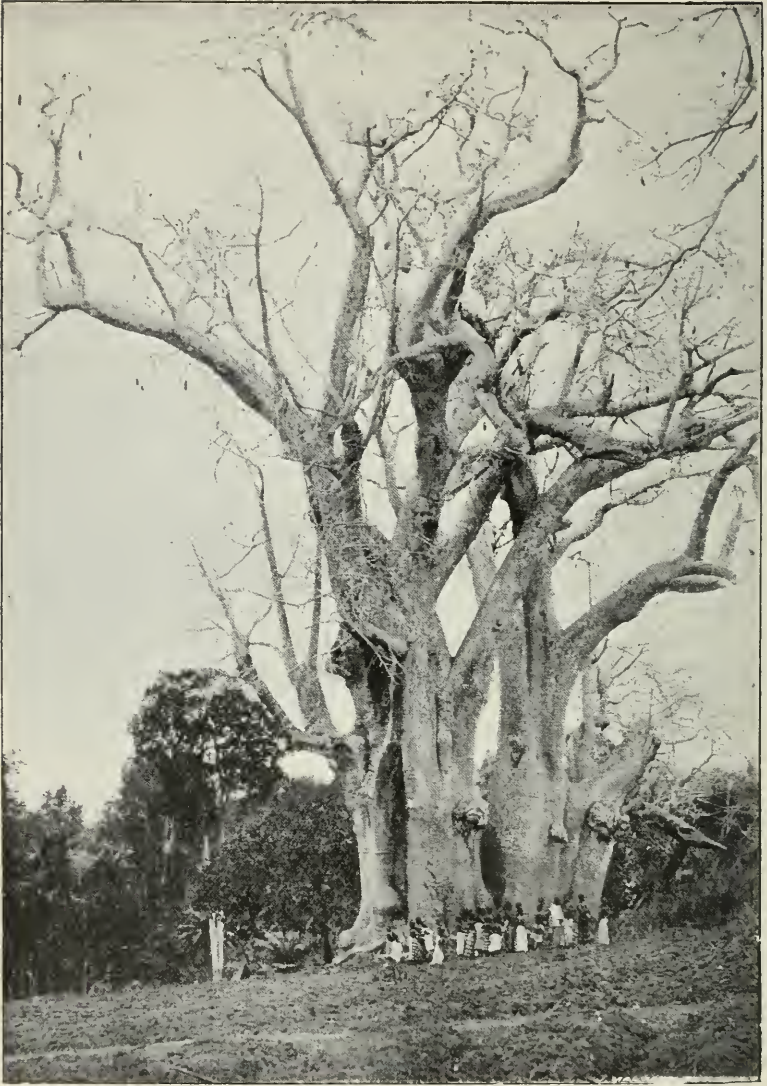
Te noorden dezer breede kom, op den franschen oever, rijzen blanke rotssteilten op, « Dover-rotssteilten » genoemd (1); daar achter liggen golvende hoogvlakten, waarover de *savana*, hier en daar door beboschte laagten doorsneden, zich tot aan den gezichteinder uitstrekt. Dichte groepen palmboomen, die de dorpen der inboorlingen aanduiden, komen de eentonigheid van het landschap verbreken.

De belgische oever (linker oever) is eene halfronde hoogvlakte, waarachter, op 6 kilometers afstand, eene heuvelrij zich uitstrekt. Nabij het water, prijken groepen van dikstammige *Baobabs*; zij geven aan het landschap zijn kenmerkend uitzicht.

Het uitgestrekt eiland *Bamu* (fransche Bezitting) verdeelt den « Pool », volgens de as van den stroom, in twee ongelijke deelen welke nog doorzaaid liggen met kleinere eilanden en uitstekende slijkige aanslibberingen. *Leopold-*

(1) Gelijkende op die welke te Dover, in Engeland, gevonden worden.

ville is opgericht aan den boord eener kreek, links van den uitweg der wateren; tegenover ligt *Brazzaville*, op den franschen oever.

De Baobab

3° Uit den Stanley-Pool dringt de ontzaggenlijke water-massa, tusschen reusachtige rotsen ingesloten, in eene enge, kronkelende en woeste bergkloof. Daar bruist en schuimt de Congo in vervaarlijke draaikolken; hij rukt de plantenoverblijfsels, die hij tot daar had medegevoerd, uiteen; loopt geweldig storm tegen zijne hooge steile oevers; bespat de groote rotsblokken, die zijnen loop verhinderen, met zijne stuivende waters en vormt de 32 *Livingstone-watervallen*, samen 220 meters hoog, op eenen doorloop van 360 kilometers. — Hier, tusschen loodrechte rotswanden, 100 tot 200 meters hoog, ingesloten; verder, uitgebreid in ontzettende draaikolken, dreunt de stroom, onder plotseling en onophoudelijk dwarrelen, eene wilde, woeste en chaotische streek voorbij. De 41,000 tot 72,000 kubieke meters water die hij, per seconde, meestroomt (1), storten en verdringen zich, met schrikwekkende maalstroomen, in gangen niet zoo breed als de bedding der Schelde, vóór Antwerpen (2).

Het onstuimig woelen der wateren stilt slechts een weinig, van *Manyanga* tot *Isangila*, waar de oevers tot 2,000 meters van malkander liggen. Dan herbeginnen weer snelstroomen en watervallen, door bochten en kronkelingen, tot aan den *Yellala-waterval*, die de laatste is.

Hier komen de wateren eindelijk tot bedaren; de Congo is nu 800 meters breed; hij loopt *Matadi* voorbij, alwaar hij 1,450 meters bereikt. Wat verder, verdringt zich de machtige vloed in den rechthoekigen bocht van den *Helleketel* (3). Weldra ziet men geene woeste rotsbergen meer, maar alleen afgeronde heuveltoppen; de oevers verwijderen zich in een armtierig landschap, waar vooral hooge grasplanten met *Baobabs* en *Borassus*-palmboomen, die er boven uitsteken, ontwaard worden; hier en daar komt, te midden van den vloed, een *eiland* te voorschijn.

(1) Naar gelang het jaargetijde.

(2) Schelde: breedte der *bedding*: 550 meters; *waterdebiet*, per seconde, 2,643 kubieke meters.

(3) « Chaudron d'Enfer ». — Tot nu toe hebben de peilingen de juiste diepte van dezen verschrikkelijken draaikolk nog niet kunnen bepalen.

Vóór *Boma* is de stroom 5,000 meters breed; de keten des Kristalgebergten is hij nu eindelijk door. — Daar begint de groote *baai*, gevormd door de monding van den Congostroom. Het eiland *Mateba* (14,000 hectaren) en een groot aantal andere eilanden verdeelen deze in krek en geulen, — een waren doolhof — waarover een dicht geloovte hennenneigt. Die veelvuldige vertakkingen, waarvan de bevaarbare geulen zich nog al dikwijls verplaatsen, komen weer samen vóór zij zich storten in den Atlantischen Oceaan, tusschen de *punt van Banana* (belgisch) aan den rechter- en de *ponta do Padrao* (1) (portugeesch), aan den linkerkant.

De *mondning* is 13 kilometers breed en, op sommige plaatsen, 600 meters diep. Bij middelbaren waterstand, vervoert de stroom (per seconde) eene watermassa die 70,000 kubieke meters belooft en die 120,000 kubieke meters bereikt, bij de zwellingen van April-Mei en November-December (de Schelde, vóór Antwerpen : 2,643 kubieke meters).

Zoo hevig is de *macht* van den stroom, dat hij niet alleen de tij teruggedrijft en de deining doorbreekt, maar dat het water der oppervlakte nog *zoet* is, op 20 kilometers van de kust. Tot op 65 kilometers, behoudt het zijne *bruinachtige* kleur, voortkomende van de aarde, aan de oevers van den opper-stroom ontrukten verder medegespoeld; op 450 kilometers hebben de zeebaren nog eene geelachtige tint. — De *bedding* van den stroom zet zich voort, in de diepte van den Oceaan, tot 480 kilometers van de kust. Van weerskanten dezer onzaggelijke groeve, hebben de meege-spoelde grondstoffen en allerlei puin zich opgestapeld tot eenen dam, wiens toppunten tot 1,800 meters boven den zeebodem uitkomen. Men schat dezen neerslag op 350 miljoen kubieke meters per jaar.

(1) *Punt van den Steen met opschrift* : zoo genoemd om het in den steen gehouden opschrift, dat admiraal Diego Cam aldaar liet oprichten. — Van daar ook de naam *Rio do Padrao*, dien de stroom eenigen tijd droeg.

BIJRIVIEREN VAN DEN CONGO

Het getal der bijrivieren is zeer aanzienlijk. Onmogelijk ze allen aan te geven. Op de *Kaart*, die ons werk vergezelt, zal men diegene aangestipt vinden die van eenig belang kunnen zijn.

De twee voornaamste, de *Kasai* en de *Ubangi*, verdienen eene bijzondere aandacht; de *Inkisi* is ook eene melding waardig.

1° *De Kasai*. — Hij is de *tweede* bijrivier, ten opzichte der watermassa, maar de *eerste* voor de uitgestrektheid van zijn bekken en de lengte van zijn bevaarbaar waternet.

Te *Kasongo* (in het bekken van den *Sankuru*). — Groote dreef.

De *Kasai* ontspringt in de *Masamba-bergen* (portugeesche Bezittingen) en komt in de Kolonie binnen na, op een grooten afstand, hare grenslijn gevolgd te hebben. Bij de *Wissmann-watervallen* (op ongeveer 5 graden 30 minuten Zuiderbreedte), grenspaal der stoombootvaart, daalt hij in de midden-vlakte neer. Verder, ontvangt hij de waters van de *Lulua* en, daarna, die van den *Sankuru*. Zijne bedding

neemt in breedte toe en, na den samenloop met den Sankuru, liggen zijne oevers, te voren 800 meters, op 1,500 en 2,000 meters van malkander. In deze streek, prijkt een weeldrige plantentooi op zijne boorden, terwijl, aan de grenzen van het Kwango-distriet, zijne oevers steeds armer worden aan plantengewas.

Nog gezwollen door de waters van den *Kwango*, spreidt de Kasai zich uit en vormt den aanzienlijken *Wissmann-Pool* (ongeveer 10,000 meters breed); eilanden en zandplaten komen daar te voorschijn; eindelijk ontvangt hij de waters van de *Fini-Lukenie*. Wanneer de rivier de eerste golvingen van het Kristalgebergte bereikt, verandert haar uitzicht: het dal vernauwt tusschen leemen wanden en rotsige heuvelen, bedekt met schralen plantengroei. Daar, door eene enge en diepe watergeul, niet meer dan 400 meters breed en 20 kilometers lang (de *Engte van den Kwa*), werpt zij zich als een onstuimige stortvloed in den Congostroom, met eene breedte van 640 meters.

De standplaats *Kwamouth* (naam, die *mond van den Kwa* beteekent) is bij den samenloop gelegen. — *Dima*, het middenpunt van het *Kasai's Vennootschap*, dat meester is van den rekgomhandel in heel deze streek, ligt op den linkeroever van den Kasai, een weinig hooger dan de samenloop met den Kwango.

De Sankuru is *bevaarbaar* met stoombooten tot Lusambo (zie de Kaart); de Lulua, tot Luebo; de Kwango, tot den 8sten graad Zuiderbreedte en de Fini-Lukenie, tot omtrent den 24sten lengtegraad. — De Kasai, met zijne bijrivieren, maakt een allerbelangrijkste *bevaarbaar* waternet uit.

2° *De Ubangi*. — Door den samenloop van den *Uele* en den *Bomu* gevormd, is de Ubangi de aanzienlijkste der bijrivieren, ten opzichte der watermassa. — De *Uele* ontspringt in de *Blauwe bergen*; hij vloeit in eene grazige vlakte, kronkelt tusschen heuvelen, loopt over rotsbanken, die, bij laag water, deels bloot blijven liggen en talrijke snelstromingen te weeg brengen; eindelijk vloeit hij samen met den *Bomu*, die de Noordergrens onzer Kolonie uitmaakt. — Na de samenvloeiing, vormt de Ubangi (zoo heet voortaan de waterloop) eene bocht naar het noorden

en slaat dan zuidwaarts af, naar den Congostroom; talrijke snelstroomingen belemmeren dezen langen doortocht. Van de *Zongo-snelstroomen* af, die tot de aanzienlijkste behooren, doet de Ubangi zijne intrede in de midden-vlakte. De watermassa die hij, per seconde, in den Congo uitstort, mag gemiddeld op 8,000 kubieke meters geschat worden (de Schelde, te Antwerpen, 2,643 kubieke meters).

De Ubangi zwelt jaarlijks met de seizoenen; hij is het

Een afgehakte boom dient als brug over de rivier. — Eene tak heeft wortels geschoten, heeft zich opgericht en vormt een nieuwen stam

laagste, van den 15 tot den 30 April en het hoogste, van den 15 tot den 30 October (verschil van hoogte: 5 tot 5.50 meters). Zijne lengte (den Uele inbegrepen) bedraagt 2,350 kilometers; zijne helling is, gemiddeld, van 0.45 meter per kilometer. Gemiddelde breedte: 3,250 meters.

Hoewel hij, als *vaarweg*, te wenschen laat, is de Ubangi niettemin een gewichtige indringingsweg naar het Noorden en de rijke gewesten der *Azande* (benoorden de rivier Uele).

3° Vermelden wij, terloops, den *Inkisi*, de voornaamste der bijrivieren van Neder-Congoland en die, voor meer dan een Belg. bijzonder belang oplevert. — In de portugeesche Bezittingen ontstaan, vloeit hij in eene woudrijke, meestal nauwe vallei, die, in haar lager gedeelte, zeer vruchtbaar is. Zijn loop dient als natuurlijke grens tusschen de districten van Neder- en Midden-Congo. Hij besproeit Kisantu, middenpunt van de Missie der belgische Jesuïeten en vloeit onder den spoorweg van Matadi naar Leopoldville door. De ijzeren brug, over den Inkisi geworpen, is 104 meters lang.

MEREN, IN BETREKKING MET DEN CONGOSTROOM

Zekere *meren* storten zich, min of meer rechtstreeks, in den Congostroom uit. — Wij laten desaangaande eenige bijzonderheden volgen.

1° Het *Kivu-meer* is, door de rivier *Ruzizi*, in betrekking met het Tanganika-meer, hetwelk, door de *Lukuga*, met den Congostroom verbonden is. Het *Kivu-meer* (3,000 vierkante kilometers, ongeveer) sluimert op eene hoogte van 1,534 meters, in een door de omringende hooge bergmassa's gevormd bekken. Zijne diepte, tot nog toe niet juist gekend, moet aanzienlijk zijn. Midden er in, ligt een langwerpig eiland.

2° Het *Tanganika-meer* is, van verre, het aanzienlijkste der kolonie en door zijne oppervlakte (35,120 vierkante kilometers) en door zijne diepte (650 meters). Dit meer ontstond, in de geologische tijden, door den toevloed van al de wateren der omliggende streken in eene der diepste spleten der groote aardkloof, *centraal Graben* genoemd. Het strekt zich uit, in de lengte, volgens de richting van den *Graben* en is 640 kilometers lang (= den afstand van Brussel tot Grenoble). Zijne breedte is betrekkelijk klein (30 tot 80 kilometers); zijne hoogte boven de zee is 854 me-

ters. Het waterpeil is aan nog al tamelijk groote veranderingen onderhevig, zoodat de Lukuga, die het meer met den Congostroom verbindt, nu eens bij hoogwater staat en, nu tijdelijk, droog ligt.

De *wester-oever* alleen is *belgisch*. Hij is uiterst wild en woest; hier en daar komen hooge rotssteilten te voorschijn. Het Tanganika-meer is van allergrootst belang voor het verkeer tusschen Noord en Zuid.

3° *De Bangwelo- en Moero=meren*. — De bijrivier *Luapula* komt voort van den *Shambezi* (lang beschouwd als de moedertak van den Congostroom), die in engelsch Nyassa-Land, bezuiden het Tanganika-meer, opwelt en het *Bangwelo-meer* vormt (4,500 vierkante kilometers). Dit met eilanden bezet meer is, in 't algemeen, ondiep; zijne oppervlakte neemt ongeveer een derde toe in het regenseizoen; zijn watervlak ligt omtrent 1,130 met. boven den zeespiegel.

Uit het meer vloeiende, stort de rivier (die voortaan *Luapula* heet) zich in nauwe, door vele rotsen belemmerde bergengten; verder, spreidt zij zich uit in breede moerassen en werpt zich eindelijk in het *Moero-meer*: dit is 5,230 vierkante kilometers groot, 25 tot 30 kilometers breed en slechts 2 tot 3 meters diep. Het ligt op 972 meters boven de zee. — De *Luapula* verlaat dit meer door eenen nauwen bergpas; vloeit nabij de *Mitumba*-bergen, snelstroomen en watervallen vormende; is nu 2,000 meters breed, om seffens weer tusschen gangen van nauwelijks 40 meters te dwarrelen, en, ten slotte, in den loop van den Congo te verdwijnen. (1)

Vroeger, zijn deze twee meren zeker veel uitgestrekter geweest; maar naarmate hun afleidingskanaal (met de rots af te knagen) verdiepte, is hun watervlak allengskens aan 't zakken gegaan. Bovendien, komen er gedurig meegespoelde aarde en planten aanslibben, zoodat men voorzien kan dat de meren, in eene nog verre toekomst, gansch zullen verdwijnen.

(1) Het gedeelte der rivier tusschen het Moero-meer en den Congo gelegen werd eertijds *Luvua* geheeten, naam dien men soms nog aantreft.

4° *Leopold II*- en *Tumba=meren*. — Deze zijn overblijfsels van de eertijds bestaande binnenzee. — Het eerste beslaat 2,344, het andere, 1,500 vierkante kilometers; zij loopen uit in den Congostroom, het eerste,

Pater R. Butaye, S. J., Missionaris in Kwango

door de *Fini*, het tweede, door den *Irebu*, die, een weinig beneden den Ubangi, met den Congo samenvloeit.

Beide zijn ondiepe meren, met zwarte waters en meestal lage, boschrijke, drassige, zelden door vooruitstekende klippen onderbroken oevers.

DE ZWELLINGEN VAN DEN CONGOSTROOM

Men treft er jaarlijks twee aan : de eerste, in April-Mei; de tweede, de meest aanzienlijke, in November-December.

Dit zonderling verschijnsel komt hieruit voort : gelijk al de stroomen die weerzijds van den Evenaar liggen is de Congostroom onderhevig aan den invloed der *grootte greens*, die, op verschillende tijden des jaars, ten Noorden en ten Zuiden, neervallen. De eerste verhooging, in April-Mei, wordt door de zuiderlijke, de andere, door de noorderlijke nevenrivieren veroorzaakt.

Het verschil tusschen den hoogsten en den laagsten waterstand bedraagt, van Matadi tot Boma, ongeveer

Stoomboot met *platten* bodem, in gebruik op den Opper-Congostroom en zijne bijrivieren

3 meters; het wordt 4 meters, tusschen den Stanley-Pool en de Stanley-Falls, en meer dan 5 meters, in den Opper-Ubangi.

Dit verschil ware veel merkelijker, en de Congostroom, die grootsche waterafleiding, zou, door zijne menigvuldige en groote overstromingen, het land nagenoeg onbewoonbaar maken, zonder de volgende bijzondere omstan-

digheid. Daar men, op eene zelfde breedte, het droog of het regenseizoen heeft, volgens men zich aan dezen of aan genen kant van den Evenaar bevindt, voeren de rechter zijtakken den *grootsten* watervloed aan omtrent op het oogenblik waarop de nevenrivieren van den linkeroever het *minste* aanbrengen, en omgekeerd. Daaruit volgt een bijna *gelijkmatige* waterstand van den Congostroom en hebben de zwellingen, die ieder seizoen voorkomen, de nadeelige gevolgen niet, welke in tegenovergesteld geval zouden plaats grijpen.

Voegen wij er nog bij dat de *smalle* doorgang, naar de Livingstone-watervallen, den stroom eenigszins verspert en, aldus, groote wijzigingen van den waterstand in Neder-Congo gedeeltelijk belet.

BEKKEN VAN DEN SHILOANGO

De Mayumbe-streek behoort tot het gebied van den *Shiloango*, een kuststroom van 200 kilometers lengte, die zich in den Oceaan stort, na de portugeesche insluiting (*enclave*) van Cabinda besproeid te hebben. Onder weg, neemt hij de *Lukula* op, die de waters van het rijke Mayumbes' woud opvangt. In zijn oppersten- en middenloop, strekt de Shiloango tot natuurlijke grens voor het district van Neder-Congo.

DE WOUDEN

HET GROOT EVENAARSWOUD

Het *Groot Woud* overdekt gansch de oppervlakte begrepen tusschen den 17^{den} en den 29sten lengtegraad en tusschen den 3^{den} graad Noorderbreedte en den 4^{den} Zuiderbreedte (zie de Kaart). Het beslaat ongeveer de geheele midden-laagvlakte; het klimt langs de oostelijke hoogvlakten op en bedekt zelfs de onderste hellingen van den

Ruenzori-berg. Het is een der grootste wouden die op aarde bestaan.

Dit uitgestrekt grondgebied, vijf en twintig maal groot als Belgenland, is met eene prachtige boom-flora bezet.

Wonderschoon in de vruchtbare landouwen der districten van Stanleyville en van den Aruwimi, alsook in de

In het *Groot Woud* : boomstammen vermengd
met klimplanten en onderhout

omstreken der Tumba- en Leopold II-meren, — waar het bestaat uit reusachtige boomen, met heerlijke tronken van 30 tot 40 meters hoogte, — vertoont het groote woud meer

schraalheid in de middendistricten van de Bangala en van den Evenaar.

Merkwaardig door de *verscheidenheid* zijner immer-groene boomsoorten, biedt het woud terzelfder tijd eene

Een reusachtige boom, in het Groot Woud

buitengewone *afwisseling* van boomspeciën aan : nergens, gelijk in onze europeesche bosschen, zal men ééne zelfde soort uitgestrekte oppervlakten uitsluitelijk zien innemen.

Onder de toppen der boschreuzen, ziet men tallooze stengels van *lianen*, van *slinger-* en *klinplanten* hunne bladeren mengen : zij kronkelen van stam tot stam, als om strijd, wie zijn loof zal mogen uitspreiden boven de

boomkruinen, waar de levenswekkende zonnestralen onbelemmerd neerstroomen.

In de rijkere gedeelten en aan de rivierboorden, tieren onder het boomgewas, *schaduwlievende* planten (Varens, Amomen, *Phrynium*,...): in die ingewikkelde verwarring, kan een mensch, slechts ten koste van ongeloofelijke moeilijkheden, binnendringen. Geheel dit onderwoudsch gebied ligt in het halfduister en de hemel is zelden zichtbaar,

Uiteinde van het Groot Woud : boomen en *lianen*

door den seherm van het looverdak. De lucht is er zwoel en met eenen reuk van verrottende planten doortrokken.

Wijzigingen in de bestanddeelen of in de doordringbaarheid des bodems, doen het oerwoud zijn dicht bezet en kenmerkend voorkomen verliezen : het onderhout verdunt, de lianengordijnen verkorten ; elders, laten met *moeras*-planten bedekte modderpoelen en drassen een plekje des hemels verschijnen ; elders nog, laten wijd uiteenstaande, met gras en struiken omringde dwergboompjes eene nit-

gestrekte ijle plaats open. Sommige dezer armoedige plekken zijn enkel hoeken door de menschen ontgonnen, om er moesplanten op te telen, en naderhand verlaten; de krachtige wasdom van het plantenrijk doet deze sporen van de menschelijke bedrijvigheid weldra verdwijnen.

De Valsche Katoenboom, naar beneden van natuurlijke
steunpalen voorzien

Vele boomen van het groote woud zijn, onderaan, van natuurlijke *steunpalen* (contreforts) voorzien, die de weerstandskracht van den stam tegen de rukwinden vermeerderen : de Valsche Katoenboom (*Ceiba pentandrum*) is er

een alom verspreid voorbeeld van. Van den anderen kant, worden *bijkomstige* wortels (die uit het onderste gedeelte van den stam uitschieten, om vandaar in den grond te dringen) ook veel aangetroffen: de Parasolboom (*Musanga Smithii*), die overal in de kolonie voorkomt, rust op eene echte stelling uit die wortels samengesteld.

Van *Palmboomen* bestaan er weinig soorten; maar iedere soort is over een uitgestrekt gebied verspreid. Zoo

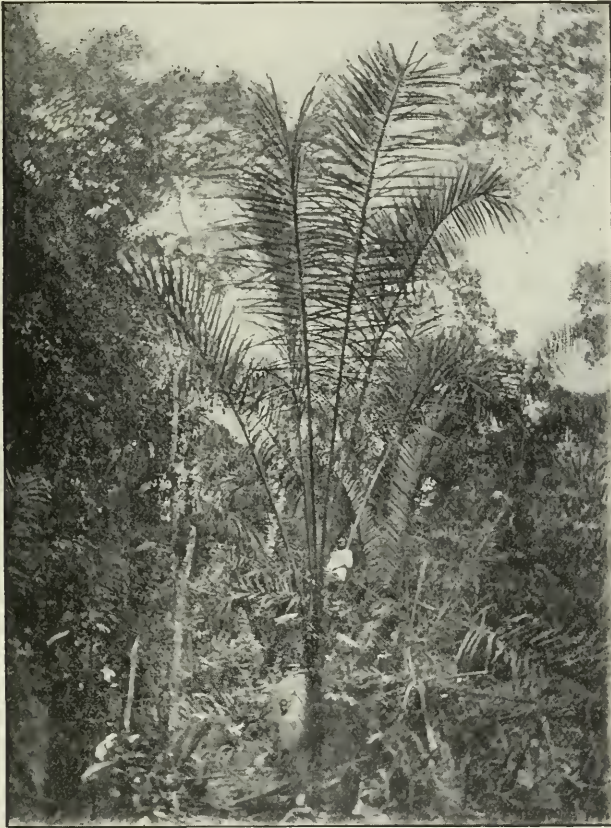

De Wortelboom (*Rhizophora Mangle*): onderste deel van den stam.
Men ziet er *bijkomstige* wortels, die *boven* den grond uitschieten

vindt men namelijk de *Raphia's*, met hunne tot 14 meters lange bladeren, de *Elaeis*, de *Calamus* of Rottingriet in bijna het geheele bekken van den Congo verspreid; deze laatste en de *Raphia's* groeien echter slechts in moeras-sige of zeer vochtige streken. — In het hoofdstuk over de *Flora*, zullen wij gewagen van *economische* en andere planten.

Bij dage, heerscht er in het Evenaarswoud eene indruk-

wekkende stilte die slechts gestoord wordt door den onaangename kreet van eenen vogel of van eenen aap, die in den twijgen- en blârenchaos gezeten zijn, of door het geritsel der duizenden insekten, die, in de dikke laag

Een *Raphia* (Palmboom). De neger, dien men in den oksel van een der onderste bladeren ziet, geeft een begrip van hunne lengte

rottende bladeren, op den grond rondkruipen. 's Nachts, komt er overal leven in : de olifanten stoeien in de rivieren, met vroolijk geschreeuw ; de rivierpaarden knorren ; de luipaard laat zijn schor gebrul hooren ; rond de dorpen

en legerplaatsen, komen de wilde dieren zwerven, op zoek naar voedsel.

Wanneer de stroom en zijne zijtakken zwellen, spreiden zij zich in het woud uit en zetten het soms, tot op eenen grooten afstand, onder water.

HET MAYUMBE'S WOULD

Benevens het Groote Woud, bezit onze Kolonie een ander, dat een nog al verschillend uitzicht vertoont. Het is in Neder-Congoland gelegen, ten noorden van Boma, en vormt het *Mayumbe's Woud*: echte congoleesche Ardennen, met eenen zeer oneffen, bergachtigen grond en eene min of meer ruwe bevolking. De soms steile heuvelen rijzen van 5 tot 600, zelden tot 700 meters.

Deze woudrijke streek, die ongeveer 40 kilometers ten noorden van den stroom aanvang neemt, strekt zich uit over den Shiloango, op fransch Gebied, en zelfs verder, tot langs den golf van Guinea. Zij vormt eene beboschte landstrook, 40 tot 50 kilometers breed, waarop de wind die, bijna het geheele jaar door, van den Atlantischen Oceaan noord-oostwaarts blaast, een weldadigen invloed uitoefent. De vochtigheid, die hij meebrengt, komt op de heuvelen welke het vaste land omzoomen als regen of nevel te neer. Het droge seizoen laat er zich ook gevoelen, doch getemperd door een dikken mist, die dikwijls des nachts opkomt en soms eenen stuifregen teweegbrengt.

Onze kolonie bevat slechts een 100,000 hectaren van het Wester-Woud. — Men treft er al de gewassen aan die het groot Evenaarswoud kenmerken. De *Elaeis* Palmboom (ook *Oliepalm* geheeten) moet echter als de meest verspreide en de nuttigste boom dezer streek aanzien worden. Zijne vrucht bevat twee soorten van olie: eene, in het vleezig gedeelte der vrucht; de andere, in de kern. De eerste, de *palmolie*, wordt door de inboorlingen voorbereid: zij benuttigen ze, voor hun voedsel, en voeren er eene groote hoeveelheid van uit, door tusschenkomst der

Elaeis Palmboomen. — Speelplaats der school van Lemfu (Kwango)

handelskantoren of factorijen. De vetstof der kernen, of *palmistolie*, wordt niet ter plaatse uitgeperst, maar in Europa, waar zij nog hooger gewaardeerd wordt dan de palmolie.

Het is ook de *Elaeis* die den *malafu* oplevert. Men bekomt het sap van den boom met eene insnijding te

Elaeis Palmboomen. Een neger klimt er op, om *malafu* te verzamelen

doen, liefst in de mannelijke bloemkolven; na wat gegist te hebben, geeft dit vocht eenen nog al sterk alcoholhoudenden drank waar de wilden zeer op verlekkerd zijn.

De *Elaeis* tiert overal, op de waterboorden, in de bosschen, de valleien en zelfs op de kruinen der ontboschte heuvels alwaar de inboorlingen hem geplant hebben. Hoe, in de toekomst, de landbouw in Mayumbe zich ook uitwikkele, zeker is het dat de *Elaeis* er nog langen tijd de kostbaarste plant zal wezen.

DE SAVANA EN DE BROUSSE

Rond het groot Evenaarswoud, in al de gedeelten waar een echt *droog* seizoen bestaat, wordt de bodem der Kolonie door de *savana* en de *brousse* in beslag genomen.

De savana. — Van verre gezien, lijkt de *eigenlijke*, *typische savana* op een onregelmatig beplanten boomgaard. Geen ander *houtgewas* is er in te zien dan kleine boompjes, met bolvormige kruinen, die nauwelijks 6 meters hoog opschieten. Grasplanten of Gramineeën, met harde, stijve stengels, drie of viermaal hooger dan de menschelijke gestalte en voorzien van harde, stijve en snijdende bladeren, vormen daar de heerschende plantensoorten. Vele dezer grassoorten zijn *blijvende* planten en overleven het droog seizoen, dank aan hun onderaarschen wortelstok; andere zijn *eenjarige* planten en hun zaad kiemt zoodra de eerste regens vallen.

Tusschen de grasplanten en de nog al armtierige boomen, rijzen Palmboomen : als *Elaeis*, *Borassus*, *Phœnix*; Euphorben : als de vermaarde *Kandelaber-Euphorbia* (1); Acacia's; Orchideeën, met glansrijke en zonderlinge bloemen; verscheidene knobbel-, knol- en vetplanten, die alle tegen langdurige droogte bestand zijn.

(1) Dikwijls, — doch ten onrechte, — *Kandelaber-Cactus* genaamd, om zijn *Cactusvormig* voorkomen : het is eene *vetplant*, die op zekere *Cactaceeën* gelijk.

In Katanga, bereiken de *Bamboesrieten* eene hoogte van 15 meters. — De westelijke savana wordt *gekenmerkt* door den *Baobab*, een gedrochtelijke boom wiens tronc van 30 tot 35 meters omtrek bereikt (zie blz. 44).

In zekere streken, als in Katanga en in Opper-Kasai, staan de boomen dichter bij elkaar : dit heet men de *boschachtige savana*. — In de bergkloven en lage gronden,

Boom der *savana*, met lianen bezet

waar de vochtigheid en de door de stortregens aangevoerde vruchtbare grondlaag eenen gunstigeren bodem opleveren, prijken dichte boomgroepen, die, met hun krachtigen wasdom en hunne ineengewikkelde lianen, iets van het woud weghebben.

Men onderscheidt eene noordelijke savana, benoorden den Ubangi-Uele; eene oostelijke, langs de oostergrens : eene zuidelijke, die zich over Katanga en Kasai uitstrekt en eene westelijke, die zich uitzet tot in fransch Congo-land.

Gedurende het droog seizoen, worden savana en brousse door den brand geteisterd. Soms ontstaat de brand van zelfs, naar men zegt; doch, meestal wordt hij aangestoken door de inboorlingen. — Deze bedoelen, hiermee

Weg door eene *boschachtige savana*

de streek van eene menigte insekten en kruipdieren te zuiveren, den omtrek hunner dorpen en akkers te ontruimen, het wild op te jagen naar valstrikken of ze in eene omheining van vlammen in te sluiten, eindelijk ook, om, op het lange gras, den grond te winnen die zij voornemens zijn te bebouwen.

IJselijk grootsch is, vooral des nachts, het schouwspel der laaiende savana.

De brousse. — Deze is niets anders dan de *zeer schrale, droge savana*, met hier en daar een alleenstaande, kwijnende boom, die de sporen draagt van den jaarlijkschen brand. Op groote plekken zelfs wast er niets dan in 't gras verdoken struiken.

Evenals in de savana, komen, te midden dezer wildernis,

De brousse

eenige bergkloven en rijker laaggronden, als eene oasis in den woestijn, hun weligeren plantengroei ten toon spreiden.

De brousse heeft de overhand, ten Noorden, op de hoogvlakten die de waterscheidingslijn uitmaken tusschen den Uele en den Nijl; ten Zuiden, op het hoogland tusschen den Kasai en den Zambesi; zij heerscht ook tusschen Boma en den Stanley-Pool. Men mag zelfs zeggen dat

laatst genoemde streek de *eigenlijke* of *tijpische* brousse vertoont : schrale grasplanten overdekken schaars ronde heuveltoppen, die dikwijls zelfs bijna naakt schijnen : weinig verblijdende aanblik voor de Europeanen die in Congo aanlanden.

Uiteinde van het woud en weg door de *brousse*

Savana en brousse verschillen soms weinig van malkander en worden dikwijls door de reizigers niet onderscheiden.

HET KLIMAAT

Het *klimaat* van een land hangt vooral af : 1° van zijne geographische *breedte*; 2° van dito *lengte*; 3° van zijne *hoogte*. Deze twee laatste factoren werken ofwel samen, ofwel malkaars tegen, en, met de winden, wijzigen zij

grootelijks den invloed van den eersten factor (1), om alzoo eindelijk het *klimaat* te bepalen.

Indien wij deze grondregels toepassen, zullen wij aanstonds opmerken dat de Kolonie, om reden van hare *uitgestrektheid* (van omtrent den 6^{den} graad Noorderbreedte tot aan den 14^{den} graad Zuiderbreedte), zich in twee luchtstreken laat verdeelen (zie de Kaart): 1° de *Evenaarsluchtstreek*, gaande van den 5^{den} graad Noorder tot den 5^{den} graad Zuiderbreedte; 2° de *tropische luchtstreek*, welke, aan den eenen kant, de kleine landparceelen boven den 5^{den} graad Noorderbreedte gelegen, en, aan den anderen kant, het uitgestrekt gebied bezuiden den 5^{den} graad Zuiderbreedte, omvat.

De Oceaan, die bij de westergrens ligt, de groote meren in het Oosten en in het midden, de talrijke moerassen en waterloopen geven ons te kennen dat het klimaat van Congoland geen *droog* klimaat zijn kan.

De invloed van de *hoogte* eindelijk zal ten gevolge hebben dat het, in Neder-Congoland, warmer zijn zal dan in Hoog-Congoland, en dat, in deze laatste streek, de hoogvlakten van Katanga de koelste streken zijn zullen.

De seizoenen. — De *Evenaarsluchtstreek*, of beter, de deelen er van die het dichtste bij den Evenaar liggen, vertoonen slechts weinig afwisseling van seizoenen; het regent er gelijkmatig *geheel* het jaar door. De *warmtegraad* of temperatuur blijft er nagenoeg dezelfde: hij is gewoonlijk 30° C 's namiddags, op het warmste oogenblik van den dag, en 20° C 's nachts, met kleine wijzigingen van dag tot dag. Deze regelmatigheid houdt het lichaam in eene steeds eenvormige temperatuur, maar werkt verzwakkend en verlamdend op den Europeër, en, om zich aan dezen schadelijken invloed te onttrekken, moet hij de gezondheidsvoorzorgen naleven die, bij dergelijken toestand, passen.

(1) Om er zich van te overtuigen, volstaat het de oogen te werpen op eene planisfeer, waar de *isothermische kurven* of *luchtstreken* op geschetst staan.

Naarmate men zich noord- of zuidwaarts van den Evenaar verwijderd, zijn de seizoenen ook duidelijker afgeteekend, en, van af de plaats waar de tropische luchtstreek begint, laten zich klaarblijkelijk vier seizoenen onderscheiden, waaronder twee groote en twee kleine, te weten : 1° het *groot warm* of *groot regenseizoen*; 2° het *klein droog* seizoen; 3° het *klein warm* of *klein regen-seizoen*; 4° het *groot droog* of *koud* seizoen.

Deze volgorde der seizoenen is omgekeerd, volgens men zich in het een of het ander halfrond bevindt, dit is te zeggen, dat het regenseizoen in het Noorden is, wanneer het droog seizoen over het Zuiden heerscht, en omgekeerd.

Zie hier den uitleg van dit verschijnsel. Rond den Evenaar, hangt een dikke wolkenring, door de *passaatwinden* (vents *alizés*) opgehoopt, die uit het Noord-Oosten en het Zuid-Oosten tegen elkander waaien. Deze winden tot elkander naderende, doen door hun groot verdampingsvermogen, de luchtstreek der *Evenaarskalmte* ontstaan, waar, zonder ophouden, wolken opdampen en zich in dikke lagen boven malkander opstapelen. Deze wolken en de regens die er uit voortkomen volgen de zon in hare jaarlijksche schijnbare beweging. Deze nu, bereikt, *tweemaal* 's jaars, den zenith van ieder tusschen de keerringen gelegen punt, en, van daar de *afwisseling* der regens, benoorden en bezuiden den Evenaar.

Het warme of *regenseizoen*, dat juister het *onwederseizoen* zou heeten, is, in Congoland, het slechtste jaargetijde. Twee, driemaal per week, storten geweldige slagregens op de aarde neer, dikwijls door stormwinden en schrikkelijke onweders vergezeld (1). De warmte blijft bestendig dezelfde, de vochtigheid der lucht is bovenmatig, de luchtdrukking flauw en de dampkring buitengewoon zwanger met electriciteit.

Het *droog* seizoen heeft, als kenmerken, het zeldzame regenen, de lagere temperatuur, de vermindering der

(1) Men zou zich dus bedriegen met te denken dat het, gedurende het regenseizoen, *aanhoudend* regent.

vochtigheid en het stijgen der luchtdrukking. In de Uelestreek echter, is de warmte grooter in het droog dan in het vochtig seizoen. Elders, is het 's morgens betrekkelijk koud, zoodat het noodig is warme kleederen te dragen. De lucht is, in dit seizoen, over 't algemeen, grauwwkleurig. Nu en dan, lost een lichte nevel zich in stofregen op, tus-

Eene verlaten banaankwekerij, door het woud aangetast

sehen 5 en 9 uur 's morgens. De warmte van den namiddag is niet lastig, al is de hemel wolkenloos, en de vrij koele avondstonden zijn heerlijk en verkwikkend. De maanden van Juni tot September zijn de gezondste en aangenaamste van het droog seizoen. Mei en October zijn overgangsmaanden.

De *afwisseling der groote regenseizoenen*, benoorden en bezuiden den Evenaar, laat begrijpen waarom de zwellingen van den stroom, in het noorden en in het zuiden, malkaaf afwisselen, zooals wij hiervoren vermeld hebben.

Op de hooge vlakten (Katanga,...) is het, 's nachts, soms betrekkelijk koud en vindt men 's morgens den grond met rijm bedekt; het hagelt in het noorden en het zuiden (vooral bij onweder). Op den Ruenzori, sneeuwt het gestadig, van af eene hoogte van 4,300 meters.

De *middelmatige* warmte van het jaar was in Congoland, in 1895, 27°C (te Brussel : 9°5); de *hoogste* middelmatige warmte der volgende jaren : 30°9 C (te Brussel : 11°3); de *laagste* middelmatige warmte 24°5 C (te Brussel : 8°). — Het *volstrekt* maximum : 40° C (in België : 35°3); het *volstrekt* minimum, in 1892, in Katanga waargenomen : 0°5 (in België : — 20°2). — De jaarlijksche regenhoogte verschilt merkelyk van streek tot streek; zij is, *middelmatig*, 1,122 millimeters (in België : 720 millimeters). — Men heeft 54 onweersdagen geteld op één jaar, in 1894 (in België : 17) (1).

Winden. — De reeds door de wolken gezifte warme zonnestrallen worden nog verkoeld door de land- en zee-winden, die oprijzen, op, met de streken, verschillende uren; bij tusschenkomst dezer tochten, wordt de lucht nooit stikkend heet. Wie heeft onze landgenooten, van Congo-land teruggekomen, niet hooren klagen over de *warmte* die in België heerscht? De reden er van is, naar zij zeggen, dat men ginder, zelfs gedurende de hevigste warmte, « *voelt* dat er lucht is ».

INVLOED VAN HET KLIMAAT OP DE KOLONIE

Groot is de invloed van het klimaat op de natuur en de waarde eener kolonie. — Verschilt het klimaat *weinig* van dat van het moederland, dan zullen de kolonisten zich met *handarbeid* kunnen bezig houden en zal men eene *bevolkingskolonie* hebben. In tegenovergesteld geval, is

(1) Wat het *klimaat* betreft, moet men, evenals voor vele andere dergelijke vraagstukken, steeds voor oogen houden dat de Kolonie zeer uitgestrekt is en zich wel wachten waarnemingen, op ééne of twee plaatsen gedaan, voor *geheel* Congoland te willen doen gelden.

alle *ernstig* en *zwaar* handwerk den kolonist ontzegd en heeft men te doen met eene *plantage-* of *exploitatiekolonie*.

Wij zagen zooeven dat het klimaat van Congoland, toch in *het grootste deel* van het grondgebied, tegen de luchtgesteldheid van België zoodanig afsteekt, dat Congoland anders niet wezen kan dan eene *plantage-* of *exploitatiekolonie*, dat is te zeggen, eene kolonie waar de blanken geen zwaar werk verrichten, maar zich tevreden houden met groote landbouw- of exploitatie ondernemingen te besturen en met de inboorlingen handel te drijven (1).

De invloed van het tropisch klimaat dient echter niet overdrevente worden. De warmelucht werkt verzwakkend, ja, doch belet niet te leven, te gaan en zelfs te werken.

Het *eerste* uitwerksel van het tropisch klimaat is soms eene aanprikkeling: men wordt er een buitengewoon welzijn gewaar; men neemt voetreizen aan waar men in Europa zou tegen opzien; de eetlust vermeerdert en men voelt eene kracht die men voorheen niet kende. Maar deze opgewektheid verdwijnt weldra, om plaats te maken voor eene vadsigheid die het werk lastig maakt en alle levensverrichtingen doet kwijnen.

Twee hoofdzakelijke voorwaarden, om zich aan het klimaat van Congoland te gewennen, zijn *ouderdom* en *gezondheid*. In de volle levenskracht, van vijf en twintig tot veertig jaar, is men het beste bestand tegen het klimaat. Van veertig tot vijftig jaar kan men de warmte nog heel goed verdragen, maar men is minder bekwaam tot den arbeid (2).

INLANDSCHE ZIEKTEN VAN CONGOLAND

In de Evenaarstreken, werken de groote regens met de warmte mede om het vormen van *moerasuitwasemingen* te bevorderen: door de vochtige warmte, die er bestendig heerscht, ontstaan *organische ontbindingen*, welke, met

(1) Uitgezonderd in *hoog* Congoland en bijzonder in *Katanga*, waar onze landgenooten zich aan de luchtstreek waarschijnlijk zullen kunnen gewennen.

(2) GOFFART en MORISSENS, bl. 220-221.

de tusschenkomst der *microben* en der *moskieten*, de *malaria* veroorzaken.

« De tropische *malaria* », zegt doctor Dutrieux-Bey, laat hare werking weldra gevoelen op de aankomende Europeërs; zij krijgen de ziekte van de eerste weken af die op hunne aanlanding volgen... Al de blanken worden weldra *ziekelyk* : de *malaria* ontziet noch reizigers, noch residerende blanken; allen sterven niet, maar allen hebben er van te lijden...

» Benevens de verzwakking door het klimaat, door de inheemsche ziekten en de gemoedsaandoeningen teweeggebracht, behoeft ook de bloedverarmende invloed vermeld van eene ontoereikende of ongepaste voeding.

» Dáár alleen kan men zich aan het klimaat gewennen, waar enkel het weder oorzaak van ziekten zijn kan, bij voorbeeld, op de betrekkelijk gezonde hooglanden der binnenstreek en in de berglanden, verre van al moerasachtig midden. Maar in de lage en drassige gewesten, kan men geene vrijwaring voor de inlandsche ziekten bekomen. »

De waarheid van hetgeen wij hier beweren werd genoegzaam bewezen door het lot der Staatsbedienden, die zich op de boorden van den stroom vestigden.

De *meest ongezonde* streek der Congoboorden is het deel dat tusschen Matadi en Leopoldville gelegen is. De stroom ligt er, met zijne *moerassige* oevers, nauw ingesloten tusschen twee dorre en steile bergwanden.

Langs den Midden- en den Opper-Congostroom, waar het land 300 tot 1,000 meters hoog ligt, is de sterfte integendeel merkelyk miuder. De standplaatsen van Katanga, Stanley-Falls, de Bangala, den Evenaar, Bolobo, Kwamouth, enz., hebben bijna geen enkel hunner agenten verloren. Het valt echter niet te bewimpelen dat, in den tegenwoordigen staat van het land, de moerasuitwasemingen, de *malaria*, de roode loop, het bloedwateren en de bloedverarming grootelyks beletten dat blanken afzonderlyk, en zooveel te meer het blanke ras, zich aan het klimaat gewennen.

Het is nochtans te verhoplen dat men, in eene min of meer aanstaande toekomst en door verscheidene middelen, er in

slagen zal dien staat van zaken te wijzigen. Wanneer goed uitgerust een wel voorziene middenstandplaatsen gevestigd zullen zijn, omringd van kweekerijen en weilanden; wanneer het den blanken mogelijk wezen zal zich gemakkelijk versterkend en verfrisschend voedsel aan te schaffen, en, in zijne woning, wat europeesch stoffelijk welzijn aan te brengen; wanneer vooral een volledig verkeer- en kanalisatiestelsel zal tot stand gekomen zijn, dan zal men een merkelfijken vooruitgang gewaar worden (1). De bezetting door de Europeërs, het uitdrogen of het dempen der moerassen, het opwerpen van dijken langs de rivieren, het aanleggen van wouden, de landbouw, de veeteelt zullen, ten lange laatste, de ongenadigheid en de ondraaglijkheid van het klimaat gedeeltelijk meester worden. — Wat met de ongezonde gewesten van Europa en Azië mogelijk is geweest (omstreken van Rome, delta van den Ganges en andere deelen van Indië), kan ook voor onze afrikaansche Kolonie verwezenlijkt worden.

In een ander kapittel, zullen wij spreken over de *pokken* en de *slaapziekte*.

VOLKENKUNDE

De *volksstammen* die Congoland bewonen zijn zeer talrijk. Wij zullen ons vergenoegen met de voornaamste groepen aan te duiden en eenige bijzonderheden mede te deelen, over diegene, welke het belangrijk is te kennen.

De bevolking van Congoland kan teruggebracht worden tot vier duidelijk onderscheiden *rassen* : 1° de *Bantu*; — 2° de *Nuba-stam*; — 3° de *Nigritianen* en — 4° de *Negritlen* of *Dwerger*.

1° De *Bantu*. — De *Bantu* (2) schijnen afkomstig uit het Noorden en hebben, in Congoland, de plaats der aan-

(1) Men mag zeggen dat men tegenwoordig bezig is met een deel van dit programma te verwezenlijken.

(2) Dit woord beteekent « de menschen ».

vankelijke volksstammen ingenomen. Op hunnen tocht naar het Zuiden, werden zij door het groote Evenaarswoud tegengehouden en verdeelden zich in twee hoofdrommen, die zich langs het woud nedersloegen en hetzelfde op verscheidene plaatsen binnentrokken. Zoo werden de Bantu verbrokkeld in menigvuldige stammen, die, al

Weg door het woud, met wilde planten overgroeid

zijn zij van denzelfden oorsprong, nu toch als afzonderlijke geslachten uitmaken, verschillend van zeden, gebruiken en zelfs van lichaamsbouw.

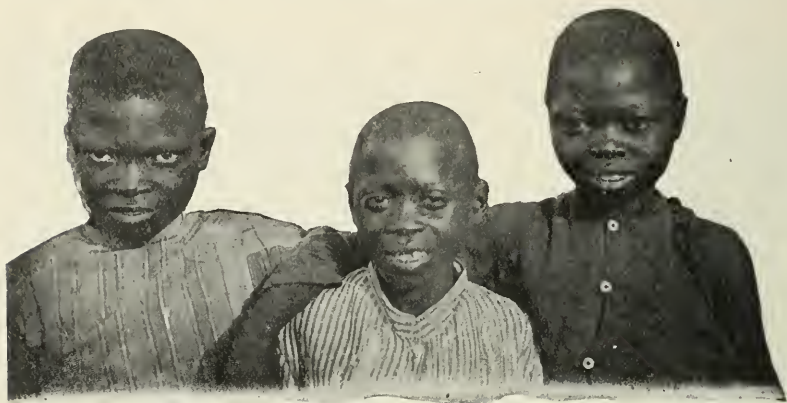
Onder de congoleesche volken, zijn de Bantu verreweg de talrijkste : zij nemen bijna geheel het grondgebied in, en laten aan de andere rassen slechts het Noord-Oostelijk gedeelte van het land over.

Men onderscheidt :

a) De *Bantu der kusten en der brousse* : de *Bakongo*, de *Muserongo*, de *Mayumbe*, de *Kakongo*, de *Bateke*, de

Bambuma, enz. Zij bewonen de districten van Neder- en Midden-Congo.

b) De *Bantu van het Evenaarswoud* : de *Bangala*, de *Ababua*, de *Budja*, de *Bapoto*, de *Basoko*, tusschen den Congo et den Ubangi; de *Wagenia*, de *Mobali*, de *Lukele*, oostwaarts; de *Kundu*, de *Mongo*, in het midden van het

Schoolkinderen van Kisanu

woud; de *Mobali*, in Ituri, enz. — Al deze stammen houden veel van *huidkervingen* (1).

c) De *Bantu der savana* : de *Batelela*, de *Bakuba*, de *Lunda*, de *Basonge*, op de boorden van den Kasai en den Sankuru; de *Kioko*, bezuiden de Lunda; de *Baluba*, tusschen den Lualuba en het Tanganika-meer, enz. — Het gebruik der *huidkervingen* is bijna onbekend bij al deze volksstammen.

2° De *Nuba-stam*. — Uit de vermenging der *Bantu* met zwarte stammen van het Noorden, bijzonder uit Nubië, ontstond de *Nuba-stam*, waarbij behooren de *Azande* (ten noorden van den Uele), en waarschijnlijk de *Mangbetu*,

(1) Bijna ieder stam heeft eene *eigenaardige* huidkerving (*tatoëering*), die men *rashuidkerving* noemt. Dit bestaat, zooals wij verder zullen zien, in onverdelgbare, uitkomende teekeningen, op het gezicht, de borst, enz., in de huid gesneden.

machtige volksstammen, gevestigd tusschen den Uele en de grens van het Stanleyville's district, nagenoeg op den 29sten lengtegraad.

3° De *Nigritianen*. — Eenige volksstammen van den Opper-Nijl (vandaar, ook *Nijlotische groep* geheeten) en van de Congostreken behooren tot het geslacht der *Nigritianen* (afkomstig van Nigritië of Soedan) of *Zwartlanders*. Zij hebben de kenteekens van het zwarte ras : vluchtend voorhoofd, langen schedel, wollig haar, vooruitspringend wezen, breed en vlakken neus en dikke lippen. — Zij wonen nevens de bronnen van den Uele en den Ituri, vooral tusschen Kilo en Mahagi (Noord-Oosten van het Stanleyville's district).

4° De *Negrillen* of *Dwergen*. — Men vindt ze midden onder de andere volksstammen verspreid, vooral in Midden- en Noorder-Congoland. Men houdt ze voor afstammelingen van de eerste bewoners van Midden-Afrika, die daar reeds, vóór de aankomst der Bantu, gevestigd waren. Hunne gestalte is gewoonlijk tusschen 1.36 meter en 1.57 meter begrepen.

Sommigen hebben eene zwarte, andere eene geel-of roodachtigehuid. Hun hoofd is meestal groot en afgerond; hun lichaam, breed van schouders en eng van borst, waggelt op magere beenen; de handen zijn klein; de vlakke en vluchtende schedel hellend over de ronde oogskens; de ooren, groot; de neus, klein, tusschen vooruitspringende kakebeenen. — Het zijn onversaagde jagers. Het geschoten wild gaan zij bij de omliggende volksstammen ruilen tegen maïs, maniok, bananen, enz.

De pygmeeën dragen verschillende namen, volgens de streek die zij bewonen : *Aka*, *Tike-Tike*, bij den Opper-Uele; *Ewe*, *Watwa*, langs den Opper-Aruwimi; *Batua*, langs den Kasai, den Lomami, enz.

Een uitnemend zonderlinge stam, is die der *Mambuti*. Zij zijn in het groote woud en langs den Opper-Ituri gevestigd. Gebreken en goede hoedanigheden vindt men bij hen op verbazende wijze bijeen : volslagen wilden, zijn zij slechts bekommerd om eten en drinken; gastvrijheid

jegens den vreemdeling kennen zij niet; en wanneer er zich eene voordoet, wordt hij meedoogenloos gedood en opgeëten; maar, nevens die woestheid, hebben zij eenen afschrik voor liegen en eerbied voor het eens gegeven woord. — De Mambuti bezit noch akker, noch woonhut en leeft van hetgeen hij tegenkomt en van hetgeen hij krijgt in ruiling tegen de opbrengst zijner jacht.

De naburige volksstammen, met dewelke zij den opbrengst hunner jacht verruilen, mogen hen niet zien. 's Nachts leggen de dwergen het vleesch neer op eene afgesproken plaats, en, den nacht daarop, komen zij hunne bananen, enz. halen.

Aalst-St-Joseph — Jonge werklieden

Zij kennen bijna geen andere wapens dan pijl en boog en hanteeren ze met eene buitengewone behendigheid. De grootste dieren, zooals de olifanten, vallen zij onverschrokken aan; voor deze soort van jacht, maken zij van kleine lansen gebruik.

Tusschen den Lualaba en het Tanganika-meer, treft men ook, hier en daar, dwergen aan. — Daar ook, zijn zij

felle jagers en door de omliggende volken geducht. Sommige stammen zullen zelfs, uitsluitelijk voor de dwergen, een stuk land bebouwen, om met die gevaarlijke geburen op goeden voet te leven.

DE TALEN

De congoleesche volkstalen zijn zeer talrijk (ongeveer 75) en zeer verscheiden; vele zijn, tot hiertoe, onvolmaaktelijk gekend. Niettemin schijnen alle, uitgenomen die der Nuba en der Nigritianen, vertakkingen te zijn van ééne stamtaal, de « bantusche » taal genaamd.

Zusters van O.-L.-Vrouw, van Namen, naar Congo vertrokken

Van een inheemsch *geschrift*, heeft men nergens sporen ontdekt.

De best gekende talen zijn, tot nu toe, het *kikongo*, in Beneden-Congoland in gebruik, en het *kiluba*, taal van het Kasaigebied.

De *blanken* gebruiken meest verminkte talen : het *fiote*, in Beneden-Congoland; het *bangala*, in Opper-Congoland,

van af Leopoldville, langs den stroom en zijne bijrivieren. Dit soort van afrikaansch *esperanto* spreken de blanken en het personeel der standplaatsen (waaronder lieden zijn van verschillende rassen), en verstaan ten minste eenige mannen, in ieder dorp. Het is een vereenvoudigd *congoleesch*, gemengd met fransch, engelsch, portugeesch, enz., alsook met uitdrukkingen ontleend aan de taal der volksstammen bij welke het is ingevoerd.

In het oostelijk gedeelte der Kolonie, gebruikt men het *swahili* of *kiswahili* (tongval van Zanzibar), door de slavenjagers ingevoerd. Het is eene soort van *handeltaal*, die veel verschilt van de taal der inboorlingen; zij is afgeleid van de « bantu » stam, doch doorspekt met allerlei aziatische en europeesche woorden. — In het district van den Ubangi, spreekt men het *sango*.

Al worden deze handelstalen veel gebruikt, toch hebben de inboorlingen hunne eigen volkstalen niet laten varen en haar zelfs geen wijzingen doen ondergaan.

DE WONINGEN

Bij de wilde volkeren, dient de woning slechts als beschutting tegen koude, hitte, regen en storm. Voorts zijn zij er niet om bekommerd: zij heeft enkel waarde voor zooveel zij werk gekost heeft.

De congoleesche hutten (dikwijls *shimbekken* geheeten) behooren tot twee voorname typen: de *vierhoekige* type, met spitse gevels en daken uit hellende vlakken samengesteld, die in het midden en het westen der Kolonie verspreid is, en de *ronde*, cirkelvormige type, in voege in den Opper-Ubangi, den Uele, den Ituri, het zuiden van het district van Stanleyville, Katanga en het zuiden der districten van den Kwango en van den Kasai. Einige ronde hutten hebben eenen bijzonderen vorm: die van den Ubangi en van den Opper-Kwango gelijken op bijenkorven; die van den Sankuru, op bekers; de nette Azande-woningen hebben den vorm van eenen keersdomper, met daarop een soort van paddestoel, enz.

Er bestaan ook *paalwoningen*, op heiwerk gebouwd of tussehen de verwikkelde bijkomstige wortels van den Wortelboom getimmerd : men vindt er op de Mongala en elders.

De hutten bevatten één of twee vertrekken; de vensters zijn onbekend; meestal is er geene opening dan eene lage, smalle deur, aangelegd langs den grond, op de helft van

Eene hut (*shimbek*), van den vierhoekigen type, met *Banaanboomen* omgeven. — Inboorlingen staan onder de veranda

de hoogte of zelfs op den top van het dak (waartoe men dan geraakt met een soort van trap).

In het *woud*, uit hoofde der vochtigheid, bouwt men de hutten op eene zuil van hardgestampte leem, die 30 tot 40 centimeters boven den omliggenden bodem verheven is. De muren zijn meestal van stampeerde (*pisé*), dat is te zegen, van gestampd leem dat op een geraamte van op stijlen vastgemaakte stokken gestreken wordt. Men kiest een hout dat de witte mieren niet doorknagen kunnen. Aan den buitenkant, zijn de muren soms opgesierd met

boomschors, of met door matten of bladeren overdekt vlechtwerk. Strooien muren vindt men zelden.

Het dak wordt vervaardigd uit groote bladeren, strooi, palmen, schors, enz. De bladeren die, om hunne groote oppervlakte en hunne taatheid, het meest gebruikt worden, zijn die van *Sarcophrynium*, eene plant van de familie der Marantaceëen. Het dekstrooi bestaat uit verscheidene grassoorten der streek; de palmen, die men soms gebruikt, zijn bladeren van *Raphia* (een palmboom) behendig te samen gevlochten. — Gewoonlijk, reikt het dak verder dan de muren en vormt aldus een afdak of *veranda* vóór en rondom de woning; meestal, zijn er twee paneelen die men kan opheffen, om licht en lucht binnen te laten dringen.

Een hoop droge bladeren, ééne of meer matten, of eene op vier palen rustende horde, ziedaar het bed van den neger. — Bij sommige volkeren, gebruikt men een oorkussen: daartoe dient een met boomwol, enz., opgevuld kussentje of een rechthoekige houtblok, die, van boven, geulvormig uitgesneden is.

Over dag, stookt men een vuur vóór de woning; 's nachts, wordt er binnen gestookt. Daar de schoorsteenen onbekend zijn, trekt de rook er uit, gelijk hij kan, langs de spleten van deur en dak; ook zijn timmerwerk en dakbalken na korten tijd met eene glimmende laag roetzwart bezet. Van een anderen kant, heeft zulk onbeholpen stelsel dit voordeel dat het de bijtvliegen, mieren en andere menschenplagende diertjes buiten doet blijven.

Nevens de woning, bezitten vele dorpen eenen *zolder*, soort van kleine hutten zonder opening, die 4 tot 5 meters boven den grond, op palen getimmerd zijn: daar liggen de mondbehoeften (maïs, zaden,...) buiten het bereik van muizen, termieten, enz. — Eene kleine hut, op palen van 2 meters lang, strekt de hennen en duiven tot verblijf: in deze hooge woonst, zijn zij veilig tegen de aanvallen der slangen.

Men treft ook groote, gewoonlijk langs alle kanten openstaande loodsen aan, die tot beschutting voor den grooten *tam-tam* (trommel) van het dorp en tot vergadering voor de inwoners dienen. Bij de Mangbetu bestaan groote, met pracht opgetimmerde zalen, waar de vergaderingen van den stam gehouden worden.

Hock van een congoleesch dorp

DE DORPEN

In de dorpen staan de hutten op oneindig verschillende wijzen bij elkaar; deze schikking hangt af van de plaatselijke omstandigheden. De oeverbewoners beschikken slechts over eene nauwe strook gronds tusschen de rivier en den moerassigen bodem van de binnenstreek gelegen; elders is de streek gedurig in oorlog; elders nog geniet zij eene zekere veiligheid: volgens het eene of het andere geval, zullen de hutten in eene lange dreef gerangschikt staan, op een versterkt punt samengedrongen zijn, of ver van malkander in het dorp verspreid liggen.

Langs het oppergedeelte van den stroom, liggen de dorpen meestal bijeen. In Ubangi-, Mongaia-, Urua-streken, in Katanga, enz., zijn zij versterkt, door middel van paalwerk, doornhagen, grachten, verschansingen. De oeverbewoners laten deze voorzorgen dikwijls van kant en verkiezen, wanneer zij aangerand worden, hunne dorpen te verlaten en langs den stroom te vluchten; bij hen zijn de hutten dan ook dusdanig gerangschikt dat iedereen den oever gemakkelijk kan bereiken. Eindelijk gaan sommige zwarten van het binnenland (de Ababua, b. v.), in het gevaar, eene schuilplaats zoeken op de boomen.

Eenige dorpen zijn bovenmate vuil; de zwarten laten er hunne hutten vervallen; alle soort van overschot, vaagsel en vuilnis blijft er op hoopen liggen; maar elders weer, vindt gij allernetste dorpen, waar de openbare wegen en de vloer der hutten dagelijks zorgvuldig gekeerd worden.

Kronkelende voetpaden loopen van het eene dorp naar het ander.

De inboorlingen maken zich de nieuwstijdingen van dorp tot dorp bekend, door middel van trommelgeroffel, met afgesproken tusschenpoozen, op den grooten dorps-tam-tam. De nietigste gebeurtenis wordt, op verrassend snelle wijze, met dit draadloos telefoonsysteem tot in verafgelegen dorpen overgeseind.

OPSCHIK DER CONGOLEEZEN

De gewone kleedij der negers is de lendendoek of *paan* (pagne). Men vindt panen van alle grootte : lange pannen, die tot de voeten neerkomen ; kleine, die slechts 10 vierkante centimeters oppervlakte hebben en eindelijk al de tusschensoorten. De paan is gemaakt uit inlandsche of europeesche stof, gestampte schors, of bestaat, gelijk bij de bangalasche vrouwen, uit één of meer boven elkaar om de lenden vastgesnoerde franjegordels.

De bewoners van Neder-Congoland, die, sedert eeuwen

Groep hoofdmannen, te Leopoldville vereenigd

met de Europeërs in betrekking staan, hebben veel van hunne gebruiken overgenomen : ook treft men er dikwijls op zijn europeesch uitgedoste inboorlingen aan. Als overal elders in de Kolonie, zijn opsmuk en kleerentooi het aandeel van het sterke geslacht. — Gij vroegt u misschien soms af waar de oude hoeden, de afgedragen kleedingstukken, uniformen, livreeën en theaterkostumen henen gingen? Welnu ! die heele boel wordt grootendeels opge-

stuurd naar de westerkust van Afrika. De negers van Congoland loopen, met die kleedij toegetakeld, en niets is zoo koddig als een groot opperhoofd met zwart gezicht, een ouden pompiershelm, het gewaad van een geblack-boeleerden senator of de livrei van een weggezonden heerenknecht met plechtige statigheid te zien dragen.

De negerinnen doen in deze dwaasheden niet mede; om aan het sterke geslacht te behagen, hullen zij zich bevallig in groote katoenstoffen, die zij om haar lichaam slaan.

De verschillende *rassen* zijn erkennelijk aan hunne *huidkerving*, zooals wij reeds gezegd hebben. Benevens die *nationale* tatoeëring, welke dezelfde is voor al de stammen die dezelfde afkomst hebben, bezit iedereen nog zijne eigene persoonlijke *huidkerving*, die aan eenige gebeurtenis herinnert (huwelijk, geboorte van eenen eersteling...), of enkel dient tot versiering. De *huidkerving*, welke ook haar *vorm* weze (knobbels, knoesten, erwten, strepen, voren...), wordt aldus gedaan : de tatoeëerder rijpt de huid met twee vingers, maakt er eene reeks insnijdingen of steken en strijkt in de wonden, om te beletten dat ze toegroeien, eene prikkelende of bijtende stof (sitroensap, roekoeboomsap, buskrnit, met assche gemengde palmolie, enz.). Wanneer de wonde genezen is, blijft de vooruitkomende teekening bestaan.

De volksstammen, die hunne huid niet kerven, maken er verscheidene teekeningen op, met het donkerblauwe sap van zekere planten. In bepaalde omstandigheden, verven sommige zwarten hunne huid in 't wit, in 't bruin of in 't rood.

Bij menige *rassen*, worden de oogwimpers en wenkbrauwen uitgetrokken, eenige snijtanden uitgerukt of puntig afgevijld. — Het oor wordt dikwijls, op ééne of meer plaatsen, doorboord, om er alle slag van voorwerpen in te steken; de oorbel wordt somtijds zoodanig uitgerekt dat zij tot op de schouders neerhangt. — De vleugels en de scheidswand van den neus worden soms doorstoken, om er eene pluim, een stuksken hout of metaal in te plaatsen of zelfs eene schrootkardoes! — In de *bovenste* lip, draagt men niet zelden een rond schijfje, « *pelele* »

genoemd. Bij zekere volksstammen, steekt dit houten of ivoren sehijfje in de *onderste* lip, en rijt eene schilfer van kristalrots de opperste lipweefsels uiteen tot een soort van afzichtelijken langen bek van éénen decimeter! — Eenige stammen (de Mangbetu en de Balunda) drukken het hoofd der nog jonge kinderen ineen, bij middel van fijne banden van boomschors. Deze misvorming, — die ten andere ook nog in het Noorden en het Zuiden van Frankrijk geschiedt, — wordt als het *toppunt* der schoonheid aanzien.

Congoleezen met ineengedrukt hoofd en doorboord oor

Over t algemeen, wascht zich de Congolees dikwijls, in de rivier of thuis; maar naast volksstammen, waar iedereen uiterst zindelijk is, vindt gij er ook waar de eerste en noodigste zorgen der lichaamsreinheid teeneemaal vergeten worden.

Een groot kind, van natuurwege, is de zwarte verzot op *versiersels* van allen aard. Zoo hangt hij, om zijnen hals, zware koperen ringen (die tot 12 kilos wegen); elders,

zijn het halssnoeren, aaneengeregen met parels, menschen- of dierentanden, nagels, klauwen, enz. De vrouwen dragen schroeflijniige armbanden en hooge beenversiersels, uit koper- of ijzerdraad. — Bij sommige volksstammen, dragen de mannen eene muts van stroo gevlochten; bij anderen, eene pet van dierenvel, enz. (1).

Bijna overal is de zorg voor het haar ook eene der voornaamste bekommernissen van den neger. De manier van 't haarkappen verschilt van stam tot stam. Zelden is de schedel *geheel* glad geschoren; gewoonlijk is het haar, volgens zekere lijnen, kort afgeknipt of geschoren, of wordt het gescheiden tot vlechten, gewrongen tot eenen bos, eene kuif, met parels, met ivoeren spelden versierd, enz. De vrouwen van zekere stammen dragen *valsch* haar, dat zij kunstmatig als eenen toren optrekken, met een vulsel van bladeren of een rietengeraamte eronder! — De Babili, zoo mannen als vrouwen, zegt M. De Hertogh, « verdienen eene bijzondere melding. Op hun hoofd, zetten zij eenen kegel van palmvezels; daarop, wordt hun haar vastgeplakt bij middel van een mengsel van olie en « ngula », eene roode poeder, afraspel van sommige houtsoorten (2) : het holle van dezen kegel dient om de kleine voorwerpen in te steken die wij gewoonlijk « op zak » hebben! (3) Een deksel, bestaande uit een rond stuk van kauwoerdeschors, sluit, van boven, dit uit haar opgetimmerd meesterstuk ».

(1) Het *Congo's Museum* (Tervueren) biedt veel belang aan voor de zaken die wij, in dit hoofdstuk en in de volgende, bespreken.

(2) Ziehier de verscheidene planten welke, volgens onze navorschingen, aan de inboorlingen in Beneden-Congoland (Kisantu en omstreken, waar men *nkula* uitspreekt), de *ngula* of rood blanketsel verschaffen : 1° de schors der wortels van den *Diaria Ubulu* (*Dracaena reflexa* Lam., var. *nitens* Welw.); — 2° het hout van den *Tata ngeringwa* (*Craterispermum brachynematum* Hiern) : als het dood is, wordt dit hout rood, door de vochtigheid van het woud ; — 3° het hout van den *Tomo-tomo* (*Craterispermum laurinum* Benth.) : heeft dezelfde eigenschappen als het voorgaande ; — 4° het hout van den *Lukungu* (*Pterocarpus Cabrae* De Wild.).

(3) Men herinnere zich dat, bij de Congoleezen, de *tesch* onbekend is.

Het haar en geheel hun lichaam wordt met olie bestreken. Op de groote omstandigheden van hun leven, wrijven zij zich met « ngula »; maar de pronkers van daarginder loopen, alle dagen, met die kleurstof bedekt. Die roode pleisterstof maakt de huid glad en belet dat het stof er op blijve plakken. De olie belet de huid te bersten onder de heete zonnestralen.

DE VOEDING

In de westelijke helft der Kolonie, is het hoofdbestanddeel der voeding de knolwortel van *Maniok* (*Manihot utilissima* Pohl), op verschillende wijzen voorbereid (1),

Groote weg van den Kruidtuin te Kisantu (Missie der Belgische Jesuïeten).
Een der kinderen draagt, op het hoofd, een bundel *maniok*wortels

(1) Voor « de verscheidene manieren van maniok voor te bereiden », zie ons werk : *Plantes principales de la Région de Kisantu*,... bl. 13-14.

waarvan de *shikwanga* of chikwang de meest verspreide is (zij bestaat uit het gestampt en ontvezeld vleesch der wortels, dat, in bladeren gewikkeld, in het waterbad (*bain-marie*) gekookt wordt). Buiten den maniok, eet men nog : verscheidene soorten van boonen, aardnoten, maïs, zoete pataten, jamswortels, bananen en andere vruchten, als kauwoerden, ananassen, papaya's, citroenen en oranje-appels.

In het oosten, voeden de inboorlingen zich meest met graanzaden : sorgho, gierst, eleusine, rijst, maïs, die bijna altijd onder den vorm van brij opgediend worden. In het noord-oosten, eet men vooral maïs en bananen.

De zwarte is, voor 't algemeen, verlekkerd op versehe, droge of gerookte *visch* en vooral op *vleesch*, het moge dan ook gekookt, gerookt of gebraden zijn. Hij eet het vleesch van de meeste dieren : vogels, zwijnen, geiten, schapen, honden, apen, slangen, krokodillen, olifanten, rivierpaarden, hertegeiten of antilopen, ratten, muizen, enz. Hij ontziet ook de gerookte termieten niet, noch de witte wormen of meikeverslarven, noch de sprinkhanen, noch de « eetbare » rupsen. — Maar, van den anderen kant, vond meer dan één, in Europa aangeland Congolees, het *walgelijk* oesters, mossels en schelpslakken te zien eten!

De dranken. — De Congoleezen drinken water, « malafu » of palmwijn en inlandsche bieren.

De *palmwijn*, zooals wij reeds gezegd hebben, is niets anders dan het sap van den palmboom. Dat van den *Elaeis guineensis* is daarvoor het beste. Het heeft de kleur van witachtig water, schuimt als Champagne-wijn en heeft een zeer aangename zurachtigen smaak. De malafu kan niet bewaard worden; na korten tijd, gist en verzuurt hij. Wanneer men hem zoo drinkt, kan er eene lichte beschonkenheid uit volgen.

De Congolees gebruikt ook, met groot genoegen, de maïs-, rietsuiker-, eleusine-, sorgho- en bananenbieren, die onder de algemeenene naam van *masanga* of *pombe* bekend staan.

In het begin der inbezitneming, — gelijk dit, helaas! in

andere koloniën nu nog geschiedt, — heeft men groote massa's slechten alcohol ingevoerd, die de zwarten vergiftigden. Zoodra het van deze zaak kennis had, heeft het Bestuur krachtdadige maatregelen genomen, om dit misbruik te doen verdwijnen.

De keuken. — De vrouwen zijn met de keuken belast. Het hoofdbestanddeel van den kost is brij van palmolie, waar meel, maniokschijven, bananen en aardnoten bijgedaan worden. Men laat er ook in stukken gesneden visch

Bereiding van het Maïsmeel. De korrels worden tusschen twee steenen gemalen

of gevogelte in koken en kruidt dit alles sterk met inlandschen peper en zout: dit gerecht heet de « moamba ». Varkenvleesch is, bij hen, kermiskost.

De zwarten koken op een houtvuur, in de open lucht of onder de veranda. Als « cuisinière », doen gewoonlijk drie dikke steenen dienst : daarop rusten de potten en de houtstaken liggen er tusschen te branden. Bij de zwarten

van den Kasai, worden dikwijls, in de plaats dier steenen, ijzeren drijvoeten gebezigd. — De vrouwen hebben uitmunten poreuse kruiken, « mouringa » genaamd, om het water te bewaren en zij vervaardigen sierlijke potten om er het eten in te koken. — Twee steenen, de eene een weinig uitgehold, de andere rond, dienen om maïs, aardnoten, enz. te verpletteren. Een groote mortier met eenen stamper, een arm dik, dient om het oliehoudende vleesch der palmnoten af te zonderen.

Voor de maaltijden, gebruikt men houten messen en lepels; men drinkt uit aarden of houten tassen; men eet uit een houten schoteltje, op eene kleine mat geplaatst; geen tafel is noodig; iedereen zit neergehurkt.

Gleis-en glaswerk, lepels, vorken, tafelmessen, ijzeren kookketels, europeesche tapijten, zijn, bij de meeste volksstammen, het eerste huisgerief dat eene negerin zich althans tracht aan te schaffen. — Cambier heeft negers gezien die zich van eene tafelvork, als kam, bedienen!

Vuur en licht. — In Beneden-Congoland bezigt men, om vuur te maken, ingevoerde vuurslagen of zwavelstokjes. — Als licht, bezigen de inboorlingen de vlam van brandende hars, stof die overal in groote hoeveelheid aangetroffen wordt. Houtvezels, met hars doortrokken, geven hun degelijke fakkels. In de hutten, rijgt men aardnoten aan eenen stok: daar deze vruchten veel olie bevatten, branden zij als kaarsen.

Bij vele andere volksstammen bezigt men nog, om vuur te bekomen, de aloude handelwijze der wilde volkeren, die stukken van een bijzonder en zeer droog hout hevig tegen malkander wrijven. In de hutten, ligt steeds een vuur aan dat dag en nacht brandt en zorgvuldig onderhouden wordt.

Het menschenvleesch. — Onder de spijsen, verkiezen de Congoleezen, boven alle andere, het menschenvleesch. Vóór de aankomst der Europeërs, waren bijna al de inboorlingen *menscheneters*, en de strengste maatregelen zijn noodig geweest om die kwaal tegen te gaan. En toch is het zeker dat nu nog, bij verscheidene volksstammen,

zwarten in het geheim of buiten het bereik der Staats-agenten bijeenkomen, om malkander op vleesch van krijgs-gevangenen of van aangekochte slaven te onthalen.

Bij dezen stam, zegt M. De Hertogh, aan wien wij deze bijzonderheden ontleenen, verkiest men het vleesch der vrouwen en der kinderen; bij genen, stukken van de borst. De Basoko eten zelfs de dooden op, die zij met pekelsaus inleggen of laten rooken en drogen; het vet wordt afzonderlijk aan kant gelegd. De Maniema laten het menschenvleesch in bronwater weeken, tot dat het bijna verrot is.

Menschenvleesch is, voor de Bangala, een *edele* kostterwijl dierenvleesch maar voor gemeene spijs gehouden wordt. « De mensch dat is vleesch dat spreekt; 't is lekker, met zouter op; dat heeft een eigenaardigen smaak », zegden de Bangala tot kapitein Coquilhat.

Niet minder afgrijselijk is hetgeen Van Moris over de Elombo vertelt: « Op zekeren dag, zag hij op de markt een zwarte, die heen en weer wandelde; zijn lichaam was met roode en witte strepen geteekend. Van Moris vroeg inlichtingen en vernam dat het een gevangene was, bestemd om opgeëten te worden. Hij stond daar te koop en de strepen, die den nieuwsgierigheid van onzen landgenoot aldus gaande maakten, duiden de reeds verkochte stukken aan: de met wit geteekende deelen waren verkocht aan de oeverbewoners; de met rood gemerkte, aan de Ebombo!... Dit menschenvee scheen volkomen onderworpen aan zijn lot, wandelde gerust, stond stil en liet begaan, wanneer de

De Papayaboom (*Carica Papaya*),
met vruchten beladen

kalanten hem wilden betasten en langs alle kanten onderzoeken, om over de waarde van zijn vet te redetwisten ».

Een ander schouwspel nog, uit de Evenaarsstreek :

Een opperhoofd had eenen man van een naburig dorp gekocht. Hij liet hem vooreerst, met eenen knods, armen en beenen breken; dit was maar een begin. Daar de mensch maar 's anderendaags moest opgeëten worden, liet hij hem voorts, geheel den nacht, levend in den stroom te weeken leggen, met het hoofd alleen boven het water : dit laatste, om de zwarte huid gemakkelijker los te krijgen. Met het aanbreken van den dag, werd de ongelukkige onthoofd en gevild. Het hoofd werd in eenen pot afzonderlijk gekookt; het lichaam in stukken gesneden en in eenen kookketel gestoken, met geitenvleesch, palmolie en zout; daarop vergaderde men tot een groot feestmaal, waar die afschuwelijke kost werd opgedischt en met groote kruiken bier besproeid.

JACHT EN VISCHVANGST

De inboorlingen zijn jacht en vischvangst hartstoehtelijk toegedaan.

De jacht. — Om de *rivierpaarden* te bemachtigen bezigen zij een ijzeren harpoen, gehecht aan eene dertig meter lange koord, welke om een lichten houten vlotter gewonden is. Wanneer een rivierpaard verschijnt, springen de oeverbewoners in hunne bootjes en varen naar de plaats waar het dier neergedompeld is. Zoodra het boven komt, om adem te scheppen, werpen zij het den harpoen in 't lijf. Heeft de spies getroffen, dan rolt de koord af en duidt het vlothout aan waar het ontzaggelijke dier is gevlucht. Als het weer boven komt, wordt een tweede harpoen geworpen, en zoo voorts tot dat het dier, uitgeput van krachten, niet meer duiken kan; dan wordt het afge maakt en op eene zandbank of op den oever gesleept, om in stukken gehakt te worden.

Op de meren, doet men de jacht het liefste 's avonds, als de slapende rivierpaarden eventjes boven het water-

vlak uitsteken. Op hunne prauwen, naderen de zwarten zachtjes tot bij de argelooze dikhuidigen en planten hun eenen harpoen tusschen de schouders. Plotseling gewekt, springt het beest op van pijn; soms komt het op de prauwen aangelooopen en verbrijzelt ze door den schok; in dit geval, blijft er de jagers niet anders te doen dan spoedig naar den oever te zwemmen. De lichamen der aan de wonden bezweken dieren worden 's anderendaags terug-

Terugkeer van de luipaardjacht

gevonden, dank aan het vlothout aan de harpoenkoord gehecht.

Om den *olifant* te bemeesteren, bezigen de inboorlingen verscheidene middelen. De meest moorddadige is de *klopjacht* gelijk deze in de savana geschiedt, vooral bij de Azande. Zij grijpt plaats in het begin van het droog seizoen, wanneer het lange gras reeds gemakkelijk vuur kan vatten. Verscheidene dagen lang, drijven honderden gewapende mannen, met horens, gongs, enz. voorzien,

de tot den dood bestemde dieren, in een grooten kring bijeen. Op een voorafgesproken sein, wordt, op gansch den omtrek, het vuur aangestoken. De gevangenen trachten te ontvluchten, maar komen langs alle kanten op eenen muur van vlammen terecht; de eenen komen onmiddelijk om; anderen, door den gloed verblind, worden gemakkelijk door de spiesen en de kogels getroffen; anderen nog ontsnappen, doch worden weldra neergeveld daar zij, met brandwonden over geheel hun lichaam, weinig weerstand kunnen bieden.

De Azande bezigen nog een ander middel. Een jager gaat op loer liggen op eenen boom, waarlangs de olifanten gewoonlijk voorbijtrekken; zijne makkers drijven het wild allengskens daar naar toe. Wanneer de dieren voorbijkomen, mikt de jager met eene bijzondere zware en vergiftigde werpspies op de ruggegraat van een slachtoffer en ploft dit schrikkelijk wapen in zijnen nek. Het getroffen dier zinkt te neer als dood gebliksemd, of kan het nog vluchten, dan verliest het, door het slingeren der zware spies in zijne leden geplant, zoodanig veel bloed, dat het weldra ten gronde zijgt en zich laat afmaken zonder wederstand. — Bij sommige stammen bekomt men denzelfden uitslag met een toestel dat, wanneer het beest voorbijkomt, de spies *automatisch* doet nederploffen.

De bewoners van het groote woud durven den olifant zelfs aanvallen met hunne lansen; zij verbergen zich in de struiken en steken het dier in de keel. Dit laatste gaat op vlucht, doch heeft weldra al zijne krachten verloren, door het bloedverlies en het strychninachtig vergift waarmee de spits der lans bestreken is.

De dwergen van den Uele, die te recht als onversaagde jagers bekend staan, laten zich met de eene hand aan den steert van den olifant hangen en doorkerven zijnen buik met hunne kleine lansen.

Eene laatste manier, die overigens voor al het *groot wild* gebezigd wordt, is *valstrikken* aan te leggen. Deze valstrikken bestaan uit in den grond gegraven kuilen, die, breeder van boven dan van onder, op eene lengte van soms eenige honderden meters de eene nevens de andere liggen. De opening wordt behendig onder een licht, met

aarde, blaren en gras bedekt teenwerk verborgen en de bodem is dikwijls met scherpe palen bezet waarop het dier zich komt spietsen. Gewoonlijk mag men niet wachten den gevangenen, met lanssteken of geweerschoten af te maken, anders komen de olifanten hem, met hunne trompen, uit den kuil trekken en hem uit zijn hachelijken toestand redden.

Voor de *apen*- en *vogelen*jacht, worden de pijlen met een bijzonder plantenprodukt bestreken dat het getroffen dier bedwelmt; fuiken, netten en strikken worden voor deze jacht ook gebezigd.

Komt het er op aan *buffels*, *antilopen*, enz., te bemeesteren, dan gaan de negers, geduldig als de kat die eene muis in 't oog heeft, in het hooge gras of op eenen boom staan loeren, met lans, harpoen of geweer gewapend. — Als voor de olifantenjacht, steken zij ook de savana in brand, of verschrikken het wild door oorverdoovend gerucht en drijven het daarmee in kuilen of overgroote netten.

De *bijen* worden gevangen in groote rolvormige rieten korven, met twee deksels voorzien, waarvan het eene doorboord is met een gaatje. Deze korven worden waterpas, te midden der takken der boomen, neergelegd. De dwalende zwermen komen zich er in vestigen; na verloop van eenigen tijd, komt de zwarte de opening stoppen en gaat henen met zijnen buit. 's Nachts doet hij een der deksels open, schudt de korven uit boven een vuur en de bijen liggen in de vlammen te braden. De honig, uit de honigraten gedrukt, wordt gekookt of, met water gemengd, aan de gisting overgelaten: zoo bekomt men *mede* of *hydromel*.

De vischvangst. — De volksstammen, die bij eenen waterloop of een meer wonen, houden zich onledig met de vischvangst. Zij gebruiken daartoe verscheidene tuigen. Het meest gebezigde is de *fuik*. Vorm en grootte der fuiken verschillen nog al van malkander, maar het grondstelsel is hetzelfde als dat der in België gebruikte fuiken. Gewoonlijk maken de inboorlingen ze vast, midden in de rotsen der snelstroomingen, zoodat al wat in den vloed zwemt er in gedreven wordt.

Gedurende het droog zeizoen gaat de bevolking van geheele dorpen op zandbanken huizen, om, verscheidene maanden lang, zich met de vischvangst bezig te houden. De visch, die zij alsdan buit maken, wordt geroookt, gedroogd en in het dorp opeengestapeld, als voorraad voor den tijd der hooge waters en om geruild te worden tegen

Hoek van een dorp, met *Elaeis* palmboomen omringd. — Op de marktplaats is men bezig den prijs van een zwijn te betwisten

versch of geroookt vleesch, bananen, maniok, enz. De geulen der rivieren sluiten zij af door lichte beschotten die eenen gang uitmaken en de visschen in de fuiken doen terechtkomen.

De Congoleezen benuttigen nog *drijvende netten* waar de visschen, met hunne kieuwen, tusschen de mazen blijven steken, *sleepnetten*, alsook *vlottende, rustende* en *omkeerende vischlijnen*. Wanneer een zwarte, in zijne prauw gezeten, een overgrooten visch ziet voorbijzwemmen, aarzelt hij niet in 't water te springen en den

visch om 't midden vast te grijpen tot dat een makker hem ter hulp snelt, de prooi bij de kieuwen vat of met een mes doorsteekt. — Het water van poelen en kleine rivieren wordt soms *vergiftigd*, om de visschen te bedwelmen. — De vischvangst met den hengel wordt zelden aangetroffen.

De inboorlingen leggen veel vaardigheid aan den dag in het vervaardigen hunner netten. Zij vlechten ze uit de vezels van zekere wortels, die, eerst geklopt en geroot, dan op de spel gesponnen worden.

MUZIEK, DANS EN WORSTELLEN

Muziek en dans zijn onafscheidbaar van het dagelijksch leven van den Congolees. De dans wisselt gewoonlijk af met zang.

De muziek. — Op zijn langen, eentonigen weg, trekt de karavaan voort : om de verveling te verjagen, zal de zwarte een liedje zingen ; liedjes nog, bij het pagaaien, bij den veldarbeid, bij het huttenbouwen. Bij ieder werk behoort een lied : ieder zwarte stemt, op zijne beurt, eene melodie in en al zijne makkers herhalen, koorgewijs, het refrein. Zoo zal men in Katanga, bij voorbeeld, bij het maïs- of graanstampen, gedurende een gheele uur hooren : « Sedert ik geboren ben, heb ik nog nooit een konijneuvél gezien, in het huis mijns vaders », en al de arbeiders antwoorden, wijl zij met kracht stampen : « Konijneuvél, konijneuvél ! » (Een zeer verscheiden deuntje ! en verheven, als poëzie !) — Iedere streek heeft hare bijzondere liederen, hare *nationale* liederen om zoo te zeggen.

Zang en instrumentale muziek zijn, in 't algemeen, eentonig ; niets komt er bij uit ; korte zangswijzen worden, zonder ophouden, immer herhaald. De zwarten houden het meest van luidruchtige instrumenten : trommels, tam-tam's, xylophonen, gongs, rammelaars, belletjes, klaphoutjes, fluiten, fiffers, enz. Alleen bij de Mangbetu, de Azande en de Bakuba, heeft men eenig gevoelén voor *harmonie* opgemerkt. — De ivoren waldhoren wordt op vele plaatsen

gebruikt en zekere horenblazers, als die van den Aruwimi en den Kwango, spelen er met eene ware virtuositeit op. De bellekens dienen vooral als armbanden of als sieraad voor de beenen. De plaatjes- en snaartuigen zijn de vol-

Congoleesche muzikanten

maakste; het zijn : de mandolina, de gitaarharp, de lier, de cither en de marimba (deze laatste bestaande uit eenen klankbodem, met, boven op, een halve dozijn ijzeren plaatjes).

Zekere volksstammen hebben muzikspelers en zangers van beroep; in het noorden en in het Kasaigebied, onder anderen, doorkruisen kleine troepen minnezangers het land, om, mits loon, hunne kunst te laten hooren. — De mannen zijn grooter liefhebbers van muziek en dans dan de vrouwen.

De dans. — Overal, wordt er evenveel gedanst en het dansen gaat gewoonlijk vergezeld van lichaamstrekkingen en wringingen. — Alles brengt gelegenheid tot dansen mee : feesten, oorlog, nieuwe maan, einde van den oogst,

begravenis, enz. Meestal danst men 's nachts, en iemand heeft kunnen zeggen dat « van af de maan opstaat, geheel Afrika aan 't dansen gaat ».

Er bestaat eene groote verscheidenheid van danspassen. Meestal beginnen zij met orde, op langzame maat; door de stem der zangers, het gedruisch van den tam-tam en het rythmisch handgeklap der toeschouwers voelen zich de dansers weldra aangehitst; één onder hen komt uit de rij vooruit, huppelt geweldig, verdraait en verwringt zich buitenmate, tot dat de vermoedinis hem dwingt dat spel op

Dans van gemaskeerde tovenaars

te geven; dan komt een ander zijne plaats innemen en zoo duurt het voort, uren lang.

Geen groote opsmuk wordt meestal gemaakt voor het dansen : hoogstens wordt geheel het lichaam eens versch met palmolie bestreken. Voor de groote omstandigheden alleen, bestrijken zich de dansers met witte, roode, bruine kleurstof en versieren zij hun hoofd en lichaam met loof, pluimen, perlen, halssnoeren en zelfs maskers.

Het worstelen. — Bij eenige stammen, is het worstelen, met of zonder wapens, in eer. De eerste soort van worste-

ling is aan 't verdwijnen. Voor het worstelen zonder wapens, schilderen de kampvechters zich gewoonlijk in 't wit. De talrijke menigte, die dit schouwspel bijwoont, volgt den gang van het spel met gespannen belangstelling en laat zijne voorkeur voor den eenen of den anderen vechter luidruchtig blijken. — Valt één der worstelaars, zoo stijgt er een groot geschreeuw op; de vrienden van den overwinnaar komen op het strijdperk toegestroomd, juichen den zegevierenden toe, tillen hem op hunne schouders en dragen hem rond in triomf, terwijl de overwonnen kampioen onder zijne makkers, die als verplet staan, mistroostig terugkeert.

GODSDIENSTIGE BEGRIPPEN

Het fetischisme. — De Congoleezen gelooven meestal in een *Opperste Wezen*, schepper van al wat bestaat, onzichtbaar, doch zich veropenbarende in de natuurverschijnsels, dat geen kwaad kan doen, maar toch zoo hoog verheven is dat het zich over het lot zijner schepsels niet bekreunt. Dit geloof is min of meer duidelijk, volgens de streken. Verschillend zijn ook de namen die aan de godheid gegeven worden: het is de *Groote Nzambi*, in Neder-Congoland, *Leza*, in Katanga, *Angeli*, *Azinda*, bij de Mangbetu, *Ba*, bij de Bakopo, *Boli*, bij de Azande, enz.

Maar deze opvatting der godheid houdt de zwarten veel minder bezig dan die der *geesten*, welke zij goedgunstig trachten te maken door offergiften, smeekingen, ja, door bedreigingen. Die geesten zitten overal en zijn er steeds op uit *kwaad* te doen: de eene veroorzaakt de dood, een andere eene bepaalde ziekte, een andere vernielt den oogst, brengt schipbreuk teweeg, enz.

Voor den Congolees, zoo men ziet, bestaat er niets dan *kwade* geesten. Om zich tegen hen te verdedigen heeft hij behoedsmiddelen, waaronder de *fetisch* de meeste kracht heeft. Een fetisch is geen afgod; hij bezit geen eigenschap tenzij krachtens de bezweringen van den toovenaar, den *fetischman* (*ganga*, *magonga*, *mfumu* genaamd, volgens de streken).

De *toovenaar* is een aanzienlijk man; hij beschermt tegen de onzichtbare machten, hij verjaagt de kwade geesten, hij geneest de ziekten (of, ten minste, doet alsof hij geneest). Geen enkele handeling, in het leven van den stam of van bijzondere personen, of hij komt er tusschen. Zijn ambt, dat bijna van vader tot zoon overgaat, is niet enkel eene bediening van godsdienstigen aard, maar heeft ook betrekking op het politiek of maatschappelijk leven. Opperhoofd en onderdanen luisteren naar hem; hij vervaardigt fetischen, verkoopt behoedmiddelen tegen de ziekten en de betoovering, geheime middelen om zijne vijanden van kant te helpen, om rijk te worden, enz. Hij is het, die, als eene misdaad begaan is, den schuldige moet ontdekken : daarvoor neemt hij zijne toevlucht tot de *vergift-proef* (1), waarmee hij dikwijls eenen onschuldige doet omkomen in de plaats van den waren plichtige die hem heeft omgekocht. De toovenaar is geneesheer; van geslacht tot geslacht zijn, in zijnen familiestam, eenige beginsels van gezondheidsleer (hydrotherapie, masseeren) alsook de kennis der *geneeskruiden* (*les simples*) overgeleverd.

Een *fetisch*

Iedere ziekte, iedere gewichtige handeling des levens heeft haren *fetisch* : er bestaan levende fetischen (dieren en planten); fetischen die een levend wezen verbeelden (standbeeldjes, die vooral in Neder-Congoland, Kasai en Katanga te vinden zijn); onbezielde fetischen (steen- en kruiswegen (*carrefours*); amuletten (2) of behoedmiddelen (schelpen, halssnoeren, bellen,...).

Zekere fetischen strekken, zoo gezegd, hunne bescher-

(1) In het volgend kapittel zullen wij zien waarin deze *proef* bestaat.

(2) De *amulet* of behoedmiddel is een voorwerp dat men bij zich draagt en waaraan men, uit bijgeloof, de kracht toekent tegen zeker kwaad te behoeden. Het *Congo's Museum* bezit eene zeer rijke verzameling van congoleesche fetischen.

ming uit over geheel den stam of over geheel het dorp, andere enkel over de hut van dengene die ze bezit.

Als men, in Neder-Congoland, eene gunst verlangt, slaat men eenen nagel in het standbeeld-fetisch, opdat het, door het *gevoelen* of lijden, de vraag steeds indachtig blijve! Elders, wordt de fetisch geslagen, bespuwd, in 't water of in de brousse geworpen, tot dat hij zich wat meer inschikkelijk toont!! — Arme lieden!

Bovendien, bestaan er nog *fetische-handelingen*, die nog al veel gelijkenis hebben met den gewijden *taboe* der Polynesiërs. Deze handelingen zijn ontelbaar: zij bestaan in het derven van dit of dat dieren vleesch, niet in 't openbaar te drinken, niet te rooken, een bepaalden waterloop te vermijden, niet op deze of die manier te zitten, te pagaaien, enz.

Uiterst bijgeloovig, als zij zijn, zien de Congoleezen in alles voorttekens van heil of onheil.

Geloof aan de onsterfelijkheid der ziel. — Het geloof aan het *overleven der ziel* bestaat overal in de Kolonie. Dit blijkt uit de plechtigheid waarmede de *begravenissen* overal geschieden. Bij vele volksstammen deed men, bij de teraardebestelling van een opperhoofd, slaven omkomen, om hunnen meester in de andere wereld te vergezellen en voort te gaan hem te dienen. — Men komt ook spijzen op de graven neerleggen, voor de ronddolende zielen. — Het geloof aan de *zielverhuizing* (*metempsykoos*) is slechts bij eenige stammen uit het noorden verspreid; de ziel van den overledene gaat over, volgens het daar heerschend geloof, in het lichaam van een dier: gazelle, luipaard, enz.

Begravenisplechtigheden. — Voor een gewoon sterveling geschiedt de overgang van leven tot dood, en van de aarde naar het graf, zonder veel plichtplegingen. Op vele plaatsen zelfs worden de lijken van armen en slaven eenvoudigweg in de brousse of in het woud geworpen, waar hyenen en andere wilde dieren ze komen verslinden. Wat betreft de aanzienlijke personen, en vooral de opperhoofden die den titel van *sultan* voeren, hunne begravenisplech-

tigheden brengen voor naastbestaande heel wat beslommeringen mee. Wij halen hier twee voorbeelden aan, gekozen bij de uiteinden der Kolonie; in de tusschengelegen streken, vindt men, hier en daar, nog al verschil in het vieren dezer plechtigheden.

Wanneer, in de *Ooster-Provincie* (1), een opperhoofd ziek is, dan worden slechts eenige bevoorrechte mannen in zijne hut toegelaten; het volk moet buiten blijven wachten. Komt de zieke te sterven, dan houdt men het slechte nieuws geheim zoolang als het maar mogelijk is. Om de onderdanen te bedriegen, gaat zelfs een der verwanten van den afgestorvene naast hem liggen om te reutelen en aldus te

Te Lemfu. — Vervoer van *Maniok*wortels

laten gelooven dat de sultan nog in leven is. Na eenige dagen echter, wanneer de reuk van het lijk, in ontbinding, zich tot buiten de hut verspreidt wordt het onmogelijk de dood langer te verbergen; men maakt ze alsdan in het dorp bekend. De inwoners vergaderen om te treuren, dat wil zeggen, om, met begeleiding van trommels

(1) Aan de grenzen der Groote Meren; nu, de districten van Stanleyville en Katanga uitmakende.

te komen zingen. Nu mag iedereen het opperhoofd aanschouwen : zijn lichaam bevindt zich in eenen grooten korf een weinig boven den grond verheven ; daar ligt hij met de eereteekens zijner koninklijke waardigheid ; een groote schelp steekt in zijnen mond, pluimen op zijn hoofd, tusschen zijne gekruiste armen houdt hij zijnen boog en zijne pijlen ; zijne knieën zijn gevouwen op zijne borst.

Zoo blijft hij langen tijd liggen ; wanneer er bijna niets meer van overblijft dan een geraamte zal men hem eindelijk teraardebestellen. Doch, te voren, snijdt men zijn hoofd af om het aan kant te leggen en er zijnen opvolger mee te begraven, dewijl hij in het graf zal dalen met het hoofd van zijnen voorganger, dat men te dien einde bewaard heeft. De kuil, waarin het lijk neergelaten wordt, is zeer groot ; het deel, dat onder den grond uitgewelfd is, is voor het opperhoofd bestemd ; eene zijner vrouwen bevindt zich daar om hem te ontvangen en wordt aldus levend begraven. Het ander gedeelte van den grafkuil is bestemd voor de slaven, die zullen geslachtofferd worden opdat hun heer en meester in de geestenwereld met een behoorlijken stoet van dienaars zoude mogen aankomen (1). Vóór hem, legt men zijne pijp neer, met tabak en kemp, alsook potten vol meel. Voor dat het graf gesloten wordt, komen de vrouwen van den afgestorvene aan hun gewezen gemaal meel aanbieden. Zijne kinderen komen, op hunne beurt, hunnen vader smeeken hen niet te vergeten, maar te helpen om veel goederen bijeen te zamelen.

Zoolang de rouwtijd duurt, mogen de vrouwen van den overleden koning niet bij het vuur komen, noch hun lichaam met olie inwrijven. Van tijd tot tijd, komen de kinderen van den afgestorvene op zijn graf offers brengen. Als zij *pombe* plengen, dan maken zij eenen put in het midden van de graftombe, gieten er het kostbare vocht in en drinken zelfs op hetgeen niet in den grond dringt.

(1) Dit gebruik der *rituele moorden* was algemeen in Congoland, vóór de inbezitneming door de Europeërs ; misschien wordt het nu soms nog onderhouden buiten weet der overheden.

Daarbij zeggen zij : dat is het aandeel dat *tata* (vader) ons overlaat.

Soms worden, op deze stille graven, naderhand nieuwe menschenoffers gepleegd.

In *Neder-Congoland* wordt de dood van een voornamen persoon of van een opperhoofd met gewerschoten aangekondigd, en al het buskruit, dat de afgestorvene bezat, wordt op die wijze door de bloedverwanten en vrienden van den overledene opgeschoten. Het lichaam wordt

Kinderen der Missie van Kwango die zich onledig houden
met *rijst* schoon te maken

begraven in eenen kuil, te midden zijner hut, en met een weinig zand overdekt. Op dat zand steekt men drie vuren aan, die, eenen maantijd lang, moeten onderhouden worden. Gedurende dien tijd ook laten de vrouwen, dag en nacht, hare jammerklachten hooren. Als eene maand verlopen is, wordt het nu uitgedroogd lichaam opge-

graven en op een raam gerookt. Degelijk gerookt, wordt het, als eene mumie, in stoffen gewikkeld. De begrafenis zal veel later eerst plaats hebben, want al de leden der familie zijn verplicht hun aandeel stoffen bij te brengen. Een groote kuil wordt dan gegraven en de stoffenbaal gaat er in verdwijnen. — Voor een aanzienlijk opperhoofd is deze baal zoo reusachtig groot dat er een belangrijke menigte mannen noodig is om ze voort te rollen.

De kuil wordt met aarde toegedekt, en, op den grafheuvel, plant men de wapens en andere voorwerpen waarvan de overleden zich bediend heeft. — Op het graf eener vrouw legt men hare kruiken en korven neer; op dat van eenen drager, zijnen stok en zijnen *mutete*, dat is, de korf waarin men de draaglasten samenschikt.

De grafsteden worden godsdienstig geëerbiedigd en, ieder jaar, worden zij gezuiverd van het onkruid waaronder ze begonnen te verdwijnen.

In Neder-Congoland, evenals in de andere gewesten, werden, vóór de inbezitneming, menschen op de grafsteden der aanzienlijke opperhoofden ten offer gebracht.

Het *rouwdragen* bestaat bij de Congoleezen; maar de rouw duurt niet lang. De meesten bestrijken, gedurende den rouwtijd, hun gezicht met olie en roet, onthouden zich van zekere spijzen, scheren hun haar af, enz.

In 't algemeen vreest de zwarte den dood niet; wanneer hij verneemt dat hij sterven moet, schikt hij zich in zijn lot met eene buitengewone gelatenheid.

Geheime genootschappen. — Bijna overal bestaan er geheime genootschappen, wier doel men nog niet ten volle te weten is gekomen. — In Neder-Congoland leidt, ieder jaar, de toovenaar eenige jongelingen in eene afgelegene plaats van het woud. Daar verblijven zij, van drie maanden tot twee jaar, en worden er tot geheime oefeningen ingewijd. Als zij, nadien, in den familiekring terugkeeren, beweren zij uit een andere wereld te komen; zij veinzen de gebruiken dezer wereld onkundig te zijn en hunne vrienden van voorheen, en zelfs hunne eigene moeder, niet te kennen. — In hoog Congoland vergaderen geheime genootschappen

om potsierlijke ceremoniën te maken, te dansen en overmatig te drinken.

Er bestaan ook nog andere genootschappen, echte bandieten- en moordenaarsverenigingen, waarvan de leden nu eens den krokodil, nu eens den luipaard toegewijd zijn : op zekere dagen vergaderen de deelgenooten en duiden eenen gezel aan, die, evenals het dier waaraan hij is toegewijd, eenen mensch op het onverwachts moet overvallen en ombrengen. (A. DE HERTOOGH.)

MAATSCHAPPELIJKE EN STAATKUNDIGE INRICHTING

Over 't algemeen, bestaat de bevolking van Congoland uit onafhankelijke volksstammen, van alle staatkundige betrekkingen vrij. Ieder stam wordt door een erfelijk opperhoofd bestuurd, dat oppermachtig is. Zij wonen samen in dorpen, die gemiddeld 200 à 500 inwoners tellen. In sommige gewesten, gelijk wij reeds gezien hebben, is de bevolking der dorpen merkelijk grooter.

De *grond* is gemeenschappelijk eigendom van den stam.

Vóór het bestaan van den *Onafhankelijken Congostaat*, had ieder opperhoofd over zijne onderdanen het recht van leven en dood; die macht was echter dikwijls beperkt door eenen *Raad* der onderlingen.

De maatschappelijke inrichting bevat drie klassen : de *rijken* of edelen, waarbij het opperhoofd, de leden zijner familie en de invloedhebbende personen toebehooren; de *vrije mannen*, die de krijgslieden opleveren, en de *slaafknechten*.

De toestand der slaaf-knechten is, op verre na, dezelfde niet als die der slaven welke door de Arabieren gevangen en verkocht werden (1), of als die der negers, in de ameri-

(1) Wie bijzonderheden over de gruweldaden der Arabieren verlangt te kennen, behoeft slechts *L'Esclavage africain*, van Kardinaal Lavigerie, te lezen. (Conferentie, gehouden in Sinter-Goelen kerk, te Brussel; 1888). — Hier, deze bijzonderheden vermelden, zou ons te verre brengen.

kaansche planterijen, vóór de afschaffing der slavernij. Het zijn zooveel als werklieden, knechten, die, in het gewone leven, bij de meeste stammen althans, van de vrije mannen uiterlijk niet verschillen. Zij werken, eten met hunnen meester; deelen in zijne vreugde en in zijne smart; trachten, en slagen er menigwerf in, van hem bemind te

Een congoleesch opperhoofd en zijne omgeving

worden. Hun staat is zoo weinig een lagere toestand dat zij, indien ze verstandig zijn, tot rijkdom geraken en zelfs tot opperhoofd gekozen worden.

Deze zeden zijn bij de Congoleezen diep ingeworteld; men zou, in de plaats van eene verbetering, eene uiterste verwarring in het land teweegbrengen en een bittere teleurstelling te gemoet loopen, indien men dit alles, tus-

schen vandaag en morgen, wilde afschaffen. Eene langdurige europeesche overheersching, die de oorlogen tusschen stammen zal doen ophouden en de noodige maatregels trapgewijze zal invoeren, zal alleen dien staat van zaken kunnen veranderen.

De palabers. — Moet er een gewichtig besluit genomen worden, dan beraadslagen de vrije mannen er over in eene vergadering, waarbij het opperhoofd de voorzitter is. In die vergaderingen — welke de Europeanen gewoon zijn *palabers* (1) te heeten — verklaart eenieder, op zijne beurt, zijne zienswijze : als al de andere gesproken hebben, spreekt het opperhoofd zijne meening over de zaak uit.

Palabers grijpen ook plaats tusschen verschillende stammen, zoowel als tusschen blanken en zwarten. Men houdt een palaber om rechten en gebruiken te staven, geschillen bij te leggen, eene overtreding of misdad te straffen; met één woord, 't is een gerechtshof of eene raadskamer in 't klein. Deze vergadering spreekt een vonnis uit, en, gaat zij uiteen zonder een akkoord te treffen, dan wordt gewoonlijk de oorlog verklaard en neemt men zijne toevlucht tot de wapens.

Bijna gedurig houden de negers palabers; dit is, ten andere, eene gelegenheid voor hen om hunne praatzucht, eene hunner hevigste driften, eens lucht te geven en, meestal, krijgen zij daarbij den « *mata-bisco* » (den *mata-biche*; letterlijk : den *worm-dooder*) : eene kruik *malafu* of *pombe* die, als de zaak besloten is, aan allen wordt uitgedeeld.

De zwarte — die van Neder-Congoland vooral — is vreedzaam van aard, vroolijk, lachlustig en een goede jongen; maar tevens sluw, bedilziek en liefhebber van mooi spreken. In Europa, zou hij *advokaat* worden : en waarlijk, wat de welsprekendheid, het gemak om zich uit te drukken, de logica en vooral de longenkraecht betreft,

(1) Van het portugeesch « *palaver* », dat, *woord, redevoering* beteekent. — De palaber is nagenoeg hetzelfde als de « *chaouri* » der Arabieren van de Oosterkust van Afrika.

zou hij de meesten van Cujas' discipelen de loef afsteken.

De palaber geschiedt altijd met plechtigheid en vele ceremonieën, volgens de regels die van plaats tot plaats verschillen, maar altijd nauwkeurig nageleefd worden. De voornaamste hoofdregel is zonder wapens naar de vergadering te komen... « Men is geneigd te slaan, wanneer men, met den stok in de hand, redetwist, » zeggen de zwarten. Een andere regel is aan de redenaars alle

Congoleesche houtzagers

vrijheid, in het spreken, te laten. « Met den mond, doodt men niemand; voor een woord, moet men niet boos worden, » luidt, bij hun, het spreekwoord.

De bloedruiling. — Het gebeurt dus dat de palaber op eene oorlogsverklaring uitloopt; soms echter worden er ook vredeonderhandelingen gehouden. — Daar ook geschiedt, met groote plechtigheid, de *bloedruiling*, die twee bondgenooten voor eeuwig tot broeders maakt. Deze ceremonie geschiedt op verscheidene manieren: de twee, die

bloed-broeders willen worden, maken, met eene lans, eene of meer kerven in borst of armen; eenige druppels bloed worden opgevangen op een blad, op een meslemmer of op een stuksken hout, en op de wonde van den anderen gewreven; of wel, een ieder moet het blad opeten waar het bloed van zijnen medebroeder op ligt; of wel, de wonde van den eenen wordt, gedurende eenige seconden, op die van den anderen gedrukt. — In Katanga, doodt men twee hennen; hun lever wordt geroost en doortrokken met het bloed der toekomstende broeders. De eene biedt den anderen den lever met zijn eigen bloed bevochtigd; men slikt en de zaak is geklonken.

Een verdrag, op deze wijze gesloten, wordt immer door de zwarten allergetrouwst onderhouden.

De « casca ». — Bij nabij al de volksstammen bestaat een soort van tweegevecht, de « casca » (1) (in 't congo-leesch : *nkasa*) of *vergift-proef*. Een tooveraar komt er altijd tusschen. De proef bestaat daarin dat betichter en betichte het afkooksel van zekere boomschors moeten inzwelgen. Deze drank is een hevig braakmiddel en kan een *vergift* worden naarmate de tooveraar de dosis van het schorspoeder vermeerdert : op deze wijze doet hij omkomen al wie het hem belieft.

Sedert de Europeërs in de streek gevestigd zijn, begint dit wreed gebruik te verdwijnen, alsook de invloed der tooveraars.

De diefstal. — Onder de inboorlingen, afzonderlijk genomen, wordt er zelden gestolen. — Den blanke met list en behendigheid bestelen, zoodat hij het niet gewaar

(1) *Casca*, portugeesch woord, dat *schors* beteekent. — Om dezen drank voor te bereiden, gebruikt men de gemalen schors van een vergiftigen boom, den *Erythrophleum guineense* Don, van de Orde der Peulgewassen. In sommige streken, bezigt men nog andere vergiftige planten, bij voorbeeld, de *Strophanthus*, waarover wij verder spreken. — Voor meer bijzonderheden nopens dit gebruik en de verschillende omstandigheden waarin het plaats grijpt, zie ons werk : *Plantes principales de la Région de Kisanlu : leur nom indigène, leur nom scientifique, leurs usages*, bl. 75.

wordt, is meestal eene verdienstelijke daad, die den pleger in aanzien doet stijgen. Er wordt meer en meer gestolen, sedert het gebruik van het « aanhouden » (*la poignade*) in de handelsfaktorijen afgeschaft is.

De faktorijen van vroeger hadden sommige gewoonten van de slavenhandelaars overgenomen : deze hadden, onder andere middelen om slaven aan te werven, het *aanhouden*. Zoodra een inboorling den kleinsten diefstal beging, werd hij aangehouden; ieder zwarte die de omheining eener faktorij overschreed of de deur eener stapelplaats binnentrad, werd, van rechtswege, slaaf verklaard en als dusdanig verkocht.

Wetten en gebruiken.— Iedere stam heeft zijne eigene gebruiken. De *algemeene* gebruiken, die door eenieder moeten onderhouden worden, heeten *kizielen* of verbodsbevelen.

Zie hier eenige dier wetten : *kiziel* is het, gewapend ter markt te komen; messen en stokken zelfs mag men niet meebrengen (wijze maatregel, want groote kruiken gegiste palmwijn of *malafu* wordt bij die vergaderingen opgedronken). Hij die, op de markt, zich van een wapen bedient wordt levend begraven, of wel, hij wordt ter dood gebracht en zijn lijk voor de aanwezigen verbrand. Op marktdag is het altijd wapenstilstand; koopers en verkoopers van stammen die met elkaar in oorlog liggen kunnen er in vrede naartoe komen. Die al stelende betrapt wordt, wordt gedood, en zijn lijk langs den karavanenweg aan eene galg opgehangen, tot les voor de voorbijgangers.

Rechtspleging.— Benevens de groote *palabers*, waar men over zaken van openbaar belang beslist, worden er nog vele andere, min aanzienlijke gehouden, om geschillen tusschen burgers bij te leggen.

Het opperhoofd van ieder dorp bezit regelmatig de *rechterlijke macht*. Maar hij behartigt, al te dikwijls, boven al, zijne persoonlijke belangen en laat zich gemakkelijk door geschenken omkoopen; daarom komen de inboorlingen liever hunne gedingen voor de Europeërs brengen. De rechtzaken zijn zonder tal : nu eens komt er een kerel voor die eene hen gestolen heeft of eenen slaaf

onrechtveerdig gevangen houdt; dan weer, eene echtgenoot, die door haren man mishandeld wordt en daarom vraagt van hem gescheiden te worden. Meestal geldt het eene betoovering, die den dood van dezen of genen ten gevolge had. Daar iedereen geboren redenaar is, zijn er geen advokaten van doen en pleit een ieder zijn eigene zaak, met talrijke en heftige gebaren. Rechtskosten bestaan ook niet, en de eerste, de beste, kan, zonder gevaar er zijne fortuin bij te schrammen, processen aangaan en doordrijven, met gevaar alléén van er soms een stuk van zijne huid bij te laten. Na de pleitredenen der beide partijen wordt de schuldige veroordeeld het gestolen voorwerp terug te geven of een pak slagen op te doen. Een bundel in het woud afgesneden rottingstokken volstaat om een aanzienlijk getal rechtsgedingen te vereffenen.

Huwelijk. — De meisjes trouwen van af hun 12 of 14 jaar; de jongens, wanneer zij rijk genoeg zijn om eene gezellin aan te koopen. De bruidegom koopt de jonge dochter van haren vader. Hij is verplicht in den bruidschat en den uitzet zijner vrouw te voorzien, en haar een huis met een volledig keukengerief en arbeidsgereedschap te verschaffen. Bovendien moet hij de onkosten van het feest, waarop de familiën van bruid en bruidegom uitgenoodigd worden, op zich nemen. Op den bruiloftsdag wordt er een maaltijd gehouden, waar het varkensvleesch, als bijzonderste gerecht, opgediend wordt en gedurende hetwelke dans en zang het gezelschap verlustigen.

Bij eenige volksstammen is het huwelijk aan eenige voorafgaande plichtplegingen onderworpen. De jongen, gansch met olie bestreken, moet plaats nemen op eene vloermat, vóór zijne hut uitgestrekt. Nevens hem staat een rottingstok, welken al de omstanders beurtelings aangrijpen, om hem eenen slag op den rug toe te dienen. De bruid zit, op eenigen afstand, dit schouwspel aan te kijken. Een Europeër, op zekeren dag, vroeg waarom men dien jongen zoo duchtig afranselde? « Om hem te trouwen, » was het antwoord, « en, vier dagen lang zal hij aldus slagen krijgen, die hij zonder morren zal moeten ontvangen, opdat ieder wete dat hij wel getrouwd is. »

Wat wonder dan, zoo hij, in het huishouden, honderdvoudig aan zijne vrouw terugschenkt het pak slagen dat hij, gedurende de bruiloftsdagen, heeft opgedaan!

De *veelwijverij* bestaat, maar slechts (daar zijn weinig uitzonderingen) bij de opperhoofden en de vrije mannen. In Congoland, waar de vrouw eene dienstmaagd is die het zwaarste werk verricht (zelfs de vrouw van het opperhoofd), wordt elke nieuwe echtgenoot als eene medehelpster voor den arbeid beschouwd, en hare komst is

Congoleesche brouwerij, te Kisanu

niet ongaarne gezien door de gezellinnen. Een groot getal vrouwen wordt gehouden voor een teeken van macht en rijkdom.

Het is de eerst gekozen vrouw die het huis bestiert. Al de andere worden beschouwd als hare dienstmaagden.

De *kinderen* zijn meestal vrij of slaaf, volgens den rang der moeder.

De *chtscheiding* is vrij gemeen, bij de zwarten; is de moeder geene slavin, dan heeft zij recht op al de kinderen.

De *namen* die de kinderen ontvangen, bij hunne geboorte of die ze zich later zelfs geven, zijn gezocht en drollig. De gemeenste en de meest nieuwerwetsche zijn : geweer, kanon, slaghoedje, buskruit, lood, ijzer, koper, ezel en koei, leeuw, os voor de menschen, hondenvet, enz.

De oorlogen. — Het groot getal volksstammen welke Congoland bezetten moest natuurlijk menige botsingen teweegbrengen. Vóór het aankomen der Europeërs was men gedurig aan 't vechten, in de eene of de andere streek: geene maand ging voorbij zonder dat eene betwisting of een misdaad oorlog tussehen verscheidene stammen veroorzaakte. — Herinneren wij ons ook de gruweldaden door de slavenjagers in de oostelijke gewesten gepleegd, en wij zullen ons een denkbeeld kunnen maken van den ongelukkigen toestand in welken de congoleesche volkeren, gedurende dit tijdstip, verkeerden.

De invloed der blanken heeft de oorlogszucht grootendeels doen verdwijnen; in hare plaats ziet men de bemiddeling der Staatsbeambten en der Missionarissen vooruitgang doen en bevredigende gevolgen teweegbrengen.

LANDBOUW, NIJVERHEID EN KOOPHANDEL, BIJ DE INBOORLINGEN

DE LANDBOUW. — De Congoleezen, in 't algemeen, en bijzonder de bewoners der savana leggen zich op den landbouw toe. — De gekweekte planten verschillen met de gewesten. De meest gewone zijn: maniok, banaanboom, maïs, aardnoten, boonen, suikerriet, jams, zoete pataten, sorgho, gierst, eleusine, rijst, tabak, enz.

Het benuttigen van *meststoffen* is onbekend; ten hoogste ziet men hier of daar houtassche bezigen. — Is zijn akker uitgeput, — hetgeen het geval is, na twee of drij jaar aanbouw, — dan laat de Congolees hem braak liggen voor zeven of acht jaar. In afwachting, gaat hij verder eenen anderen hoek van het woud ontginnen.

DE NIJVERHEID (1). — De *metaalkundige* nijverheid is

(1) Het *Congo's Museum* is zeer rijk aan voorbrengsels der inlandsche nijverheid.

de merkwaardigste : zij behandelt het ijzer en het koper.

Het *ijzererts*, vindt men overal in overvloed ; het wordt uitgedelfd in opene groeven of in ondiepe galerijen en behandeld volgens de oude « Katalaansche » methode. De zwarten kiezen het zuiverste en zwaarste erts, wasschen en verbrijzelen het, om het daarna met houtkolen te mengen. Dit samenmengsel wordt in een soort hoogoven van vuurbestendige klei gestoken, waar, van onder, de pijpen van blaasbalgen uitkomen. Het ijzer, dat men alzoo bekomt

Het vervaardigen van *baksteen*en, te Bergeyck-St-Ignatius

is allerzuiverst. Men hamert het op een granieten aambeeld of wel men maakt er klompen van, bestemd om aan de inlandsche smeden verkocht te worden, of men verwerkt het onmiddelijk tot allerlei soorten van voorwerpen.

Niettegenstaande het onderwetsch materieel, waarover zij beschikken, slagen de zwarten in het vervaardigen van groote hoeveelheden punthouweelen, bijlen, lansspitsen, scherpe pijlpunten, messen, schaarsen, harpoenen, enz.

Het *koper* dient meestal om wapens op te sieren en opschiksieraadsels te vervaardigen. — Al deze voorwerpen zijn zeer zorgvuldig bewerkt en hun vorm getuigt niet zeldzaam van waren en goeden smaak. — In Katanga, weten de inboorlingen het koper tot draad te trekken.

De potbakkerskunst. — Het pottenbakken dat, uit hoofde der noodwendigheid, van ouds bekend is, blijft de bezigheid der vrouwen alleen, die, op den duur, de grootste behendigheid aan den dag leggen. Het pottengoed wordt, in 't algemeen, met de hand gefatsoeneerd; bij eenige stammen, nochtans, is de draaibank niet onbekend, maar het is iets hoogst eenvoudig en gebrekkig. De kookketels, bierkannen, schotels, potten, pijpekoppen, standbeeldjes, enz., zijn met ingesneden of uitkomende teekeningen versierd, die niet van kunstige waarde beroofd zijn.

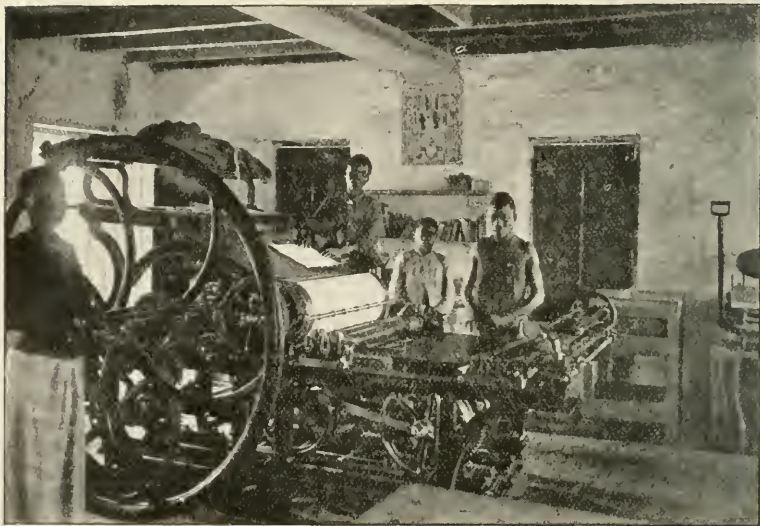
De mandenmakerij. — Men vlecht korven en manden van allen aard en alle grootte, dikwijls versierd met regelmatig en veelkleurige teekeningen, schilden, teemsen, enz., die onze europeesche handwerkers tot eere zouden strekken. Daarvoor benuttigt men de vezels van palm- en banaanboomen, de papierplant, de rotting, het gespleten bamboesriet, enz. Deze nijverheid heeft zich in Congo aanzienlijk uitgebreid sedert hare toepassing op den gomhandel: kopalgom, rekgom, enz. Een vennootschap bestelt, voor zijne rekening, meer dan 50,000 korven per jaar.

Het weven. — Deze nijverheid gebruikt de vezels van talrijke soorten van palmboomen, alsook de boomwol (katoen) en de vezels van Chinanetel (*ramie*). Met behulp van een weefgetouw, niet slecht op onze oude europeesche getouwen gelijkende, vervaardigen de negers *stoffen* en *matten* die zeer dicht zijn, duurzaam en met alle soort van teekeningen opgetooid.

Het bewerken van hout en ivoor is overal grootelijks in eere: men hout, men snijdt, men voegt ineen muziekinstrumenten, potten, lepels, kammen, spelden, fetisken, enz. Zekere houtsnijders van het Kasai-distriet vervaardigen bewonderenswaardige bekers en kroezen.

Het maken van *prauwen* van alle grootte (soms 14 meters lang) en, van één stuk, uit eenen boomtronk gehouwen, is een voornaam bedrijf welk de inboorlingen met een waar gevoel voor de noodwendigheden der scheepvaart uitoefenen.

Vervaardiging van zout. — De oeverbewoners van den Oceaan, van zouthoudende meren of beken, laten dit zoutwater koken tot volledige verdamping. — Eene andere methode, bij eenige volkeren in gebruik, bestaat in een soort van kleine zoutputten of zoutkommen (marais salants), ongeveer van hetzelfde slag, als wij in Zuid-Europa zien.

De drukkerij, te Kisantu

Het water verdampt door de warme zonnestralen et het zout blijft op den grond liggen. Deze laag zout wordt zorgvuldig opgekrabd, gesmolten en daarna gezegen, om de bijliggende aarde en onzuiverheden af te zonderen. Het sterk gezouten water, dat men alzoo bekomt, moet dan in ketels volledig verdampt worden. — Het zout is groote lijks gezocht door de Congoleezen, bijzonder door zekere stammen, die er heel en gansch van beroofd zijn. Ook zien wij eenen grooten uitvoer, van dit artikel, van België naar Congoland.

Eene groote massa inboorlingen, die zich noch zoutwater, noch zoutaarde kunnen verschaffen, verzamelen waterplanten, laten ze drogen en daarna verbranden; de

asseche die overblijft wordt gewasschen, gezegen, enz., gelijk hier boven. Dit laatste voortbrengsel, dikwijls *planfenzout* geheeten, is een grijsachtig bezinksel, bijna smakeloos, bevattende een weinig zout en veel chloor- en zwavelzure potasch (chlorure et sulfate de potasse).

Onder de leiding der blanken, beginnen de inboorlingen verscheidene nieuwe ambachten aan te leeren : zij maken baksteen en dakpannen, worden metsers, timmerlieden, schrijnwerkers, plankenzagers, kleermakers, enz.

KOOPHANDEL. — Wij hebben reeds gezegd dat de Congo-lees een geboren koophandelaar is; hij heeft een waren hartstocht voor den handel; hij is behendig, sluw en doorslepen in handelzaken.

De oorsprong der *markten* schijnt zeer verre gezocht te moeten worden. De markten zijn zeer druk bezocht.

In laag Congoland bestaan de aangeboden koopwaren uit hennen, geiten, visch van allen aard en onder allen vorm, gerookte ratten, rupsen, eieren, ananassen, tabak, malafu, matten, pottengoed, enz. Even als op onze volksmarkten, noodigen de verkoopers de voorbijgangers uit, loftuiten hunne waren, verontwaardigen zich over een aanbod dat eene ergelijke spotternij schijnt te zijn...

In hoog Congoland hebben de markten ook zeer veel toeloop; karavanen komen van 25 tot 30 mijlen ver; groepen van 20 tot 30 prauwen, met vollen last, brengen kooplieden aan die opgestapeld liggen te midden van allerlei soort van koopwaren.

De inlandsche *munteenheid* verschilt volgens de streken : een stuk ijzer van bepaalde vorm en grootte, een koperen kruis (hebbende gewoonlijk den vorm der letter X), een rekgom-zeskant, een *cauris* (een zeeschelpje van Indië oorspronkelijk), een vadem stof, enz. — De Belgen hebben eerst den *mitako* ingebracht (een stok van geel koper, 12 tot 40 centimeters lang, volgens de waarde); nu is men bezig dit te vervangen door zilveren, koperen en nickelen muntstukken, reeds eenigen tijd in gebruik in Neder- en Midden-Congo.

Sedert den 1sten September 1910, is ons metriek stelsel van maten en gewichten in den ganschen omvang der Kolonie voorgeschreven. Voortaan zijn de inboorlingen verplicht per meters, aren, liters, steren en kilogrammen te tellen.

INLANDSCHE EN INGEBRACHTE FAUNA (1)

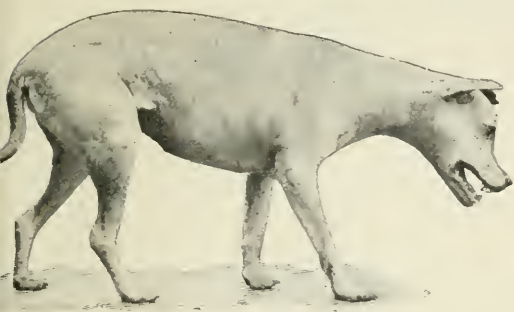
I. **Zoogdieren** (Mammifères) (2). — 1° *Vierhandige Dieren* (Quadrumanes). — De boschstreken zijn het geliefkoosd verblijf der *Apen*; deze tellen menigvuldige soorten. De merkwaardigste zijn de *Menschvormigen* (Anthropomorphes), zonder steert en op den mensch gelijkende : *gorilla-aap*, *orang-oetang*. Daarop volgen de *Slanke Apen* (Semnopithèques), met langen, hangenden steert : *coloba*; de *Meerkatten* (Cercopithèques), met langen, rechtstaanden steert; de *Zee-kattenapen* (Macaques) : *Kuifaap* (macaque); de *Woudduivels* of *Hondenkoppigen* (Cynocéphales), enz. — Een ander vierhandig dier, behoorend tot de Familie der *Maki's* (Lémuriens), aanpalende aan die der *Apen*, is de *Luiaard* (Loris Paresseux), een groote mierenjager.

2° **Vleescheters** (Carnassiers, Carnivores). — De congolesche *leeuw* is hoog van gestalte, maar van manen beroofd. Hij wordt aangetroffen in het noorden en het noord-oosten der Kolonie, maar zeldzaam; hij is meer verspreid in de omstreken van het Moero-meer, van waar hij tot in 't zuiden van den Kwango vooruitreist en zelfs tot bij den Stanley-Pool geraakt. — De *civet*-, de *genet*- en *muskuskatten* (civettes, genettes et mangoustes) bewijzen grooten dienst met de krokodileieren en de vergiftigste

(1) Het Congo's Museum bezit zeer belangrijke verzamelingen van munten en dieren uit onze Kolonie.

(2) Vele lezers zal het genoeg doen hier de bijzonderste en min gekende termen in 't *fransch* te vinden.

serpenten te vernielen. — De *tijgerkat* (serval) wordt in de districten van den Ubangi en den Uele gevonden. — De *panter* (panthère) en de *luipaard* (léopard) zijn zeer gemeen. De laatste (die, bij veel dierkenners, alleenlijk als eene *varieteit* van panter doorgaat) is overal te vinden en mag als het eigenaardig vleeschetend dier van Congo beschouwd worden. Des nachts zwerft hij rondom de dorpen en durft zelfs binnendringen en den mensch rechtstreeks aanranden. Gedurende den dag verblijft hij in onge-
naakbare holen; ook is de jacht op dit dier zeer moeilijk en kan het om zoo te zeggen enkel in strikken gevangen

Congoleesche hond

worden. — De *jakhals* (chacal) of *goudwolf* en de *gevlekte hyena* (hyène tachetée) worden overal in de brousse en in het woud aangetroffen; zij storen de nachtstilte door hun akelig geschreeuw.

De *hond*, sedert lang in Congo ingevoerd, is klein van gestalte en heeft eenen kegelvormigen kop; het bovenste kaakbeen is vooruitstekend en spits.

3° *Vleugelhandigen* (Cheiroptères). — *Vledermuizen* van alle soort en van alle grootte, vindt men overal. In zekere gewesten zijn zij zoo talrijk, dat de takken der boomen waarop zij verblijf gekozen hebben, zwichten onder hun last.

4° *Knaagdieren* (Rongeurs). — Overvloedig zijn ze in de Kolonie. — Gerooste *ratten* zijn voor vele volken eene uitgelezen lekkernij; voor *muizen* ontbreken de liefhebbers ook niet. — Onder de *eekhoorntjes* (écureuils), zullen wij het *vliegend eekhoorntje* noemen, wiens zijdenhuid eenen valscherm vormt. — De *stekelvarkens* (pores-épics)

zijn niet zeldzaam; de *hazen* worden in Neder-Congoland gevonden.

5° *Tandloozen* (Édentés). — Zij zijn vertegenwoordigd door het *schubdier* of *formosaansch duiveltje* (pangolin) en den *miereneter*, ook *aardvarken* geheeten (oryctérope).

De *miereneter* of *oryctérope*

Deze dieren zijn zonderling van vorm; het zijn ijverige mierenjagers en hun vleesch wordt door den mensch gebruikt.

6° *Dikhuidigen* (Pachydermes). — De *olifant* leeft bijzonder in Midden- en Hoog-Congoland en is overvloedig verspreid in menige districten. Altijd nagejaagd door de ivoorkooplieden, zouden deze dikhuiden sedert lang verdwenen zijn, indien er geene ernstige maatregelen genomen waren (zooals verder zal gezegd worden), om hun behoud te verzekeren. Zij leven per groepen van drij tot zes; soms ook in zeer talrijke troepen; de eenzaam levende zijn raar. — De afrikaansche olifant is grooter dan die van Indië; hij heeft een platter kop en grootere ooren; zijne slagstanden zijn ook machtiger. Hij is vreedzaam van aard; wordt hij aangerand, dan vlucht hij meestal. Zijn grootste vermaak is te baden en zich in de modder der moeren te wentelen; 't is een kloeke zwemmer, die door geen waterloop, zoo groot hij ook mag zijn, wederhouden wordt. — Sedert eenige jaren, heeft men er zich met goed gevolg op toegelegd om jonge olifanten te temmen. Op de nieuwe baan tusschen den hoogen Uele en den Nijl, gebruikt men ze reeds om lasten te vervoeren.

Het *neushoorn*dier (rhinocéros) verblijft in Katanga en in de districten van den Uele en Stanleyville. Het draagt twee hoorns op den neus, waarvan de voorste soms 70 centimeters lang is. Gelijk de olifant, is hij groot liefhebber om in de modder te wentelen. Het is eene moeilijke en gevaarlijke jacht : men verrast het dier gedurende zijnen slaap en men doodt het met vuurwapens. Men benuttigt zijne hoorns, zijne huid, zijn vleesch (dat gezocht is) en zijn geraamte.

Het *rivier*- of *Nijlpaard* (hippopotame) krioelt in den Congostroom en in al de bijrivieren van eenig belang. Zij leven van drij tot tien te samen; men vindt ook troepen van honderden. Deze reusachtige dieren, wier vleesch door de zwarten hoog geschat wordt, verblijven den ganschen dag in 't water, de snuit alleen boven het water uitstekende: 's nachts, gaan zij grazen op de oevers en op de eilanden. Hungewicht kan de 2,000 kilos bereiken. Behalve het vleesch, zijn deze dieren nog gezocht voor hunne huid en het ivoor hunner tanden.

De *zebra's* of *kaapsche ezels* (zèbres), soms vijf tot zes honderd te samen, rennen door de vlakten van den Uele, de zuidelijke savana, en, meer nog, door de valleien van Katanga. Het *temmen* der jonge zebra's, in 't oosten der Kolonie begonnen, geeft aanmoedigende resultaten. Jammer dat eene ziekte, van nog onbekenden aard, in den « kraal » is uitgebroken en zijne bevolking grootelijks verdund heeft.

Het *everzwijn* (sanglier) is door twee soorten vertegenwoordigd : het afschuwelijk *wrattenzwijn* (phaeochère) met zijne machtige slag tanden en het *rivierzwijn* (potamo-cochère).

Het *zwijn* (porc) werd eertijds in Congo ingevoerd; het is gansch zwart of zwart met witte of rosse plekken. Het is *wild* geworden in menige districten en brengt groote schade toe in de maniokvelden.

Het *peerd* was onbekend in Congo vóór de aankomst der Europeërs. De ingevoerde rassen komen van Senegambië (ras van Cayor), van nevens het Tchad-meer, van de Kanarische eilanden en van België. — De peerden zijn zeer gevoelig aan den steek der *tse-tsevlieg* die de *trypa*-

nosomiasis (1) overdraagt; zij bieden weinig wederstand, kunnen maar slecht tegen het werk en 't is moeilijk voor hen gepast voedsel te vinden.

De *ezel* en de *muilezel* (mulet) zijn meer practisch en minder moeilijk (voor 't voedsel) dan het peerd. Zij bewijzen grooten dienst als vracht- en zadeldieren. In het oostelijk gedeelte der Kolonie vindt men den ezel « van Mascate », sedert lang door

De *okapi*, een eigenaardig dier van Congoland

de gearabizeerde zwarten ingevoerd : hij is schoon van vorm, grooter en sterker dan de vorige en taai zonder weerga.

7° *Herkauwers* (Ruminants). — De *kameelpardel* (girafe) leeft in de noorder vlakten van den Uele. Deze dieren

(1) Of *trypanosis* (zooals men nu, per verkorting, veel begint te zeggen), ziekte die, als er sprake is van den mensch, *slaapziekte* heet. Uitleg zal men verder vinden.

bevinden zich meestal vijf of zes te samen en zijn buitengewone hardloopers. Hun hoofd verheft zich van 5 tot 6 meters boven den grond; dit verklaart hoe zij bijzonder het loof van boomen en struiken tot voedsel verkiezen.

De *okapi* (*Okapia Johnstoni* Lank), in 1900, door sir Harry Johnston in de vallei der Semliki (Ituri) ontdekt, is eene der eigenaardige soorten van de congoleesche fauna. Dit aardig beest is te zien in de *Museum's* van Tervueren en van den Dierentuin, te Antwerpen : het heeft iets weg van den zebra, van den kameelpardel en van de hertegeit; zijne gestalte is die van het europeesche hert, zijn vel is glansrijk gekleurd en, in de achterhelft, regelmatig gestreept, als bij den zebra.

De *buffels* vormen talrijke kudden die de vlakten van Beneden-Congo, Kwango Kasai, Katanga en Uele doorloopen, alles op hunnen doortocht omver werpen en de rivieren zonder aarzelen doortrekken. Eens gekwetst, vallen zij op den vijand met zulke woestheid aan dat zij voor de schrikkelijkste tegenkanters van den mensch gehouden worden. — Men onderscheidt, in Congo, drie soorten van buffels, onder dewelke de buffel van Kafferland (*Bubalus Caffer*).

De *hertegeiten* of *antilopen*, zoo bevallig van vorm, zijn talloos overal in Congo, maar bijzonder in de savana's die het groote woud omgeven. Men vindt er talrijke *soorten*; men ziet er van alle gestalte, van af de dwergkleine, niet hooger dan een gewone hond, tot die welke de gestalte van het peerd bereiken. Zij vormen kudden die, in de

De ree-antelope (antilope-chevreuil)

vruchtbare vlakten, soms tot het schoone cijfer van verscheidene duizenden oploopen.

De *os* (1) schijnt nergens inheemsch dan in het noordoosten van het Stanleyvilledistrict; hij is ingebracht in Katanga alsook in Beneden- en Midden-Congo. De verschillende rassen, die men nu in de Kolonie tegenkomt, mogen worden aanzien als afkommelingen van de twee bijzonderste soorten: den *os* (*Bos taurus*) en den

De *bultos* of *zebu*

zebu of *bultos* (*Bos indicus*). *Kruisingen* hebben eeuwen lang plaats gegrepen en zoo werd eene gansche reeks van tussenliggende tijpen voortgebracht. — In Beneden- en Midden-Congo hebben de dieren welke uit België, Holland, Madera, enz., werden ingebracht ook eenige hunner kenmerkende hoedanigheden medegedeeld. Heden kan men de congoleesche tamme runderen in drie groepen rangschikken: de *os* met lange hoorns, de *os* zonder hoorns en de *zebu* of *bultos*.

(1) De term *os* heeft, in de *dierkundige* taal, eenen zeer uitgestreken zin: hij beteekent den eigenlijk gezegden *os*, den *stier*, de *koei*, de *vaars* en het *kalf*.

Het voornaamste middelpunt der runderteelt, en het enkele dat een nijverheidsdoel voor oogen heeft, hoort in het eiland Mateba (in de kreek van den Congostroom) thuis. Dit vennootschap beschikt over eene kudde van ruim zeven duizend stuks, bestemd om den Beneden-Congo met versch vleesch te voorzien. Zijne zaken staan op goeden voet en het heeft, volgens de jaren, 110,429 frank (in 1890), en 367,046 frank (in 1905) winst kunnen verwezenlijken.

Het Staatsbestuur heeft een veertigtal standplaatsen voor de veeteelt opgericht en bezit tegenwoordig meer dan vijf duizend stuks hoornvee. Verscheidene Mis-iën hebben ook hunne kudden runddieren.

Zooals het overal geschiedt met de rassen die in vrijheid leven, laten de melkkoeien en de beesten voor de slachterij veel te wenschen over: maar, van den anderen kant, bewijzen de koeien, en bijzonder de ossen, grooten dienst als zadel-, last- en trekdieren.

Ongelukkiglijk zijn zij ook onderhevig aan den prik der tse-tsevlieg en zijne gevolgen: om dit ongeval zooveel mogelijk te voorkomen, worden de hoeven meestal op heuvelen aangelegd. — De meststoffen door het vee verschaft, dienen tot verbetering des bodems en bewijzen aan den landbouw onbeseffbare diensten.

Het *schaap*, als huisdier, is overal verspreid. Het schijnt afkomstig van het *soedaansch ras*: dit draagt geene *wolvacht*, gelijk onze europeesche soorten, maar is bedekt met *haar*, net gelijk de geiten. Daar het zich gemakkelijk aan het klimaat gewent en zich snel vermenigvuldigt, speelt het schaap eene voorname rol in de voedingskwestie van Congoland.

De *geit* is nog meer verspreid dan het schaap. Zij is ongeveer van hetzelfde ras als die van ons werelddeel, doch wat kleiner en geeft minder melk. Zij is zeer gemakkelijk om te voeren en, als zij jong is, levert zij een vleesch van beste kwaliteit.

De *dromedarissen* (dromadaires, chameaux), uit de Kanarische eilanden ingevoerd, worden te Leopoldville en in het noord-oosten der Kolonie op de proef genomen.

II. VOGELS. — Zij zijn buitengewoon talrijk. — Onder

de *Roofvogels* (Rapaces), zullen wij de voornaamste opnoemen : *arenden*, *gieren* (vautours), *valken* (faucons), *sperwers* (éperviers), *nilen*.

In de andere Orden van Vogels melden wij de *papegaaien* (perroquets), — de eene grauwwachtig, met rooden steert; de andere grijs en blauw, met roodgevekte vleugels; andere nog groen en roodgestreept; — de groene *wijffespapegaaien* (perruches), de *pepervogels* (toucans), de drollige *neushoornvogels* (calaos), wier bek met een soort

van gesloten helm bekrond is; de *duiven* (eenige zijn groenkleurig); de *houtduiven* (ramiers), de *tortelduiven* (tourterelles), de *pelikanten* (pélicans), de *reigers* (hérons), de *ooievaren* (cigognes), de *kropooievaren* (marabouts), de *Nijlreigers* (ibis), de *kranen* (grues), de *ganzen*, de *waterhennen* (foulques ou poules d'eau), de *eenden*, de *fazanten* (faisans), de *kwakkels* (cailles), de *patrijzen*, de *parelhoenen* (pintades), de *berghazelhoenen* (francolins), de *hennen* (tam gemaakt; niet veel grooter en dikker dan onze duiven), de *zwaluwen*, de smaragdkleurige *foliotocolen* (foliotocolos), groote vernielers van insekten, de *bengalische vinken* (bengalis), de *kolibrietjes* (colibris), de *muschen*, de *weeuwtes* (veuves), de *kardinalen* (cardinals), de *kwikstaarten* (bergeronnettes), de *gele weervogels* (tisserins jaunes), de *ijsvogels* (martins-pêcheurs), de *nachtzwaluwen* (engoulevents), de *meerlen* (merles), enz., enz.

De neushoornvogel (Calao)

De europeesche hennen, eenden en duiven gewennen zich gemakkelijk aan het klimaat en vermenigvuldigen zich spoedig. — In het kamp van Uere (benoorden het district van den Uele) heeft men een perk aangelegd voor de struisvogelfokkerij (élevage de l'autruche).

III. KRUIPDIEREN (Reptiles). — Deze zijn minder belangrijk in Congo dan de zoogdieren en de vogels.

Men vindt er de *aard- en zoetwaterschildpad* (tortues de terre et d'eau douce). — De *gewone krokodil*, met zijne grijsgroene oogen, is een ware geesels voor Midden-Afrika; hij is in al de wateren te vinden, uitgenomen, zoo het schijnt, in het Albert-Eduard-meer. Hij bereikt dikwijls meer dan 10 meters lengte en ligt altijd op loer om zijne prooi te vatten. Te lande, is hij minder vlug en kan men hem ontsnappen met verschillende richtingen te nemen, daar hij moeilijk omkeert. Hij vertoeft het liefst in stilstaande wateren. — De *gaviaal* of *langsnuithkrokodil* (gavial) is minder groot (ten hoogste 10 meters) en heeft een scherperen kop dan de gewone krokodil.

De *hagedissen* (lézards) zijn rijkelijk vertegenwoordigd, van de kleinste soorten af tot 2 meters lengte toe; onder deze vindt men de *kamhagedis* (iguane, lézard à crête) die zeer gemeen is. — De *kameleon* en de *varaan* (varan) zijn niet zeldzaam.

De *slangen* zijn nog al talrijk in Congo, maar men ziet ze zelden. Als ze jong zijn, vluchten zij even als de hagedissen en verdwijnen in het hooge gras. Er zijn verscheidene soorten van giftslangen. Zij zijn enkel gevaarlijk als men er, bij ongeluk, den voet op zet; dan bijten zij aanstonds en hunne beet is dikwijls dodelijk.

De voornaamste slangen zijn de *boa's* of *python's*, die overal te vinden zijn. Hunne beet is niet dodelijk, maar zij zijn buitengewoon sterk; zij omsingelen hun slachtoffer en dooden het door verbrijzeling der ledematen. Hun vleesch is eetbaar; hunne huid dient als trommelveel. — Aan de oppervlakte der rivieren zwemmen soms groote groene slangen, *waterslangen* geheeten; de zwarten dooden ze met eenen roeispaanslag en zijn zeer verlekkerd op hun vleesch. — De *spuwende serpentes* (serpents cracheurs), eigen aan Afrika, bewonen de streek van het Kristalgebte: zij spuwen geweldig een invretend speeksel, dat het gezicht in gevaar kan brengen. — Nevens de *gehoornde adder* (vipère cornue), vindt men nog het zoogenaamd *serpent met twee koppen*: het gelijkt op eenen aardworm, die verscheidene meters lang zoude zijn, en,

bij den eersten aanblik, is het onmogelijk den kop van den steert te onderscheiden. — Niet zelden vindt men kleine serpentjes, met schitterende kleuren, in het dekstroo der daken, in de retten der oude muren, enz. — Als de neger eene slang bemerkt, breekt hij haar de ruggegraat met eenen flinken stokslag, om ze daarna snel den kop af te slaan.

IV. KIKVORSCHACHTIGEN (Batraciens). — *Kikvorschen* en *padden* (crapeaux), vindt men overal. Zij mogen onder de nuttige insectetende dieren van Congo gerekend worden. Er bestaat eene soort van zeer groote pad, welke een zoo ontzaglijk gebulk laat hooren dat het aan een os doet denken.

V. VISSCHEN. — Onze Kolonie is ook zeer rijk aan visch. Vele soorten, tot hiertoe in de wetenschap onbekend, zijn daar ontdekt geworden : op de 319, die men er buit maakte, waren 200 soorten *nieuwigheden* voor de dierkenners. Zij worden in 22 Familiën gerangschikt. — Men vindt er de zonderlinge *tromp*- of *snuitvisschen* (poissons à trompe) : zij dragen eene *tromp* niet slecht op die van den olifant gelijkend. Men kan ze te Tervueren, in *Congo's Museum*, bezichtigen.

De bijzonderste Familie is die der *Wentelaarsvisschen* (Siluridés; *cat-fishes*, der Engelschen), kenbaar aan de groote baarden die zij aan de lippen dragen. Zij bereiken eene monsterachtige grootte; men vischt er soms welke twee mannen met moeite kunnen dragen. — Eene soort dezer Familie, de *Elektrische Sidderwentelaar* (Malaptérure électrique), omtrent de 60 centimeters lang, is van vier elektrieke organen voorzien, die heel waardeerbare ontladingen teweegbrengen.

Melden wij nog de *Schubsirenen* (Lépidosirènes), die iets weghebben van den paling (anguille). Zij leven in de loopende waters, doch verkiezen de moerassen en de gronden die overstroomd worden. Als het water zakt, wentelen zij zich in de modder en rollen zich tot eenen bol; een slijmachtig vocht dat uit hun lichaam vloeit doet het slijk aan de huid kleven, en zij brengen het droge

jaargetijde in dien toestand over. Als men dien blok in 't water werpt, wordt de klei week en het dier maakt zich los. Hetzelfde geschiedt bij het terugkeeren van het regen-seizoen.

Zekere soorten gelijken op onze *baarzen* (perches); andere op onze *brasems* (brèmes). *Karpels* (carpes), *barbellen* (barbeaux), zijn er bij de vleet, alsook *palingen* (anguilles) van al kaliber.

Aan de monding van den stroom, vischt men *roggen* (raies). Daar ook leeft de *perioptalmus* (périoptalme), die, bij laag tij, uit het water komt en, sprongsgewijze, uren ver vooruit reist om zijn voedsel te zoeken.

VI. SCHAALDIEREN (Crustacés). — Aan de monding van den stroom vangt men *krabben* (crabes); in de streek der watervallen, *kreeften* (écrevisses) en langs het Tanganikameer, *garnalen* (crevettes).

VII. WEEKDIEREN (Mollusques). — In bijna al de rivieren van Congo vindt men *mossels* en *oesters*, die door de inboorlingen geëten worden. Aan de monding van den stroom, vangt men eene kleine soort van mossel die door de blanken niet versmaad wordt.

VIII. INSECTEN of KERFDIEREN. — De congoleesche fauna is allerrijkst aan insecten. De soorten zijn talloos en vele waren tot nu toe *onbekend* in de dierkunde. — Juist in deze wereld der insecten komt men, in Congoland, de grootste vijanden van den mensch tegen; deze zijn ook de moeilijkste om te bestrijden.

De *witte mieren* of *termieten*, bij welke men verschillende soorten onderscheidt, zijn een ware geesel. — De eerste voorzorg welke deze schrikkelijke insecten bij hun werk nemen, is zich degelijk te beschutten en te verbergen; nooit werken zij in de open lucht. Onder den grond, hollen zij duizende gaanderijen uit; boven den grond, bouwen zij hunne woningen die zich soms van 5 tot 6 meters hoog verheffen. Deze woningen zijn van kegelvormige gedaante, verdedigd met torentjes van denzelfden vorm. Zij zijn gebouwd van fijn gekneede klei, stukjes hout en

droge, harde grashalmpjes, stevig ineengewerkt en verbonden met een zeker slijm dat deze insecten uitwerpen; deze nesten zijn ongelooflijk sterk. Dikwijls zijn zij bewassen met struikhout, slingerplanten, ja soms met groote boomen waar de mieren geen kwaad aan doen, waarschijnlijk omdat zij, door hun lommer, tegen de brandende zonnestralen beschut worden. — Om de balken der hutten, het houtwerk der daken te bereiken, maken

Bijzondere soort van *witte mieren*.
Zij bouwen hunnen *nest* op de boomen

zij, van den grond af, met aarde en zand, eene holle gaanderij, waaronder zij gerust en veilig naar boven klimmen.

Dit afschuwelijk insect spaart niets, wat geen metaal of steen is : stoppen, papier, lijnwaad, leder van reiskoffers en schoenen, niets ontsnapt aan zijne vraatzucht. Nieuwgebouwde huizen worden dikwijls onverhoeds door zulke talrijke zwermen overweldigd, dat de bewoner verplicht

is de plaats te ruimen en elders zijne tent te gaan opslaan. Het is om zich tegen deze plaag te beveiligen dat men in Neder-Congo, bijzondere maatregelen heeft genomen. De gebouwen zijn boven den grond verheven en rusten op metalen pilaren, wier voetstukken in groote bakken staan, gevuld met kleverige stoffen (teer, enz.) of met water dat men dikwijls vernieuwt.

Hoe schadelijk zij ook zijn, hebben de witte mieren toch ook iets goeds, ten minste voor de negers. Een schotel van die insecten, gezouten en in olie gebraden, is voor hen eene uitgelezene lekkernij. « Ik zelf heb er van geproefd », zegt Pater De Deken zaliger, « en ik vind het ruim zoo sma-

De treksprinkhaan (*Acridium migratorium*)

kelijk als onze garnalen. » De zwarten eten ze ook levend op of wel gerookt.

De *zwarte* en *roode* mieren reizen, talrijke koloniën te samen, en, is men niet bezorgd ze te vermijden, zoo is men er aanstonds mede overdekt en wordt men vreeselijk aangerand.

De *sprinkhanen* (*sauterelles*) zijn ook talrijk in Congo.

In den Ubangi, den Uele, Katanga, ziet men er somtijds geheele vluchten voorbij zweeven, gelijk aan die van Algiers; doch zij kunnen geene al te groote schade toebrengen aan de zoo krachtig groeiende tropische gewassen.

Vlinders (papillons), die eenige allerzeldzaamste soorten tellen, zijn er bij legioenen, van alle grootte, van alle kleuren. De dagvlinders zijn prachtiger dan die van Zuid-Amerika of van Indië; zij worden in ontelbare menigten aangetroffen; somtijds is de hemel verduisterd door vluchten die uren lang doortrekken.

De wilde *bijen* en *wespen* (guêpes) ontbreken ook niet.

Onder de *Schildvleugeligen* (Coléoptères), die talrijke vertegenwoordigers hebben, noemen wij alleen den *koninklijken Goliath*. Hij schijnt, in zijne vlucht, als een vogel, door zijne gestalte (12 centimeters lang) en door zijne rijke kleuren.

De europeesche *vlieg* is overal thuis, in de Kolonie. — De *tse-tsevlieg* (mouche *tsé-tsé*; *Glossina palpalis*), die de slaapziekte overdraagt in de besmette gewesten, is, eilaas! maar al te gemeen. — Daarbij komen de *moskieten* (moustiques), wier prikkingen eene brandende pijn veroorzaken, groote gezwellen doen ontstaan en dikwijls de moeraskoorts voor gevolg hebben. Deze insecten zijn talrijker nevens de slapende waters; om hunne onverdraaglijke aanvallen te vermijden, moet men 's nachts van den gazen scherm (moskietgaas) gebruik maken.

De *sandblooi* of *huidworm* (chique), van Brazilië ingebracht, is eene andere plaag bijzonder in Neder- en Midden-Congo. Het wijfje dringt onder het vel van menschen en dieren (bijzonder onder de nagels der voeten) en legt hare eieren, die eerlang larven worden. Men kan er zich nochtans gemakkelijk van ontdoen, met dadelijk het beestje uit te pikken; wie dat verzuimt, stelt zich bloot aan verzweringen die moeilijk te genezen zijn. De inboorlingen gebruiken, als voorkomend middel, de *Panza-olie* (zie verder), waarmee zij zich de voeten inwrijven.

Congo bezit verzamelingen van *spinnen* (araignées) van alle kaliber, onder welke de *tarantulaspin* (tarentule) en de *mygalespin* (mygale) de grootste zijn. — Men ziet er ook reusachtige *duizendpooters* (mille-pieds). — Wat de

scorpioenen betreft, men vindt er enkel aan het Tanganika-meer

In de nachtelijke stilte, laten de *kekels* (*grillons*) hunnen onophoudenden en droevigen kri-kri weergalmen. — De

De tse-tsevlieq (*Glossina palpalis*)

kakkerlakken (*blattes*, *canerelats*) van Afrika brengen veel schade teweeg; zij zijn grooter dan hunne gebroeders van België.

DE FLORA

De flora der Kolonie is nog niet in al hare bijzonderheden gekend; hetgeen niet te verwonderen valt als men zieh de ontzaglijke uitgestrektheid van het grondgebied herinnert. Niettegenstaande, mag men reeds bevestigen dat het plantenrijk er overvloedig vertegenwoordigd is en men ziet de plantenkennis, dank den ijver onzer landgenooten, iederen dag grooteren vooruitgang doen. In 1896, waren enkel 951 plantensoorten gekend; in 1900, klom dit getal tot 1,922, en, in 1909, is het tot 3,546 gestegen. (1) — M. E. De Wildeman, bewaarder aan den Staats-Plantentuin, te Brussel, heeft honderden soorten beschreven en doen afteekenen die, tot nu toe, in de wetenschap onbekend waren. (2)

Zooals men licht begrijpen kan, zijn wij geenszins van plan hier eene zelfs kortbondige opsomming van Congo's flora op te geven; zulk kapittel, alleen, zou een aanzienlijk boekdeel uitmaken (3). Wij zullen dus alleenlijk die planten aangeven, wier belang of practisch nut ieders aandacht behoeft te vestigen.

(1) Wij spreken alleen van de *openlijk bloeiende* planten (phanérogames). Voor hetgeen de *in 't verborgen bloeiende* (cryptogames) aangaat, die zijn nog maar zeer gebrekkig gekend.

(2) Zie *Annales du Musée du Congo*, waarin al deze soorten afgeteekend staan. *Natuurlijke* exemplaren zijn bewaard in het *congolesch Herbarium* van den Staats-Plantentuin. — Onze confrater Broeder J. Gillet, S. J., van de Kwango's Missie, houdt het record, — en van verre, — voor het *inzamelen* der congoleesehe planten: tot nu toe, heeft hij over de zes duizend exemplaren naar Brussel gezonden. Onder deze verzamelde planten, bevindt zieh een goed honderdtal *nieuwe* soorten, waarvan velen aan Broeder Gillet werden opgedragen.

(3) Wie desaangaande inlichtingen verlangt, kan het volgende werk raadplegen: *Sylloge Florae congolanae*, door THEOPH. en HEL. DURAND, 1909, alsook ons werk: *Plantes principales de la Région de Kisanu: leur nom indigène, leur nom scientifique et leurs usages*, 1910 (in *Annales du Musée du Congo*).

In haar geheel beschouwd, kan Congolands flora in vijf eigenaardige onderafdeelingen gesplitst worden : 1° de flora der kust en der kreek ; 2° de flora der moerassen,

Broeder J. Gillet, S. J., op botanisch uitstapje

poelen en snelstroomen ; 3° de flora der savana en der brousse ; 4° de woudflora, en 5° de bergflora (1).

(1) Wie bijzonderheden over deze vraag begeert, kan ons fransch werkje : *Notre Colonie*, bl. 88-93, raadplegen ; daar is eene uitvoerige beschrijving voorhanden.

NUTTIGE PLANTEN EN KOLONIALE PRODUCTEN VAN CONGO

In voorgaande kapittels, hebben wij reeds *eenige praktische toepassingen* aangaande het planten- en het dierenrijk onzer Kolonie opgegeven; in dit kapittel, zullen wij deze begrippen voltooiën en er een kort overzicht van staathuiskunde en huishoudkunde bijvoegen (1).

1° *Voedingsplanten*. — De westelijke volksstammen van Congoland voeden zich meestal met Maniok, zoete Pataten en Jams (Ignose), planten die, allen, *wortelknollen* voortbrengen. De noordelijke en oostelijke stammen, die onder het Arabierenbeheer geweest zijn, zaaien bij voorkeur *graangewassen* : Sorgho, Rijst, Maïs, Gierst (vooral tusschen Lusambo en den Lualaba) en Eleusine (vooral in Uele).

De *Maniok* is eene kruidachtige plant, van 1 tot 3 meters hoog. Zij brengt verbazend groote knollen voort, 20 à 40 centimeters lang en eene vuist dik, welke overvloedig zetmeel (amidon) bevatten. De plant werd, vóór omtrent twee eeuwen, van Amerika ingevoerd en door de negers der kust verspreid; heden, wordt zij in bijna de gansche Kolonie aangetroffen.

Dit kostelijk gewas bezit eene buitengewone vruchbaarheid; het levert tot 40 tonnen op, per hectare, of hetgeen genoegzaam is om veertig negers gedurende één jaar te voeden. Maar vette en vruchtbare grond wordt vereischt en deze is, na korten tijd, uitgeput; ook zijn de negers verplicht dikwijls nieuwe deelen van het woud te ontgiinnen, om alzoo de meststoffen, die hun ontbreken, te vervaangen.

De maniok is niet alleen het gevoeligste voedsel voor

(1) Voor al deze *practische* kwestien, kan men zeer nuttiglijk het werk van MM. GOFFART en MORISSENS : *Le Congo physique, politique et économique* raadplegen. — 1908. Prijs 7 fr. 50. — Zeer belangwekkend ook en zeer leerrijk zijn, onder dit opzicht, de verzamelingen van het *Congo's Museum*.

de inboorlingen, maar hij zal misschien de grondstof van eenen aanzienlijken koophandel kunnen worden. Men weet dat het zetmeel van den maniok gebezigd wordt om den *tapioka* te vervaardigen, welke ons, in outzaglijke massa's, uit Indië en Brazilië wordt toegezonden (1).

De *zoete Pataten* (*Patates douces*) en de *Jams* (*Igname*) brengen ook knollen voort; deze zijn rijk aan zetmeel en, voor den smaak, gelijken zij op onze aardappelen. Zeer gezond, zeer voedzaam en van buitengewoon overvloedige opbrengst, kunnen deze planten meer dan éénen oogst per jaar verschaffen. Zekere jamsstruiken leveren tot 25 à 30 kilos knollen op.

In Beneden-Congo, heeft men onlangs den *witten Taro* (*Caladium esculentum* Vent., var.) van Trinidad ingevoerd. Zoo men zegt, zoude hij als eene der voortreffelijkste voedingsplanten mogen aanzien worden.

De *Sorgho*, een groot grasgewas, van ongeveer 5 à 6 meters, zeer voedzaam en door talrijke variëteiten vertegenwoordigd, wordt nu ook in Congoland aangetroffen. Deze plant schijnt uit 't noorden ingevoerd te zijn, door de Bantu's, die er bijna gansch van afzagen, toen zij met den maniok kennis gemaakt hadden. Zij geeft meel van goede kwaliteit en dient ook om het bier, *pombe* geheeten, te vervaardigen.

De *Tarwe* (*Froment*) wordt alleen in Katanga en in het district van Stanleyville gekweekt; de opbrengst is zeer voldoende en de inboorlingen bakken voortreffelijk wit brood. — Men heeft dit graangewas ook in Midden-Congo willen probeeren, doch de proefnemingen zijn geenszins gelukt: men bekomt er planten, maar geen graan.

De *Rijst* (*Riz*), die daar waarschijnlijk sedert lang werd ingevoerd, bestaat in de oostelijke gewesten der Kolonie; zij wordt ook gekweekt in vele standplaatsen van het Bestuur en in de Missiën van overig Congoland.

De *Gierst* (*Millet*) en de *Eleusine* zijn Gramineëën van minder belang, welke in 't noorden en in 't oosten gezaaid worden. Zij dienen tot voeder voor het vee en ook, bij eenige volkeren, om bier te brouwen.

(1) Voor andere bijzonderheden over den *maniok*, zie bl. 91.

De *Maïs* en de *Banaanboom* worden overal gekweekt. De *banaan* (1) is eene der nuttigste vruchten die Congoland oplevert.

Sedert de inbezitneming hebben de blanken, bijzonder

Banaanboom en bananen

voor hun persoonlijk gebruik, een merkelijk getal europeesche *groensels* ingevoerd, als koolen, salade, prei,

(1) Over het veelvuldig en verschillend gebruik der *banaan*, zie ons artikel : *Le Bananier aux pays des Missions*, in het Tijdschrift : *Missions belges de la Compagnie de Jésus*, jaargang 1908, bl. 66-75.

radijzen, rapen, selderij, boonen, erwten, komkommers, tomaten, eierplanten (anbergines), enz.

Zij hebben ook *vruchtboomen* doen planten, welke zij uit de tropische gewesten van Azië en Amerika deden komen, als : de *Papayaboom* (Papayer), waarvan men de vruchten eet zooals men doet met meloenen; de *Oranjeboom* (Oranger), zoowel zoete als bittere variëteiten; de *Citroenboom*, de *Mangoboom* (Manguier), de *Acajouboom* (Anacardier), de eetbare *Passiebloem*, de *Kaneel-Appel*, de *Fleschappelboom* (Corossolier), de *Granaatpeerboom* (Goyavier), de *Broodboom*, de *Tamarindeboom* (Tama-

rinier), enz. — De *Ananas* van Zuid-Amerika is min of meer inheemsch geworden in de bosschen van Congo-land.

Het *Suikerriet* (Canne à sucre) is eene verblijvende grasplant; de stam wordt soms eenen arm dik en 4 tot

Planterij van *Koffieboomen*, te Eala

5 meters hoog. Inheemsch, in al de vochtige gewesten van Hoog-Congoland, wordt zij, en met besten uitval, in bijna al de andere streken *gekweekt*. Voor de inboorlingen wordt zij als loutere lekkernij aanzien (zij zuigen het suikersap uit den groenen stam) of men gebruikt ze soms om bier te vervaardigen. Als *uitvoerartikel* schijnt zij geene kans van bijval te hebben : 1° om de al te groote mededinging der beetwortelteelt, in Europa; 2° omdat andere tropische streken (de Antillen- en Hawaï-eilanden, b. v.) zich in veel gunstigere omstandigheden bevinden.

De *Koffieboom* (Caféier) is inlandsch in een groot gedeelte van Congoland (Ubangi, Lomami, Sankuru, bosschen van Lusambo en op verscheidene eilanden van den stroom). Verschillige *soorten* zijn daar voorhanden; twee, onder anderen, worden nu in 't groot gekweekt. De koffie die zij opleveren is merkwaardig van geur en van smaak.

— De groote middelpunten der teelt zijn in den Mayumbe (Lengi en Temvo), te Coquilhatville, Irebu, Nieuw-Antwerpen, Basoko, Isangi, de omstreken der Stanley-Falls, te Lusambo en bij den Ubangi. De planterijen kweeken vooral den Liberiaschen koffieboom (*Coffea liberica* Bull.), met groote donkergroene bladeren en die tot 10 meters hoogte bereikt. Drie jaar na de planting, begint hij reeds vruchten te dragen. De opbrengst, per boom, van het zevende jaar af, is 2 tot 3 kilos drooge koffie per jaar, hetgeen 14 tot 21 kilos rijpe vruchten vertegenwoordigt.

De koffie scheen, over een tien jaar, een der voor naamste uitvoerartikelen te zullen worden. Maar de afslag, door de overopbrengst van Brazilië teweeggebracht en de moeilijkheid om genoegzaam werkvolk te krijgen, hebben dit gunstig vooruitzicht gedeeltelijk doen verdwijnen.

Twee centrale werkhuizen, te Kinshasa (bij den Stanley-Pool) en te Coquilhatville gelegen, bereiden de koffie voor het verkoop: een deel wordt gebrand en is voor Congo zelfs bestemd, het ander wordt naar Europa uitgevoerd. — In 1902 heeft het werkhuis van Kinshasa afgeleverd :

Uitgevoerd naar Europa . . .	kil.	136,360
In Congo gebruikt		13,310
Totaal . . .	kil.	149,670

De congoleesche koffie, volgens het zeggen der fijnste kenners, is van de beste kwaliteit; zij overtreft de koffie van Santos (Brazilië), maar is niet zoo fijn en zoo sterk als die van Java of Haïti. — Op 't einde van 1907 werd zij in België, volgens kwaliteit, 45 tot 60 frank de baal verkocht.

Aangaande de *kruiden*, zullen wij nog melding maken van den Cayenschen en den Guineeschen Peper, den Gember (Gingembre), den Kruidnagelboom (Giroflie), den Muskaadboom (Muscadier), enz., kruiden, die voortaan misschien eenen winstgevendenden handel zullen verschaffen.

De *Kakaoboom* (Cacaoyer) is sedert 1883 ingevoerd en

zal uitsluitelijk in de boschstreken kunnen gekweekt worden. Het Mayumbeesch woud schijnt er het best voor geschikt; ook werden daar reeds aanzienlijke planterijen aangelegd. De boom eischt kleigrond en beschutte ligging; de zaden zijn lichtgeraakt en de verplanting is verhin- derend; de droogte is de groote vijand. — De prijs van den *kakao*, in 1907, was ongeveer 2 fr. 50 den kilo. — In 1906 werden er 402,429 kilos van Congo uitgevoerd en deze handel neemt van jaar tot jaar toe. De kakao mag als een der voornaamste opbrengsten van binnenlandschen aanbouw aanschouwd worden.

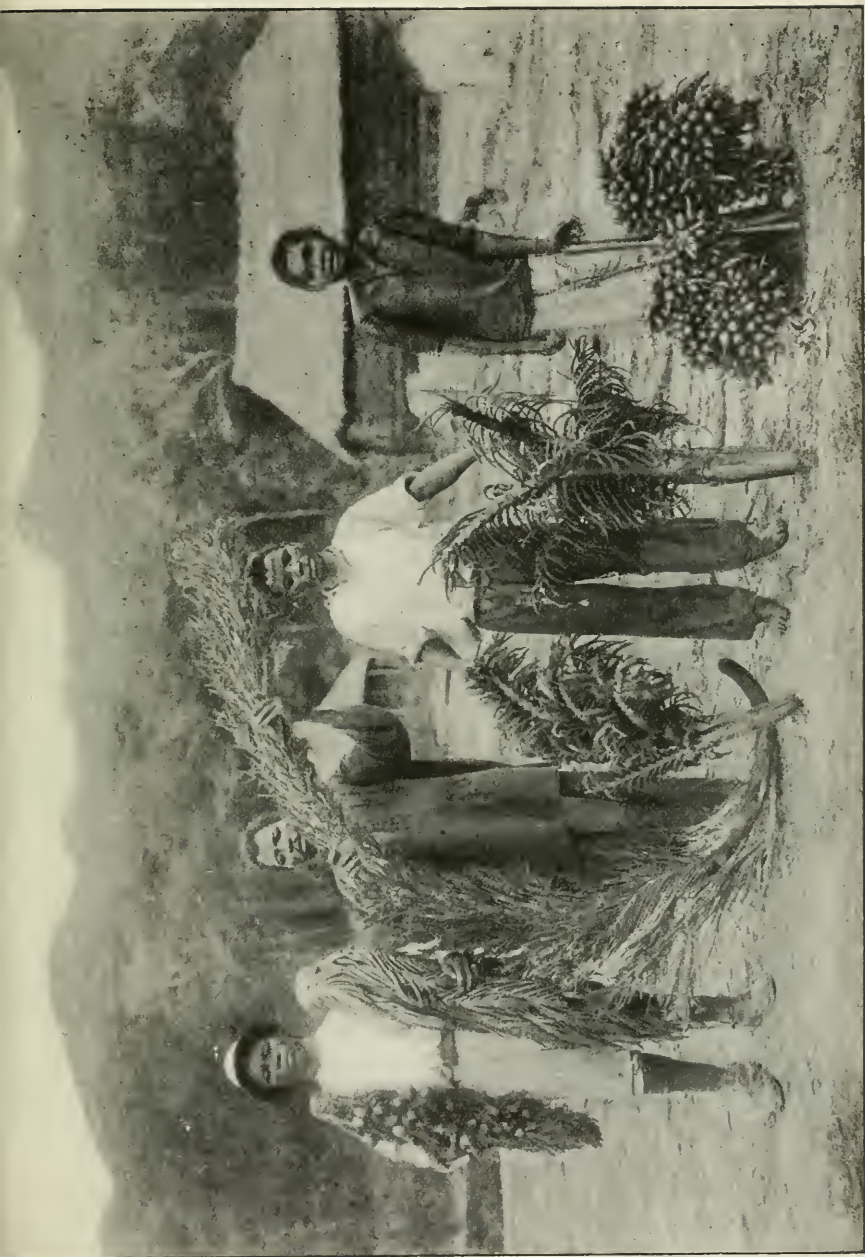
Kampernoeliën (Champignons), zijn er met de macht, zoowel als in België, en de zwarten zijn zeer behendig om de goede soorten van de slechten te onderscheiden.

2° *Artsenijplanten* (Plantes pharmaceutiques). — De *Cola-noot*, van den *Cola acuminata* S. en E. (Colatier), wordt als prikkelend middel gebruikt. Na tien jaar is de boom in volle opbrengst; hij kan, per jaar, 30 tot 45 kilos noten geven, het zij de waarde van 30 tot 60 frank, volgens den gang des handels.

Het melksap van de *Kandelaber-Euphorbia* dient om pijlen te vergiftigen. — De bladeren en bloeiende toppen van *Tephrosia Vogellii* Hook., fil. (een struikgewas) worden fijn gestampt, om de visschen te bedwelmen en ze, met de hand, buit te maken.

De *Strophanthus* bevat de *strophanthine*, een vergift dat, volgens medische dosis, tegen de hartziekten voorge- schreven wordt gelijk het Vingerhoedskruid (Digitale). In aanzienlijke dosis, dient het om pijlen te vergiftigen. — Melden wij nog den *Wonderboom* (Ricin), de *Tamarinde* (Tamarin), de *Calabar's boon* (Fève de Calabar), enz.

3° *Olieplanten*. — De *Elaeis Palm* of Oliepalmboom bereikt 25 tot 30 meters hoogte, draagt vruchtrossen of kolven van 0^m80 tot 1 meter lengte en die soms 30 tot 40 kilos wegen! De kolf telt 300 tot 800 vruchten, be- staande uit een *vleeschachtig* gedeelte en eene *kern*. — Uit het eerste perst men olie, die, in Europa, de stevig- heid der boter krijgt en oleïne alsook palmitine bevat :

Vruchtrossen van Palmboomen : links, van *Raphia* ; rechts, van *Elaeis*

men noemt ze *palmolie*. Zij wordt gebezigd om voedsel te bereiden, zeep en boegies te vervaardigen, machienen te smeren, enz. — De kern of « coconot », ook *palmistnoot* geheeten, bevat eene amandel die de *palmistolie* verschaft; deze is allerfijnst en zeer gezocht om voedsel te bereiden.

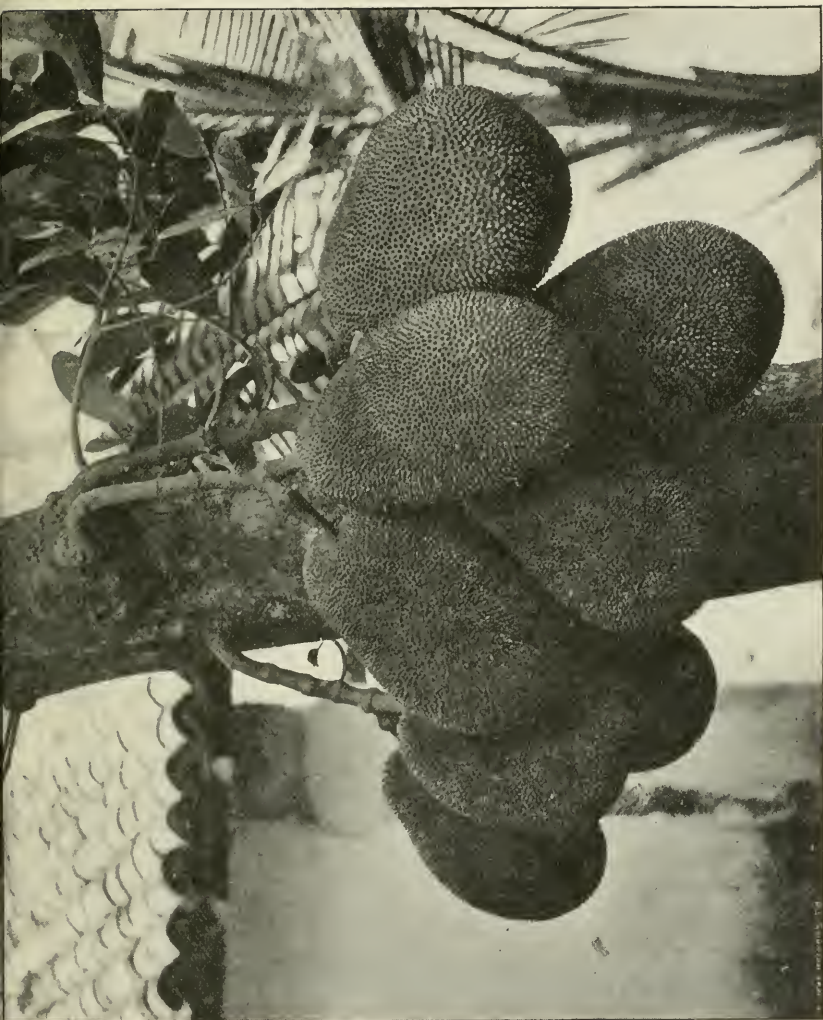
De *Elaeis* Palm groeit in gansch Congoland, maar tiert beter in de bosschen dan in de savana; hij verkiest een zandachtigen grond. — Bijna al de uitgevoerde olie komt van laag Congoland. Zij wordt, door de inboorlingen, tegen 3¼ frank, en de noten tegen 1¼ frank de 100 kilos geleverd. — In 1906, heeft de Kolonie 1,995 tonnen olie en 4,825 tonnen noten uitgevoerd. Meer dan 7,000 tonnen palmolie worden 's jaars door de belgische fabrieken gebezigd. — De *Elaeis* maakt een belangrijk deel van het handelverkeer uit en is een gewichtig hulpmiddel voor de Kolonie.

De *Kokosboom* (Cocotier), die ook tot de Familie der Palmen behoort, is sedert lang in Beneden-Congo ingevoerd. De vrucht of *kokosnoot* bevat een witachtige vloeistof, kokosmelk geheeten, zeer aangenaam om te drinken, alsook een witte kern die een buitengewoon goede olie geeft: deze wordt gebruikt om spijzen te bereiden, schuimzeep te vervaardigen, enz.

Uit de *Panzabooms* zaden, trekt men de *Panza-olie*, benuttigd om ijzer tegen den roest te behoeden en de voeten tegen de zandvlooien (chiques).

De *Sesaam* (Sésame), die veel in Neder-Congoland gevonden wordt, geeft een zeer goede, zachte olie die voedend is, heelend, huidverfraaiend en ook gebruikt wordt in de zeepfabricatie.

De *Aardnoot*, ook *Olienoot* geheeten (Arachide of Pistache de terre), is een jaarlijksch peulgewas, uit Brazilië ingevoerd. Zij verkiest eenen zandachtigen, lichten grond, die gemakkelijk bevochtigd kan worden; de savana past haar allerbest. Zij kan twee of driemaal 's jaars vrucht dragen; iedere opbrengst is overgroot. De zaden, van aangename smaak, dienen tot voedsel, gekookt of onder de asche geroost. — De aardnoot wordt meestal voor hare olie gekweekt; deze is overvloedig en zij wordt dikwijls gebezigd om de olijfolie te vervangen; zij dient ook voor

De Broodboom en zijne vruchten (gekweekt in Congo)

de verlichting en om fijne zeepsoorten te vervaardigen.

De prijs der aardnoten, in Europa, is van ongeveer 300 frank de ton. In 1905, heeft Congo er 49,684 kilos uitgevoerd.

Melden wij nog den *Boterboom*, die in hooger Congo thuis is. Uit zijne noten, trekt men een soort van boter of vet, tot bereiden der spijzen gebruikt en ook om het lichaam in te wrijven. — Vele andere gewassen mogen nog als olieplanten beschouwd worden, maar zijn te weinig belangrijk om hier aangestipt te worden.

4° Verfstof bevattende planten (*Plantes tinctoriales*). — Verscheidene Korstmossen (*Lichens*), als *Rocella*, *Lecanora* geven eene donkerviolette kleurstof, « orseille » genaamd, terwijl de wortel van *Curcuma* en *Kaempferia* eene gele verf bevat, *curcumine* geheeten. — Het zaad van den *Orleaanboom* (*Rocouyer*), in warm water gezet en aan gisting overgelaten, geeft eene roode kleur, de *orleaan* (*rocou*), die allerlei toepassingen heeft. — Hoogerop, hebben wij reeds gesproken (bl. 90) van de boomen die *ngula* voortbrengen, eene roode verfstof veel gebezigd in Congo. — Andere boomen nog leveren merkwaardige soorten van verfhout: de *Takula* (amarantkleur), de *Sekegna* (wijnmoer-violet), de *Gulu* (bruin-rood), de *Tucula*, enz.

5° Slaapwekkende planten (*Plantes narcotiques*). — Zeer nuttig zou de wilde *Kemp* zijn, zoo hij alleen diende om goed touwwerk te vervaardigen; ongelukkig vinden de inboorlingen (de kemprookers) een middel daarin om zich te verdierlijken. Ook is de kempteelt van Bestuurswege verboden en moet de plant uitgeroeid worden overal waar men ze vindt.

Voor de *Tabak* wordt buitengewoon zorg gedragen, want rooken en snuiven is overal in eer. Twee soorten worden er in Congo gekweekt: de *gewone* Tabak (*Nicotiana Tabacum* L.), 4 meters hoog en zeer *sterk* van smaak, en de *wilde* Tabak (*N. rustica* L.), die kleiner is, minder sterk, maar die door de Europeërs verkozen wordt. Het Bestuur heeft nog andere soorten doen invoeren en die goed gedijen. In den regel, eischt de plant zandachtigen

grond en rijk aan teelaarde. — Onmogelijk, de winst te waardeeren welke deze teelt mocht opbrengen, want, tot nu toe, werd desaangaande nog geen regelmatige handel gedreven.

6° **Sieraadplanten.** — Van de *nieuwe* plantsoorten in Congo ontdekt, waren vele in de europeesche broeikassen, als sieraadplanten, welkom. Zulks is het geval voor verscheidene Palmboomen, Cycadaceeën, Orchidaceeën, Banaanboomen, zekere *Crinum*, *Haemanthus*, enz.

7° **Weefbare planten** (*Plantes textiles*). — a) De *Kempsoorten*. — Vooraan komt de *eigenlijk* gezegde Kemp (*Cannabis sativa* L.), dezelfde soort die in België gekweekt wordt; doch de congoleesche vezels zijn van minder waarde. Wij zegden, hoogerop, dat deze plant nu uit Congo verbannen is en waarom.

Daarna komen de *oneigenlijk* gezegde Kempsoorten :

De *Manilla-Kemp* : zoo heet men de vezels van den weefbaren Banaanboom (*Musa textilis* Née). De gedane proefnemingen hebben niet aan de verwachting beantwoord, voor hetgeen de kwaliteit der vezels aangaat.

De *Mauritius'-eilands Kemp* : het zijn de bladvezels van verscheidene *Agave*-soorten, in Neder-Congo gekweekt. De voorbereide vezels worden verkocht tegen 85 frank de 100 kilos.

b) Het *Katoen*. — Twee soorten van Katoenboomen zijn inlandsch in Congo; het Bestuur heeft verscheidene andere soorten doen invoeren.

c) Het *Chinagrass* (Ramie). — Deze plant gedijt goed in Beneden-Congo en geeft, meermaals 's jaars, overvloedige opbrengst. De vezels zijn kostelijk; veerkrachtiger dan de kemp- of vlasvezels, zijn zij daarenboven onbederfelijk in het water.

d) De *Raphia*. — Onder de belangrijkste vezels, moeten die der *Raphia's* bladeren gerekend worden. Verscheidene soorten bestaan er in de Kolonie. Onze hoveniers gebruiken ze in groote massa, als bindsels; ze zijn gekend onder de benaming van *raphia*. Door de inboorlingen worden zij gebruikt om matten en kleederen, die langdurig zijn, te vervaardigen.

Veel andere inlandsche planten verschaffen de *jute*, of dienen om tapijten, koorden, hoeden, korven, enz. te vlechten.

8° De **kopalboomen** (Arbres à copal). — Deze behooren, allen, tot de Peulgewassen (Légumineuses). Zij zweeten een soort van gom uit, *kopal* genaamd, die in Congo van beste hoedanigheid is en die bijzonder dient om vernissen te bereiden. — Men vindt dit voortbrengsel ook in tamelijk groote hoeveelheden in den grond, in opdelfbaren staat. Het komt daar van verdwenen bosschen, wier harsachtige boomen de gom in den grond hebben laten loopen. — De kopalhandel tusschen Congo en Antwerpen is reeds zeer belangrijk. In 1907, werden 1,060,295 kilos in België ingebracht. De waarde verschilt grootelijks met de kwaliteiten : de prijs gaat van 100 tot 300 frank, de 100 kilos.

9° **Bosch-Houtsoorten** (Essences forestières). — Zij groeien zeer talrijk in den Congostaat. Velen zij nog niet *wetenschappelijk* gekend en moeten, in afwachting, met hunnen inlandschen naam bestempeld blijven.

Onder de belangrijkste houtsoorten, vindt men een groot getal die voor de *bouwkunst*, het *schrijn-* en *timmerwerken* allerbest geschikt zijn; velen evenaren of overtreffen, in alle opzichten, ons inlandsch eikenhout.

In de bosschen groeien, onder andere : de Teck, de Beuk, de Ebbenhoutboom (Ebénier), de Acajou, de afrikaansche Ceder, de Acacia, de wilde Katoenboom, de Santalboom, de Kalamusboom, enz.

10° De **rekgom** (Caoutchouc). — De voornaamste rijkdom van het groote Woud bestaat in de *rekgom opbrengende* planten : deze zijn of wel slingerplanten (lianes) of wel gomboomen. Allen bevatten, in hunne schors, een soort van melksap, waaruit men rekgom vervaardigt. Men kerft de schors van de plant of men snijdt in den onderaardschen stam (bij de *lianen*, vooral) en men vangt het elastiek sap op dat er uitloopt. In de behandeling dezer vloeistof wordt

het water er nitgedreven, en dan blijft de rekgom alleen behouden (1).

De rekgomhandel is, en zal ongetwijfeld nog lang de voornaamste winst der Kolonie blijven. Groote plantingen van gomboomen en lianen worden jaarlijks aangelegd. In het jaar 1908, werden 3,500,000 boomen of lianen geplant. Deze gewassen dijen over het gansch koloniaal gebied en voornamelijk in Beneden-Congo en in de Ubangi-en Kasaidistrieten.

Te Antwerpen, werden in 't jaar 1907, uit Congo 4,346,141 kilos rekgom uitgevoerd. Niettegenstaande de overvloedige opbrengst, stijgen de prijzen immer hooger en hooger, dank aan de nieuwe gebruiken en toepassingen die zich dagelijks opdoen. In den regel, kost de onbewerkte rekgom, die in Congo 1 fr. 25 den kilo betaald wordt, te Antwerpen, op kaai, 4 fr. 50; zij wordt daarna door de vennootschappen, volgens kwaliteit, tegen 8 à 13 frank verkocht (2).

De meest gekweekte rekgomboom, in Congo, is de *Hevea*; daarna komt de *Ireh* (*Funtumia*) en talrijke lianen-soorten, behoorende meestal tot het plantengeslacht *Landolphia*.

Boomvormige Varen

(1) Wie meer bijzonderheden verlangt over de *natuur* der rekgom, haar *inoogsten*, enz., enz., kan ons artikel : *L'Industrie du caoutchouc dans les Missions* raadplegen. Dit verscheen in het Tijdschrift : *Missions belges de la Compagnie de Jésus*, jaargang 1903, bl. 411-18.

(2) Ter oorzaak van buitengewone omstandigheden, steeg de prijs, in Juni 1910, tot 35 frank! (voor eerste kwaliteit). — In Augustus van hetzelfde jaar, was hij nog ongeveer 25 frank.

11° De *gutta-percha*. — Dit voortbrengsel, dat eenigszins op rekgom trekt, is het gestold melksap van andere gomboomen (*Palaquium*, *Isonandra*, enz.), die niet inlandsch zijn in Congo, maar daar met gunstigen uitslag werden ingevoerd — De *gutta* kost 5 tot 22 frank den kilo, volgens de kwaliteit en de koophandelsomstandigheden.

12° Het *ivoor*. — Om te eindigen, vermelden wij een koloniaal product dat wij aan het dierenrijk verschuldigd zijn : het *ivoor* of *elpenbeen*.

Het elpenbeen, dat ons uit Congo toegezonden wordt, komt voornamelijk voort van de slaglanden der olifanten. Het rivierpaard heeft ook twee slaglanden die als ivoor verkocht worden, maar van veel minder waarde zijn.

De voornaamste ivoormarkt is te Antwerpen. Men drijft er grooten handel in die zaken. Gedurende deze vijftien laatste jaren werden aldaar jaarlijks gemiddeld 300,000 kilos verkocht. In 't jaar 1909 werden er 369,000 kilos ter markt gebracht.

De *gemiddelde* prijs was onlangs 33 frank den kilo.

DE MIJNEN

Delfstoffen. — De in de Kolonie ontdekte delfstoffen zijn : ijzer, koper, tin, goud, zilver, zink, palladium, platina, nickel, bruinsteen (manganèse), lood, kolen en diamant. — Hieruit blijkt dat Congoland buitengewoon rijk is aan erts van allen aard.

IJzer. — Geen land misschien is overvloediger voorzien van ijzer dan Congo. In zekere uitgestrekte gewesten is deze mineraalstof het hoofdbestanddeel van den grond. Het doet zich op onder verschillende gedaanten : magnetiet, oligist en limoniet. — Hoogerop hebben wij reeds aangeduid hoe de inboorlingen het aanleggen om ijzererts in ijzer te veranderen.

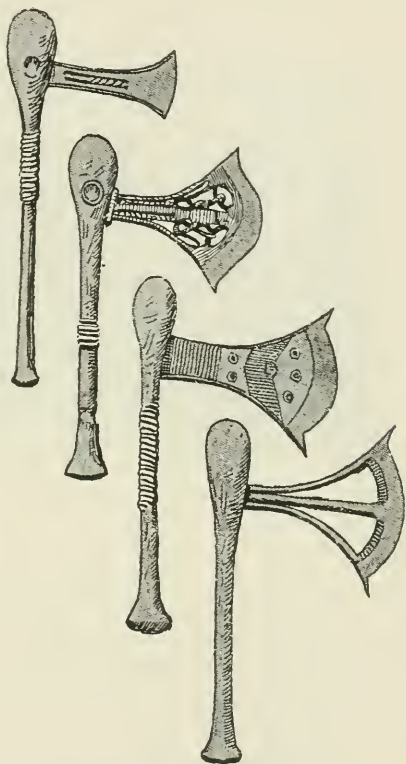
Koper. — Het kopererts, dat door de inlanders zeer gezocht wordt, is in verschillende streken te vinden,

waarvan twee als zeer winstgevend mogen beschouwd worden. — 1° In Lageren-Congo, ten noorden van Manyanga, zijn er mijnen die vlijtig uitgebaat worden te Mboko-Songo. Het grootste deel der mijnen echter zijn in fransch Congo gelegen; — 2° eene andere koperstreek is gelegen niet verre van de samenvloeiing van den Uele en den Bomu; — 3° men vindt ook rijke kopermijnen, ten noordwesten van Ponthierville; — 4° de voornaamste koperstreek is die van Katanga. Op zes jaren tijd ontdekte men er honderd vijf-en-dertig liggingen, en dit getal zal met den duur zeker overtroffen worden.

De Katanga's mijnen liggen ten zuiden der streek. De voornaamste ontginningspunten zijn Kambove, Kolwezi, Ruwe, Dikuruwe en Elisabeth-Mijn (*Congo Star*, op 12 kilometers ten oosten van Elisabethville gelegen). Men vindt er groen koolzuurhoudend kopererts, *malachiet* genaamd (1). De koperstreek heeft eene breedte van 40 tot 60 kilometers en strekt zich uit van het westen naar het zuid-oosten, op eene lengte van 325 kilometers.

Naar de getuigenis van bevoegde mannen, bevatten deze liggingen overgroote schatten. Dertig der onderzochte mijnen kunnen meer dan 15 millioen ton koper opleveren.

Tin. — Eene aanzienlijke hoeveelheid *tin* werd ontdekt in eene grondstrook die uitgaat van Ruwe en zich noord-

Bijlen, door de inboorlingen gesmeed

(1) Gemiddelde inhoud: 15 per honderd koper; 't is het rijkste kopererts tot heden gekend.

oostwaarts uitstrekt, op eene lengte van meer dan 150 kilometers. De erkende waarde dezer liggingen overtreft 100 millioen frank (M. H. BUTTGENBACH). — Andere liggingen werden ontdekt tussehen den Itimbiri en den Uele, alsook in de omstreken van den Kasai. — Te Ruwe houdt het tinerts 36.11 per honderd *platina* in.

Het hoornvee, te Gent-St-Antonius (Kwango)

Goud. — De Staat ontgint eene goudmijn te Kilo (Ituri). — Ervaren goudzoekers onderzoeken de bedding van de Aruwimirivier, waarin goudhoudende gronden ontdekt werden. — In Katanga wordt het goud uit de groeven van Ruwe en Kambove getrokken, soms vergezeld van *platina* en *palladium*.

Zilver, *platina*, enz. — Het kopererts van Kambove bevat 42 gram *zilver* per ton. Dit kostbaar metaal wordt ook in de mijnen van Ruwe gevonden, vergezeld van *palladium* en *platina*. — Volgens Dr Schweinfurth, zou *platina* ook in het stroomgebied van den Uele te vinden zijn.

Nickel, *bruinsteen*, enz. — *Nickelerts* werd in de Kristalbergen ontdekt; *bruinsteen*, te Lulua (zuid-westen van Katanga); *lood*, in Beneden-Congo; *zink*, in den Ituri; *kolen* of kolenhoudende gronden, in Katanga, in het Kasai-bekken en in het Stanleyvilledistrict; *diamant*, in rotsen bij den rechter oever der Mutendele rivier, in Katanga.

Zout. — Op menige plaats van Katanga, nabij de Moero- en Tanganika meren, in de streek van den Sankuru en van de Virungabergen, bemerkt men *zoutlagen*. — In de Marungubergen borrelen *zoutwaterbronnen*, waar de inboorlingen zout uittrekken, zooals hoogerop aangeduid werd.

Klei. — Men vindt in Congo tallooze soorten van *klei*, die tot het maken van baksteen dient; ook de *potaarde* is er zeer verspreid: de schoone potten en kommen, die de Congoleezen overal vervaardigen, zijn er een sprekend bewijs van. Zelfs is er eene soort van witte, fijne kleiaarde die zeer gezocht wordt.

Rotsen. — De *kalksteen* (calcaires), zeer zeldzaam in het midden van Congo, zijn in overvloed te vinden op de zoomen der bergketens van Lageren-Congo, bij den Rubi, het Tanganika-meer en in Katanga. Men gebruikt ze reeds veel tot het bouwen van huizen, bruggen, enz., op zijn europeansch. — De rotsen die graniet en kasseisteen bevatten zijn zoo gemeen, dat zij overvloedig voldoende zullen zijn om in al de latere behoeften te voorzien.

VERKEERMIDDELEN

VERKEER TUSSCHEN BELGIË EN DE KOLONIE

α) TE WATER. — Tusschen Antwerpen en belgisch Congoland, bestaan twee regelmatige stoomvaartlijnen:

1° De *belgische zeevaartlijn van Congo (Compagnie belge maritime du Congo)*. Alle drie weken, vertrekt eene stoomboot uit Antwerpen; de reis duurt negentien dagen. De drie congoleesche havens zijn Banana, Boma en Matadi.

2° De *Woerman Linie*. Elke maand, vertrekt eene boot uit Antwerpen naar Congo.

Andere lijnen stellen Boma in regelmatige betrekking met Liverpool, Lissabon, Le Havre en Bordeaux.

Nog vele andere stoomers en zeilschepen komen in de

monding van den Congo aanlanden. In 1908, liepen 113 schepen van groote vaart en 139 schepen van kustvaart de haven van Banana binnen; te Boma, landden 111 schepen van groote vaart en 99 schepen van kustvaart aan.

b) **TE LAND.** — Men kan in Congo binnenkomen :

1° *Langs Egypte.* — De Nijl is bevaarbaar van Kartum tot Redjaf. Van Alexandrië tot Kartum, doet men de reis per boot of per spoor, volgens dat de Nijl bevaarbaar is of niet. De reis duurt omtrent vijf-en-dertig dagen.

2° *Langs engelsch Rhodesia.* — Het spoor van de Kaap naar Kaïro bereikt nu Elisabethville en zal vandaar tot Kambove en Bukama verlengd worden.

3° *Langs engelsch Oost-Afrika.* — Een spoorweg loopt van Mombasa (Indische Oceaan) naar Port Florence, aan het meer Victoria, dat overgestoken wordt per boot tot aan Entebbe. Vandaar heeft men drie berijdbare banen die, op verscheidene punten van Congo, aankomen. De reis duurt omtrent eene maand.

4° *Langs duitsch Oost-Afrika.* — Een ijzerenweg verbindt Dar-es-Salam aan Mrogoro, die het uitgangspunt is van eene karavaanlijn naar het Tanganika-meer (Udjidji). Stoombooten doen den overzetdienst op het meer. Eene spoorweglijn, denzelfden weg volgende, is ontworpen. Het Bestuur onzer Kolonie is ook van zin zoo gauw mogelijk den Lualaba, per spoor, met het Tanganika-meer te verbinden (lijn der *Urua*).

5° Een spoorweg die in aanleg is (maar niet vooruitgaat) zou de baai van Lobito (op den Atlantischen Oceaan) aan Katanga moeten verbinden.

BINNENVERKEER

A) **TE WATER.** — Het stroomgebied van den Congo bevat een wonderlijk net van groote en bevaarbare rivieren, die samen eene lengte uitmaken van 18,000 kilometers, en waarlangs men de verafgelegen punten van het uitgestrekt grondgebied kan bereiken.

De zeeschepen varen den stroom op tot Matadi, aan den voet der Kristalbergen. Op dit gedeelte van den stroom liggen de havens van Banana, Boma en Matadi. Leopoldville is de ankerplaats der stoombooten van de binnenvaart.

1° Op den *Beneden-Congo* bestaat een openbare, regelmatige stoomvaartdienst tusschen Matadi, Boma, Malela, Banana en S. Paul de Loanda (portugeesche Bezitting).

2° Op den *Opper-Congo* bestaat ook een openbare regelmatige stoomvaartdienst tusschen Leopoldville en de voornaamste bereikbare punten.

Aangezien de stroom en de bijrivieren soms belemmerd zijn door eilanden

en zandbanken,

die dikwijls van

grootte en zelfs

van plaats veran-

deren, heeft het

Bestuur van Wa-

ter en Wegen ge-

tracht dien toe-

stand zooveel mo-

gelijk te verbete-

ren. Destoomboo-

ten, welke op die

wateren varen,

hebben daarenboven een bijzonderen vorm : zij zijn plat aan den onderkant, hebben geen grooten diepgang en zijn gewoonlijk van achter voorzien van een wiel met schepborden (type *sternwheel*, der Engelschen).

Op de binnenwateren, zijn er ook sleepbooten (remorqueurs), schuiten, prauwen en lichters (allèges).

De voornaamste binnenlandsche havens zijn : Leopoldville, Kinshasa, Stanleyville, Ponthierville, Kindu, Dima (op den Kasai) en Lusambo (op den Sankuru). — Leopoldville, Kinshasa en Ponthierville zijn voorzien van scheepstimmerwerven.

Regelmatige vaartlijnen bestaan tusschen Leopoldville en Stanleyville: de reis duurt een-en-dertig dagen, waarvan twintig besteed worden aan het opvaren, één dag voor het verblijf te Stanleyville en tien dagen voor de terugreis. —

Sternwheel stoomboot, gebezigd in Opper-Congo

Men vertrekt van Leopoldville den 1sten, den 11^{den} en den 21sten van elke maand.

Andere regelmatige vaartlijnen bestaan tusschen Leopoldville en Lusambo (opvaart : achttien dagen ; terugreis : twaalf dagen) en tusschen Ponthierville en Kindu : de afstand tusschen de twee uiteinden bedraagt ongeveer vier dagen scheepvaart.

Een stoomer vaart op het Tanganika-meer.

De Staat heeft op den Opper-Congo een vijftigtal stoom-

De Decauville-ijzerenweg, te Leopoldville

booten; de Missiën bezitten er acht en de handelsmaatschappijen tellen er ongeveer veertig: wat het getal stoombooten die den Opper-Congo bevaren tot omtrent de honderd brengt.

Daar waar de bijrivieren niet meer bevaarbaar zijn voor stoombooten, gebruikt men europeesche of inlandsche booten die tot 5 ton of 5,000 kilos kunnen verplaatsen.

B) TE LAND.

a) *De ijzerenwegen.* — Behalve de spoorwegen die langs de watervallen van den Congo loopen en die, hierboven, reeds vermeld werden (zie de Kaart), moet nog gewag gemaakt worden :

1° Van den spoorweg van *Mayumbe*. Hij is 80 kilometers lang en verbindt Boma met de Lukularivier. Met dit spoor, dat men bezig is tot aan den Shiloango door te drijven, worden al te voortbrengsels der vruchtbare Mayumbestreek tot bij den Congostroom aangebracht.

2° De engelsehe spoorbaan van de Kaapkolonie naar Rhodesia en Katanga, die in onze Kolonie dringt te Sakania. Zij is voltrokken tot Elisabethville, en moet eerlang tot Kambove en Bukama verlengd worden.

Verscheidene lijnen liggen *ter studie* of zijn *ontworpen* :

1° Eene lijn van Bukama naar Lusambo, om de mijnstreek met den Sankuru, den Kasai en Leopoldville te verbinden. De Sankuru is bevaarbaar, tot Lusambo, voor stoombooten van 150 ton (1). Men zal trachten dit ontwerp zoo gauw mogelijk te verwezenlijken.

2° Een ontwerp van spoorweg tusschen den Lualaba (Kabalo) en het Tanganika-meer.

3° Een ander ontwerp zou Stanleyville met Mahagi, op het Albert-meer, verbinden.

4° Eene lijn van de mijnen van Katanga naar den Atlantischen Oceaan (Benguella; in de portugeesche Bezittingen).

5° Andere spoorwegen zijn ontworpen tusschen : a) Pania Mutombo en Pweto ; b) Redjaf en Irumu ; c) Bambili en Ibembo ; d) Lusambo en de lijn der Livingstone-watervallen (zie de Kaart).

b) *Gebaande wegen.* — De banen die men aangelegd heeft moeten dienen om de lasten te vervoeren, 't zij per automobiël, 't zij per ossenwagens.

(1) Hij is zelfs bevaarbaar tot Pania Mutombo (ongeveer 100 kilometers hooger), voor kleinere stoombooten.

De voornaamste groote banen zijn :

1° De weg van den Congo naar den Nijl : van Buta (Itimbiri) naar Redjaf (op den Nijl). Hij is van 4 tot 5 meters breed, 913 kilometers lang en bestaat uit twee deelen : a) de weg van *Redjaf* naar *Dungu* (Uele), waar de dienst gedaan wordt door middel van trekdieren;

Akkerbouw in de Missie van Kwango. Ploeg met acht ossen bespannen

b) de weg van *Bambili* naar *Buta*, waar automobielen gebezigd worden. De rijtuigen die men gebruikt, kunnen, buiten een voorraad water en hout voor 25 kilometers weg, 800 kilos koopwaren vervoeren. — Een waterweg, de Uelerivier, bevaarbaar op eene lengte van 370 kilometers, vereenigt *Dungu* met *Bambili*.

2° De berijdbare weg van *Pania Mutombo* (Sankuru) naar *Buli* (Lualaba).

De ondergeschikte banen, van 1 tot 3 meters breed, zijn talrijk.

Men telt er twee in Mayumbe; twee in het gebied der

Livingstone-watervallen, met Thysville voor uitgangspunt, en een twaalftal in Opper-Congo.

Buiten al deze banen, zijn er nog eene menigte kleine wegen die de verscheidene posten van den Staat, van de Missiën, enz., verbinden.

POSTWEZEN, TELEGRAAF EN TELEFOON

Er bestaan in Congoland ongeveer dertig *postkantoren*. De opbrengst van het postwezen bedroeg, in 1908, 263,798 frank.

De voornaamste *telegraaflijnen* zijn :

1° Langs den spoorweg in Mayumbe (*Boma-Lukula*).

2° De lijn *Boma-Matadi-Leopoldville-Coquilhatville-Stanleyville*.

3° De lijn van *Kasongo* (Lualaba) naar *Uvira* (Tanganyika-meer). Tusschen deze twee uiteinden, vindt men de bureelen van *Kabemba, Kabambare, Niembo* en *Baraka*.

4° De telegrafische betrekkingen tusschen Europa en Congoland gebeuren door middel van eenen kabel die den Stanley-Pool doorkruist en *Leopoldville* met *Brazzaville* (fransch Congo) vereenigt. Van *Brazzaville* loopt eene lijn naar *Loango*, aan den Oceaan; *Loango* staat in betrekking met de vijf werelddeelen door eenen zeekabel.

De voornaamste *telefoonlijnen* zijn :

1° De lijn *Boma-Matadi-Thysville-Kinshasa-Leopoldville*.

2° De lijn van *Stanleyville* naar *Ponthierville*.

3° De lijn van *Kindu* naar *Kongolo* (Hellepoorten). Deze drie lijnen loopen langs den ijzerenweg.

Maatregelen zijn genomen om, zonder uitstel en op eene groote schaal, de telegraaf- en telefoondienst in de Kolonie uit te breiden.

KOOPHANDEL

Uitvoerartikels. — De bijzonderste uitvoerartikels van Congoland zijn : rekgom, ivoor, kopalgom, palmnoten, palmolie, kakao, koffie, rijst, maïs, arachieden of aardnoten, koper, tin (1), goud, huiden, enz. (zie verder, bl. 167, de *tabel* voor het jaar 1909).

Invoerartikels. — Wat de invoerartikels betreft, deze bestaan bijzonder in : *weefsels* (katoen, wol en linnen, van alle kleuren en hoedanigheid) (2), dekens; glazen *paarlen* van alle grootte en vorm, van alle kleuren (zij dienen in vele streken nog als *geld*); *koperdraden*, *zout*, *messen*, *vorken*, *snuisterijen*, *blikken gerief*, *vuursteen-geweren*, enz. — Daarenboven alles wat moet dienen voor den ijzerenweg en de scheepvaart, tenten, alle gerief tot ontginning der mijnen, landbouwwerktuigen, bewerkt metaal, enz. De eetwaren voor de agenten en de missionarissen maken ook een groot deel uit van den invoer.

In 1909, beliep de *algemeene* handel van Congo 106 miljoen 496,601 fr. 25 (3), waarvan :
78,014,360 fr. 18 voor den *uitvoer*,
28,482,241 fr. 07 voor den *invoer*.

Pater Jos. Prévers, S. J., en Igu. Biziti,
geloofsonderwijzer te Lunk-St-Leo

(1) Voor het jaar 1909, is de uitvoer van *aardnoten* en *tin* onbeduidend geweest.

(2) De Congoleezen verkiezen in 't algemeen nog de *schreeuwende* kleuren.

(3) Deze en al de volgende inlichtingen zijn ontleend aan : *Annexes au Bulletin officiel du Congo belge*, Juli 1910.

De *bijzondere* handel (1), voor hetzelfde jaar, beliep 78,294,218 fr. 16, waarvan :

56,167,223 fr. 90 voor den *uitvoer*,

22,126,994 fr. 26 voor den *invoer*.

De *bijzondere* koophandel van 1909, vergeleken met dien van vóór vijftien of twintig jaar, geeft zeker een grooten en snellen vooruitgang te kennen (de *bijzondere* handel van 1895 steeg niet boven de 21,500,000 frank), maar, van den anderen kant, is er achteruitgang in vergelijking met 1900 en de volgende jaren, ten opzichte van de *hoeveelheid* van zekere uitvoerartikels. Dit is toe te wijten aan de bestuur-maatregelen welke onlangs ten gunste der inboorlingen genomen werden en die, onder andere, het systeem der *regie* afschaften.

Niettegenstaande, overtreft de *waarde* van den uitvoer, voor 1909, met 13,000,000 frank de waarde voor 1908 (56 millioen tegen 43 millioen). De oorzaak ligt in de merkelijke rijzing van den prijs der rekgom, waarvan de gemiddelde prijs van 675 frank tot 1,135 frank, de 100 kil., is opgestegen.

Wij geven hier eene tabel over den *bijzonderen* uitvoerhandel, voor het jaar 1909 :

Rekgom	3,750,615 kilos		fr. 42,550,000
Ivoor	243,823 "		6,583,221
Palmnoten	5,243,453 "		1,835,208
Palmolie	1,711,881 "		984,331
Witte kopal	826,536 "		867,862
Kakao	769,393 "		969,435
Koffie	12,740 "		16,562
Rijst	47,863 "		23,931
Ruw goud	749 "	290.	2,279,677
Kopererts	11,115 "		17,228
Maïs	2,900 "		333
Ruwe huiden	9,951 "		17,414
Ananassen	100 "		200

Verschillige andere koopwaren in kleine hoeveelheid.

(1) De *bijzondere* handel houdt geene rekening met de *doorvoer*- of *transito*-waren.

BESTUUR VAN CONCOLAND

Het *centraal* bestuur onzer Kolonie is te Brussel gevestigd; het *plaatselijk* bestuur, te Boma. — Te Brussel, wordt het uitgeoefend door den *Koning*, bijgestaan door den *Minister der Koloniën* en den *Kolonialen Raad*. — Te Boma, is het vertegenwoordigd door den *Gouverneur-*

Hotel van den *Gouverneur-Generaal*, te Boma

Generaal, bijgestaan door *Onder-Gouverneurs*. — De Koning noemt en ontslaat den Minister der Koloniën, den Gouverneur-Generaal en de *Onder-Gouverneurs*. — De *Koloniale Raad* bestaat uit 14 leden, waarvan 8 genoemd door den Koning en 6 door de Wetgevendes Kamers: 3 door den Senaat en 3 door de Kamer der Volks-

vertegenwoordigers. Deze Raad wordt voorgezeten door den Minister der Koloniën.

Volgens de *Koloniale Keure*, uitgevaardigd den 18 October 1908, heeft belgisch Congoland eene persoonlijkheid onderscheiden van die van het moederland. Het wordt door afzonderlijke wetten beheerscht, die gestemd worden door de belgische wetgeving en goedgekeurd door den Koning.

Het actief en het passief der Kolonie blijft gescheiden van het te goed en het te kort van België.

Bijzondere wetten zullen opnieuw de rechten en de vrijheden der inlanders bepalen. Al de inwoners der bezitting genieten de groote vrijheden gewaarborgd door onze Grondwet.

De *vlaamsche* en *fransche* talen zijn officiëel. Alle verordeningen worden in de beide talen afgekondigd. Het gebruik der talen is vrij.

De *wet* is oppermachtig. De Koning oefent de *wetgevende macht* uit, bij middel van decreten, uitgevaardigd op het voorstel van den Minister der Koloniën, en de *uitvoerende macht* door reglementen en besluiten, in de beide talen afgekondigd — Hij maakt de *verdragen*, die mede-onderteeekend worden door den Minister van Buitenlandsche Zaken.

Het Ministerie der Koloniën bevat vijf afdeelingen : Rechtwezen en Onderwijs; Binnenlandsche Zaken en Openbare Macht; Geldwezen; Nijverheid en Handel; Landbouw.

RECHTWEZEN

Rechtbanken van eersten aanleg zetelen te Boma, te Leopoldville, te Coquilhatville, te Stanleyville, te Niangara (Uele), te Lusambo en te Elisabethville. Zij behandelen de boetstraffelijke, de burgerlijke en de handelszaken. Zij kunnen zelfs de doodstraf uitspreken, indien de beschuldigten blanken zijn.

Een *Hof van Beroep* zetelt te Boma. — Een *Hoogere Raad*, soort van *Verbrekingshof*, zetelt te Brussel. — *Krijgsraden* van eersten aanleg en van beroep, oordeelen de soldaten.

De lichte inbreuken worden geoordeeld door *Landelijke Rechtbanken*, soort van vredegerechten.

Eene *Commissie*, bestaande uit magistraten en missionarissen, is ingesteld om de Neger te verdedigen tegen de misbruiken van den Staat of tegen de willekeur der agenten.

BESTUURLIJKE VERDEELINGEN

De Congostaat wordt verdeeld in twaalf districten (zie de Kaart) :

DISTRICT	HOOFDPLAATS
1. Van den Neder-Congo . . .	Boma.
2. » den Midden-Congo . . .	Leopoldville.
3. » het Leopold II-meer . . .	Inongo.
4. » den Evenaar	Coquilhatville.
5. Der Bangala	Nieuw-Antwerpen.
6. Van den Ubangi	Libenge.
7. » den Uele.	Niangara.
8. » den Aruwimi	Basoko.
9. » Stanleyville	Stanleyville
10. » Katanga	Kambove.
11. » den Kasai	Lusambo.
12. » den Kwango	Popokabaka.

VERDEELING DER DISTRICTEN

De districten worden, naar de noodwendigheden, verdeeld in *streken* (zones), *sectors* (secteurs) en *standplaatsen* (postes).

De districten worden bestuurd door eenen *Districtcommissaris*. Hij heeft het hooger beheer over alles, uitgenomen over het gerecht. Een hulpcommissaris is hem toegevoegd.

Het district van Katanga, om reden zijner belangrijkheid, wordt afzonderlijk bestuurd. Het is geplaatst onder het beheer van eenen *Onder-Gouverneur-Generaal*, die, in ieder opzicht, met den Gouverneur-Generaal gelijkstaat. Dit district bezit afzonderlijke bestuurdiensten, gansch gelijkvormig aan die te Boma werkdadig zijn : secretariaat, rechtwezen, geldwezen, openbare werken, landbouw, nijverheid, enz.

Vijf districten zijn in *streken* verdeeld, die bestuurd worden door een *streekopperhoofd* (chef de zone). — Het district van den Evenaar bevat ééne streek, die van de *Maringa-Lopori*. — Insgelijks het district der *Bangala*,

De Reiz'gersboom (*Ravensalia m. dagascariensis*), veel gekweekt in Congoland.

bevat ééne streek, die van de *Mongala*. — In het district van den Uele, telt men vier streken : die van den *Rubi*, van den *Uere-Bili*, van de *Gurba-Dungu* en van den

Bomokandi. — Vijf streken, in het district van Stanleyville: die van de *Stanley-Falls*, van *Oppper-Ituri*, van *Ponthierville*, van *Maniema* en van den *Ruzizi-Kivu*. — Drie streken in Katanga: die van de *Oppper-Lulua*, van den *Lomami* en van het *Tanganika- en Moero-meer*.

De andere districten en de streken worden verdeeld in *sectors* of afdeelingen, aan wier hoofd een *sectoroverste* staat.

De sectors worden onderverdeeld in *posten* of *standplaatsen*, bestuurd door eenen *postoverste*.

Elke overste handelt in zijn gebied evenals de commissarissen handelen in hun district. Zij doen de wetten kennen en uitvoeren, bezoeken dikwijls het hun toevertrouwd gedeelte, nemen alle inlichtingen mogelijk, zoo op stoffelijk als op wetenschappelijk gebied.

De districtcommissaris waakt op de verbetering der gemeenschapswegen, op de openbare gezondheid, werft de arbeiders aan, doet beplantingen aanleggen en gronden ontginnen, verdeelt het personeel en neemt alle mogelijke maatregelen om zijn district doen vooruit te gaan.

Er zijn ook *inlandsche opperhoofden* (*chefs indigènes*) die een *herkenningsteeken* (insigne) van den Staat ontvangen hebben, en zekere bedieningen uitoefenen in name van het Bestuur. — Inlandsche *boden* dienen als onderhandelaars tusschen de blanke en de zwarte opperhoofden.

TERRITORIAAL STELSEL

De grondeigendommen der Kolonie worden verdeeld als volgt:

1° De gronden door de *inlanders* werkelijk bezeten, het zij door bewoning, bebouwing, enz.

2° De gronden aan de *vreemdelingen* afgestaan.

3° De *domeingronden*. Het is een algemeen aangenomen regel dat al de braakliggende gronden aan het domein van den Staat toekomen. Het Bestuur mag over deze gronden vrij beschikken.

Volgens een ministeriëel besluit van 10 November 1910, dat, op 1sten Januari 1911, in werking moest treden, is « de Goeverneur-Generaal gerechtigd, in gansch de uitgestrektheid der Kolonie domeingronden te verkoopen of te verhuren, naar de voorwaarden van het koninklijk besluit van 23 Februari 1910 ». (*Ambtelijk Blad van den belgischen Congo*).

VOORNAAMSTE STEDEN OF STANDPLAATSEN

I. — DISTRICT VAN DEN NEDER-CONGO

BOMA. — Hoofdplaats der Kolonie en van het district van den Neder-Congo; is voorzien van haveninstellingen die toelaten er met diepgaande zeeschepen aan te landen.

De stad bestaat uit twee deelen, 1 kilometer van mal-kander gelegen : *Boma-Oever* (Boma-Rive) en *Boma-Hoogvlakte* (Boma-Plateau), verbonden door eenen stoomtram, die vandaar voortloopt door de Mayumbe's streek.

Langs het water rijzen talrijken gebouwen, handels-huizen en faktorijen op; in de vlakte staan de bevallige woningen en de bureelen van de Staatsoverheden, derechtbank,

de kerk, enz. De woningen zijn omringd van tuinen, versierd met kokospalmen en laurierboomen die er een lachend uitzicht aan geven. Er bestaat ook een heerlijk openbaar park. Men heeft bijzondere werken uitgevoerd, die den gezondheidstoestand veel verbeterd hebben. — Beneden Boma rijst het *fort van Shinkakasa*, dat over gansch den ingang van den Congostroom het toezicht

Boma-Oever

uitoefent. — Benoorden Boma strekt zich *Mayumbe* uit, met zijne belangrijke planterijen en landbouwondernemingen, zooals de « *Urselia* ». — De voornaamste standplaatsen zijn *Tembo*, *Luki*, *Lukula*, *Kangu* (middenpunt der Missie der Paters van Scheut, in *Mayumbe*) en *Zambi* (een centrum voor de veeteelt en den landbouw). — Menig

De kerk van Sanda

eiland ligt in den breeden Congostroom, tussehen Boma en Banana; op het eiland *Mateba*, dat het voornaamste is, grazen duizenden stuks vee.

BANANA, haven aan de monding van den Congostroom, is eene vereeniging van faktorijen en handelshuizen. Dank aan de nabijheid van den Oceaan, is de lucht er frisch en verkwikkend; het is een der gezondste posten van het land, waar veel zieken komen om hunne gezondheid te herstellen. Er zijn twee consulaten : een Engelsch en een Portugeesch.

MATADI, haven aan den Congostroom en uitgangspunt van den spoorweg naar Leopoldville. De zeescheepen kunnen den stroom tot hier toe opvaren en de haven is goed ingericht. Het is eene stapelplaats van eersten rang : ook heerscht hier, ondanks de ongunstige luchtgesteldheid, eene buitengewone bedrijvigheid en bestaan er vele handelhuizen.

Aan den spoorweg der Watervallen liggen *Tumba*, vroegere hoofdplaats van het district der Watervallen en *Thysville*, standplaats, waar de reizigers, na hunne eerste dagreis op het spoor, blijven vernachten.

II. — DISTRICT VAN DEN MIDDEN-CONGO

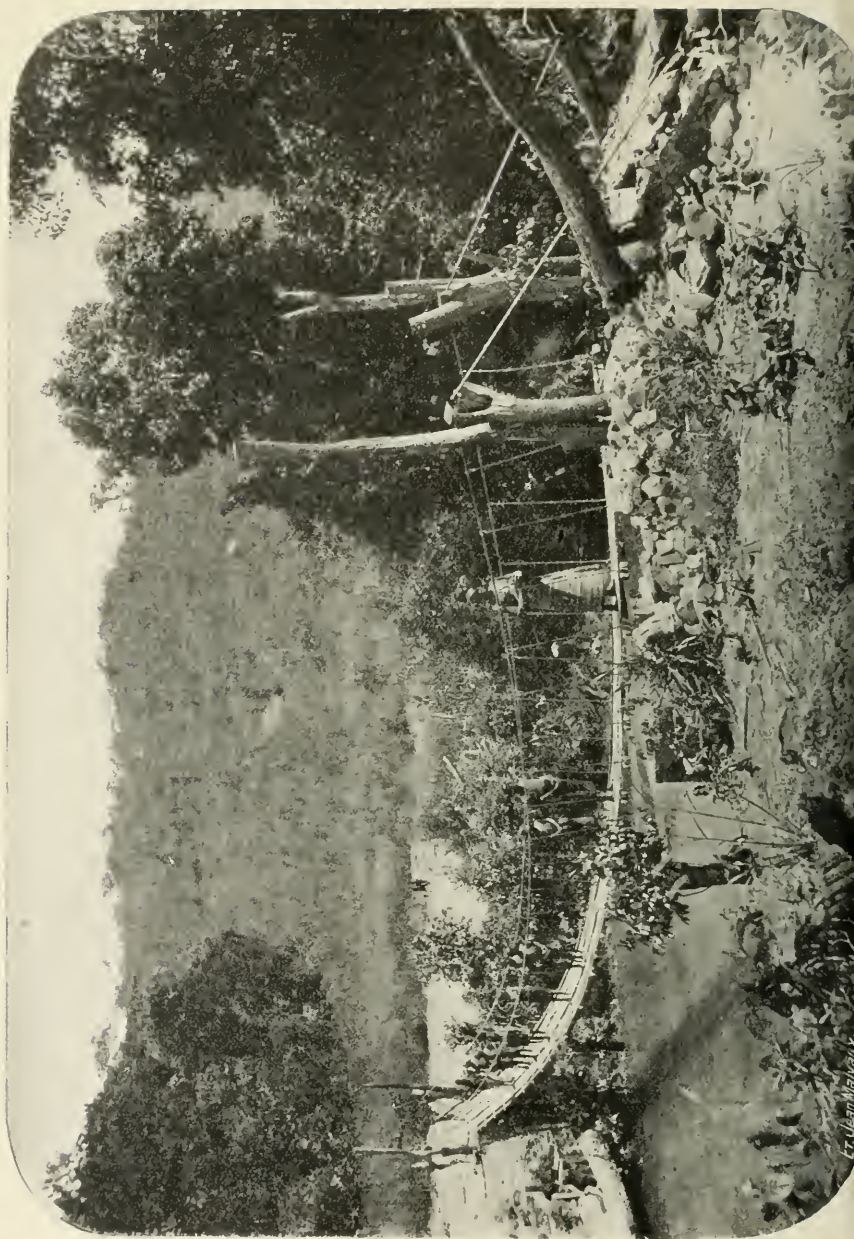
LEOPOLDVILLE, op den boord van den Stanley-Pool, werd gesticht door Stanley, in 1881. Daar is het eindpunt van den spoorweg der Watervallen en het beginpunt van de vaart op den Hoogeren-Congo. De ligging dezer standplaats heeft haar een aanzienlijk belang gegeven en hare groote ontwikkeling begunstigd.

De haven is voorzien van alles wat er noodig is tot de scheepvaart : kaaimuren, dokken, scheepstimmerwerken, werkhuizen van allen aard, hellend plan en *slips* (ijzeren beddingen waarop de schepen gevestigd worden en ter kalfatering op den oever gebracht). Talrijke koophandelshuizen zijn te Leopoldville gevestigd. Het is de zetel van een bisdom, heeft een justicie-paleis, een hospitaal, een geneeskundig gesticht, enz.

Aan den Stanley-Pool, liggen ook *Dolo* en *Kinshasa*. De spoorweg, die te Leopoldville eindigt, komt eerst voorbij deze voorname standplaatsen.

Aan de monding van den Kasai, ligt *Kwamouth* ; hooger op, vindt men *Tshumbiri*, *Bolobo*, door Hanssens gesticht, en *Lukolela*, opgericht door Stanley.

Noemen wij nog *Kisantu* en *Lemfu* (op den Inkisi), *Wombali* (aan de samenvloeïng van den Kwango en den Kasai) *Sanda*, *Kimpako* en *Pesi* : dit zijn de voornaamste posten van de Missie der Paters Jesuïeten.

III. — DISTRICT VAN HET LEOPOLD II-MEER.

Aan het Meer liggen : INONGO, hoofdplaats van het district, *Bali, Ganda*, enz.; aan de Fini : *Kutu* en *Mushie*; aan de Lukenie : *Lodja, Kole, Dekese, Bumbuli, Tolo*, enz.

IV. — DISTRICT VAN DEN EVENAAR.

COQUILHATVILLE, de vroegere *Equateurville*, gesticht door Van Gèle en Liebrechts, bevindt zich aan de samenvloeiing van den Ruki met den Congo. — Het is een der schilderachtigste en best ingerichte standplaatsen van het land en tevens zeer handelsdrijvend. De rekgomnijverheid wordt er op groote schaal geoefend. Men vindt er verscheidene faktorijen, eene rechtbank van eersten aanleg, enz.

Niet verre van Coquilhatville, op den oever van den Ruki, te *Eala*, werd eene belangrijke *landbouwstichting* opgericht. Zij bestaat uit een kruidtuin, een proefnemingstuin en eene model-hoeve. Men kweekt er al de planten die tusschen de keerkringen thuis zijn; men gaat er hunne ontwikkeling, hunne voortzetting en hunne opbrengst na.

Te *Irebu*, aan de monding van het Tumba-meer, werd een kamp ingericht voor het onderrichten der landmacht.

Talrijke standplaatsen werden door het Bestuur in dit district gevestigd.

V. — DISTRICT DER BANGALA.

NIEUW-ANTWERPEN (*Nouvelle-Anvers*), is een der voornaamste posten van Congo. De woningen zijn er met den besten smaak en volgens de laatste vereischten van gemak en gezondheid gebouwd. Groote planterijen werden er aangelegd, welke men bereikt door breede en lange lanen, bezoomd met allerlei soorten van fruitboomen. Coquil-

hatville is ook een middenpunt van nijverheid, handel en landbouw; verscheidene honderden stuks vee weiden in de omstreek. — In het district der Bangala, zoowel als in de hoofdplaats, wordt een groote handel gedreven in rekgom.

Vruchten van *Pandanus Butayi*, door inboorlingen gedragen

Er bestaan vele standplaatsen langs de rivieren en in het binnenland, zooals *Mobeka*, *Upoto*, *Kutu*, *Bayenge*, *Binga*, enz.

VI. — DISTRICT VAN DEN UBANGI.

LIBENGE, hoofdplaats van het district, is gevestigd op den linkeroever van den Ubangi, beneden Zongo.

Op dezelfde rivier liggen *Banzyville* en *Yakoma*, beide gesticht door Van Gèle, in 1889-1890, *Mokoange*, boven Zongo, en *Imese*.

VII. — DISTRICT VAN DEN UELE.

NIANGARA, hoofdplaats van het district, *Amadis* en *Van Kerkhovenville* liggen aan den Uele. Deze laatste naam herinnert aan kapitein Van Kerkhoven en zijn strijden tegen de Madhisten. — *Buta*, *Bambili*, *Dungu*, enz., liggen op den gebaanden weg die naar Redjaf leidt.

VIII. — DISTRICT VAN DEN ARUWIMI

BASOKO werd eertijds aangelegd om tot versterkt kamp te dienen, tijdens den strijd tegen de slavenhandelaars.

Brussel-St-Michiël. — Rust, na het grondbewerken

Sedert de overwinningen door onze landgenooten behaald, is het belang van dit kamp verminderd.

Aan de monding van den Lomami, ligt *Isangi*; aan den Aruwimi, *Bomane*, enz.

IX. — DISTRICT VAN STANLEYVILLE

STANLEYVILLE, standplaats waar de grootste bedrijvigheid heerscht en waar de stoomschepen, van Leopoldville komende, aanleggen. Zij is ook het beginpunt van den spoorweg naar Ponthierville en is zeer belangrijk vanwege haren handel met de oostelijke streken.

PONTHIERVILLE is het vroegere *Kirundu*, door Ponthier tijdens den strijd tegen de slavenhandelaars ingenomen, en met zijn naam herdoopt tot aandenken van den dapperen krijgsman. Ponthierville, eindpunt van den spoorweg der Stanley-Falls, is tevens het uitgangspunt der schepen die den Lualaba tot *Kindu* bevaren.

Kasongo en *Nyangwe* waren de bijzonderste posten der Arabische macht. Sefu en Munie Mohara, woeste slavenhandelaars, voerden er het bevel. 't Was Sefu die, te Kasongo, De Bruyne en Lippens deed ombrengen. De inneming van Nyangwe en Kasongo, door Dhanis, vernietigde voor altijd de macht der Arabieren in Congoland.

Andere bijzondere standplaatsen zijn : *Kilo* (goudmijn), *Mahagi*, aan het Albert-meer, *Irumu*, *Sendwe*, *Kasongo* en *Uvira*.

X. — DISTRICT VAN KATANGA

De belangrijkste posten van de *mijnenstreek* zijn : *Kambove*, *Ruwe*, *Elisabethville*, *Lukafu*, *Lulua*, *Kayoyo*; elders verdienen nog vermeld te worden : *Toa* of *Albertville*, *Moliro* (beide aan het Tanganika-meer), *Pweto* (aan het Moero-meer), *Buli*, *Ankoro*, *Kongolo*, *Sakania*, enz.

XI. — DISTRICT VAN DEN KASAI

LUSAMBO, op den Sankuru, is een versterkt kamp, dat moest dienen om de Arabieren langs het zuiden tegen te houden. Heden is het een der best ingerichte posten der Kolonie, een middenpunt van neerstige bedrijvigheid en eene veelbezochte marktplaats.

LULUABURG, op de Lulua, is gesticht in eene rijke en gezonde streek. Er zijn overgroote planterijen en men kweekter vee. Deze standplaats is het middenpunt van de Apostolische Prefectuur van Opper-Kasai, bediend door de Paters van Scheut.

Andere belangrijke standplaatsen : *Luebo*, *Basongo*, *Bena Kamba*, *Dilolo*, *Pania Mutombo*.

XII. — DISTRICT VAN DEN KWANGO

POPOKABAKA, hoofdplaats van het district, ligt aan de rivier Kwango. *Dima* en *Eolo*, aan den linkeroever van den Kasai, zijn de voornaamste posten van het Rekgom-Vennootschap van den Kasai.

OPENBARE MACHT

De landmacht der Kolonie bestaat uit inboorlingen, onder het bevel van europeesche officieren geplaatst. Zij telt ongeveer 16,000 manschappen.

Het leger wordt samengesteld bij jaarlijksche lichtingen en met vrijwilligers. De jaarlijksche lichting wordt iedere

Bij het eindigen der zondagschool, te Kisantu

maal door koninklijk decreet bepaald : in 1908, bedroeg zij 1,600 man; in 1909, waren er 2,200, en, voor 1911, is het getal op 3,375 man vastgesteld (koninklijk decreet van 18 November 1910). — De diensttijd duurt zeven jaar. — De vrijwilligers teekenen voor drie jaar of meer.

De manschappen worden in vijf kampen onderrichtet : te Luki (bij Boma), te Lukula, te Irebu, te Lisala en te Yumbi. Daarbij bestaat eene school voor de opleiding van onder-officiers en de vorming van inlandsche wapenmakers.

Congoleesche soldaten en hun opperhoofd

De soldaten der Kolonie hebben het Albinigeweer, met korte bajonnet. — De artillerie heeft veld- en bergkanonnen, mitrailleurs en Nordenfelts. — Er zijn twee versterkte kampen, te Basoko en te Lusambo. — De monding van den stroom wordt door forten verdedigd.

Politie-agenten, gelast de openbare orde te handhaven, zijn in talrijke standplaatsen verspreid, met name te Boma, Matadi, Lukula, Leopoldville, Banana, langs den spoorweg der Watervallen, te Stanleyville en op talrijke punten van Katanga.

GELDWEZEN

De eenheid der munten in Congo is de *frank*, verdeeld in 100 centiemmen. — Het vroegere geld in zilver, koper en nikkel, is heden vervangen door het gewone Belgische geld. — Het gebruik van geld is reeds veel verspreid in de westelijke streken der Kolonie en in Katanga; de Staat werkt krachtdadig om het gebruik er van overal in te voeren.

Het geldwezen der Kolonie is gansch onderscheiden van dat van België. — De begrooting van inkomsten en uitgaven wordt ieder jaar vastgesteld.

Het budget, voor 1910, bedroeg ongeveer 40 millioen frank, die voornamelijk voortkomen van het verkoopen en verhuren van eigendommen uit het Staatsdomein, van den handel in rekgom, ivoor, kopal, enz., van de douanen, de mijnen en van de lasten op de ingeschrevene blanken en negers, reeds ten getale van meer dan één millioen.

Eene leening van 33 millioen is aangegaan (en zal dit jaar nog vergroot worden) om buitengewone werken uit te voeren, vooral in Katanga, ten einde de mijnen te kunnen uitbaten : materiaal, spoorwegen, pachthoeven voor de kolonisten uit Europa, enz.

GEZONDHEIDSDIENST

Toen wij, hoogerop, van het *klimaat* spraken, hebben wij opgemerkt dat, in Congoland, voor den Europeaan en zelfs voor den zwarte, veel oorzaken van verzwakking der gezondheid en van ziekten bestonden. Het was dus hoogstnoodig dezen toestand te verhelpen; ook heeft de Staat aanstonds de hand aan 't werk geslagen.

Door koninklijk decreet van 5 Augustus 1888, werden

geneeskundige overheden aangesteld, die zorg zouden dragen voor de openbare gezondheid. Het bestuur van den heeldienst is toevertrouwd aan den *opper-geneesheer*, te Boma gevestigd; een veertigtal andere geneesheeren verblijven in de hoofdplaatsen der districten en op andere belangrijke punten. Zij geven kosteloze zorgen aan de inboorlingen.

Gezondheidscommissiën zijn werkzaam in de hoofdplaatsen der districten. — Elke post is overvloedig voorzien van de noodige geneesmiddelen.

Men legt er zich ook op toe om de noodige maatregelen te nemen die het klimaat kunnen verbeteren, zooals, het uitdrogen of het dempen der moerassen, het petroleeren der poelen, het gezondmaken der negerdorpen, het bouwen van gezonde woningen voor blanken en negers.

Buiten de *malaria*, enz., waarvan wij reeds gesproken hebben, heerschen twee voorname ziekten in Congo : de *slaapziekte* en de *pokken*.

De slaapziekte. — Zij wordt veroorzaakt door het binnendringen, in het menschelijk lichaam, van den *trypanosoma van Gambië* (1). Deze microbe wordt rondgevoerd door de *tse-tsevlieg* (*Glossina palpalis*), die over het grootste gedeelte aan Congoland verspreid is en de menschen aanvalt. Door haren steek zet zij de ziekte voort van de zieke personen tot de gezonden. In de *onbesmette* gewesten heeft haar steek geene schadelijke werking op den mensch.

Om den strijd tegen deze schrikkelijke ziekte te bevorderen, vaardigde Koning Leopold II, op 3 Juni 1906, een decreet uit, waardoor eene som van 200,000 frank toegekend werd aan wie een geneesmiddel zou ontdekken. — Op zijne beurt, verleent Koning Albert eene som van 800,000 frank om dien geesel der Kolonie te bestrijden. — Het budget der Kolonie bestemt eene som van 1 miljoen 600,000 frank tot de ziektenbestrijding in Congoland.

(1) Vandaarook haar wetenschappelijke naam van *trypanosomiasis* (of *trypanosis*, gelijk men nu, korthedshalve, veel begint te zeggen).

De geleerden zijn gedurig aan 't werk om het juiste geneesmiddel tegen de slaapziekte te vinden. Het Staatsbestuur ondersteunt ze ook op alle manieren.

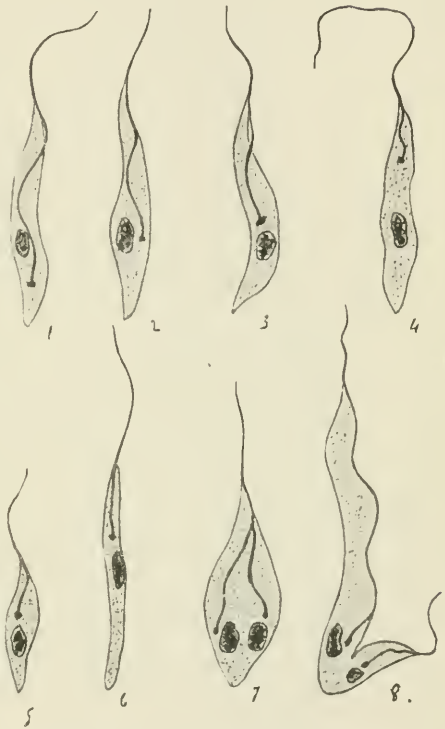
Men kent de behandeling van Dr Van Campenhout, door middel van *atoxyl* en *strychnine*. Heeft deze methode de ziekte niet doen verdwijnen, zij heeft toch uitstekende diensten bewezen.

Men heeft ook *geel zwavel-arsenik* en *braaksodium* (émétique de sodium) beproefd, maar al die middelen zijn tot nu toe weinig voldoende: zij dienen toegepast te worden heel in het *begin* der slaapziekte, dat is, op een tijdstip, als het nog zeer moeilijk te onderscheiden is of men de ziekte heeft of niet.

Andere geneeskundigen hebben nieuwe geneesmiddelen trachten te ontdekken. Van af 1902, prees Dr Evans, van de Vereenigde Staten, het gebruik aan van *anilineemeticum*, middel dat door Dr Yvon, van Parijs en Dr Thirout, van het laboratorium van Dakar (Senegal) tot heden toe bestudeerd en beproefd wordt, maar zonder beslissenden uitslag. — Dr Laveran, van Parijs, die reeds merkwaardige studiën over de slaapziekte in het licht gaf, zet zijne navorschingen desaangaande voort.

De Z. E. Pater Cambier, van de Missionarissen van Scheut en Apostolisch Prefect van den Opper-Kasai heeft, in Februari 1910, aan den Minister van Koloniën, de volgende mededeeling gezonden:

« Ik ben overtuigd dat de *quinine*, op haar zelve, met

De *trypanosoma* van *Gambie* (zeer vergroot). —
Hoe deze microbe zich verdeelt (1-8)

groote dosis genomen, de *trypanosis* geneest. Maar in praktijk, zou ik de volgende methode volgen : den eersten dag, onderhuidsehe inspuiting van 2 grammen *Fowler-likeur*; de trypanosoma's verdwijnen. Elken volgenden dag, ten minste 1 gram quinine, onder welken vorm dan ook, om den terugkeer der trypanosoma's te beletten en het bloed te herstellen, daarbij voegende de gewone ondersteuningsmiddelen : oefening, koudwatergeneeskunde, krachtig voedsel. »

Volgens verlangen van den Z. E. Pater Cambier, werd bovengemelde brief door de dagbladen openbaar gemaakt. — Eene *tweede* uitgaaf van deze geneeskundige behandeling, een weinig *verschillend* van de eerste, bevond zich op de *Tentoonstelling* der congoleesche Missiën, te Tervueren (Juni 1910) (1).

Laat ons de troostende hoop koesteren dat dit middel beteren bijval moge hebben dan zijne talrijke voorgangers.

Om de slaapziekte te bestrijden, werden door het Bestuur en door de Missionarissen talrijke verzorgplaatsen, observatieposten met bijzondere lazaretten, enz., aangelegd. Dusdanige bestaan te Ibembo, te Stanleyville, te Kabinda, te Luluaburg, te Kisantu en in verscheidene andere posten van den Staat.

Er zijn *gasthuizen* voor blanken opgericht te Boma, te Leopoldville en te Stanleyville; gasthuizen voor inlanders bestaan in al de voorname posten. — Te Boma, bestaat ook eene *beroepsschool* voor ziekendieners. — Nevens het gasthuis van Leopoldville, bevindt zich een *Laboratorium van practische oefeningen*, waar vele Missionarissen en andere Europeanen de behandeling der slaapziekte gaan aanleeren.

Van den anderen kant, worden de geneesheeren die naar de Kolonie trekken, in de *School van tropische geneeskunde* (2), op de hoogte gebracht hunner bijzondere taak.

(1) Zie ons fraansch werkje : *Notre Colonie*, bl. 127

(2) Ingericht in de gebouwen van de voormalige *Sterrenwacht*, te Brussel. — In deze school bestaat ook eene bijzondere *Aanvanke-lijke Afdeling* voor apothekers en missionarissen. — Voor het *Programma*, enz., zie *Ambtelijk Blad van den belgischen Congo*, 8 December 1910, bl. 779.

De pokken. — Deze ziekte is reeds verre uitgeroeid, dank aan de krachtige maatregelen door den Staat genomen. Al de inboorlingen worden ingeënt. Daartoe zijn er inentingsposten ingericht te Boma, te Eala, te Nieuw-Antwerpen, te Stanleyville, te Bambili, te Kassongo, te Uvira, te Kabinda. Al de posten der Kolonie zijn in staat gesteld, zoo noodig, entstof te ontvangen die al hare kracht behouden heeft.

ONDERWIJS

Het onderwijs is het voorwerp der grootste zorgen van het Bestuur.

In Congo zijn tegenwoordig twee *schoolkoloniën*, eene te Boma en eene te Nieuw-Antwerpen, waar de verlatene kinderen in opgenomen worden en verblijven tot hun een-en-twintigste jaar. De eerste dezer scholen wordt bestuurd door de Broeders der Kristelijke Scholen, de andere door de Paters van Scheut. De tijd wordt verdeeld tusschen de krijgskundige oefeningen, de godsdienstoefeningen, de klas en het handwerk. De bekwaamste leerlingen worden later gebruikt als bedienden bij het Staatsbestuur.

Met behulp der Missionarissen, zijn er *lagere scholen* tot stand gekomen te Boma, te Leopoldville, te Inongo, te Kangu (Mayumbe), te Coquilhatville, te Nieuw-Antwerpen, te Kindu, te Kongolo, te Stanleyville, te Lusambo, te Bokote (Evenaar), enz.

Er zijn *vakscholen* opgericht te Boma, Leopoldville, Eala en Stanleyville. De jonge inboorlingen leeren er een ambacht. — De Broeders der Kristelijke Scholen zijn werkzaam te Boma en te Leopoldville om het lager onderwijs en het vakonderwijs regelmatig te geven. De Broeders van Liefde (Gent) doen hetzelfde te Lusambo en te Kabinda. — Ook de Missionarissen, elk in hunne Missie, leeren de jonge inlanders lezen, schrijven, rekenen en allerlei nuttige ambachten.

Middelbare scholen, die een meer uitgebreid onderwijs zullen verschaffen aan degenen die het lager onderwijs reeds genoten hebben, bestaan te Kangu, te Nieuw-Antwerpen en te Niangara (Uele). Zij worden bestuurd door de Paters van Scheut en door de Norbertijnen van Tongerlo.

Kinderen der Missie van Kwango die plantenvezels bereiden om *matten*, enz., te vlechten

Koloniale leergangen zijn ingericht te Brussel (1) en aan de Hoogeschool van Leuven; hierbij ook behooren de *Koloniale hof- en landbouwlessen*, te Vilvoorden gegeven, en de leergangen der *School van tropische geneeskunde* (zie bl. 186).

(1) In de gebouwen van de vroegere *Sterrenwacht*. — Het *doeleinde* is de beambten, die in den dienst der Kolonie willen treden, op eene bijzondere wijze te vormen, met betrekking tot de ambten die zij in de Kolonie zullen bekleeden. — Het onderwijs wordt kosteloos gegeven. — Voor het *Programma*, enz. zie *Ambtelijk Blad van den belgischen Congo*, 8 December 1910, bl. 816 en volgende.

Een *Koloniale Tuin* werd ingericht te Laeken.

Te Tervueren, is een prachtig *Museum van belgisch Congo* ingericht, waarin al de voorwerpen verzameld worden uit onze Kolonie herkomstig en betrekking hebbende op de geschiedenis harer staatkunde, zedenleer, wetenschappen en huishoudkunde.

Het Museum bestaat uit vijf hoofdafdeelingen : 1° zeden- en staatkundige wetenschappen; — 2° huishoudkundige wetenschappen; — 3° volkenkunde; — 4° natuurkundige wetenschappen; — 5° photographische bewijsstukken en verspreiding der kennis onzer Kolonie bij het volk (1).

Prachtige *Gedenkschriften (Annales du Musée du Congo belge)* worden door het Museum in 't licht gegeven, en dragen niet weinig bij om de kennis onzer Kolonie iederen dag meer te bevorderen.

GODSDIENSTIGE INRICHTING

De Conferentie van Berlijn (1885) had, in het zesde artikel harer Besluiten, verordeningen uitgevaardigd aangaande de *vrijheid van godsdienst* en de *bescherming der Missionarissen*. — De Koloniale Wet, op hare beurt, drukt het vastinzicht des wetgevers uit aan die verplichtingen trouw te blijven.

De *ware* beschaving der Congoleezen valt niet af te scheiden van het verkondigen van den waren godsdienst.

Door het vervullen dezer taak bevorderen de Zendelingen niet minder het tijdelijke dan het zedelijk welzijn der hun toevertrouwd. — Dank aan hun onderwijs en aan hun voorbeeldig leven, trekken zij van lieverlede den neger uit zijnen staat van barbaarschheid : zij leeren hem werken en zich een eigen bestaan verzekeren ; zij ontwikkelen zijn verstand, verbeteren zijne zeden ; spreken hem van God en

(1) *Ambtelijk Blad van den belgischen Congo*, 15 Januari 1910, bl. 69.

en van zijne onsterfelijke ziel; leeren hem het familieleven kennen en oefenen; met één woord, zij maken van hem een mensch, die weet vanwaar hij komt, waarom hij hier op aarde is, welke zijne plichten zijn en wat hem te wachten staat in het ander leven.

Meermaals heeft het belgisch Staatsbestuur verdiende hulde gebracht aan het heldhaftig werk onzer geloofszen-

De Kapel van Lemfu

delingen en onzer vrouwencongregatiën, bij wie het immer verkleefde medewerking vond voor het onderwijzen der kinderen, voor het verplegen der zieken, en ook in den strijd tegen de tropische ziekten, voornamelijk tegen de noodlottige slaapziekte.

De Zendelingen, die aan de prediking van het Evangelie in Congoland werkzaam zijn, behooren tot den katholieken godsdienst en tot de protestantsche missiën.

KATHOLIEKE MISSIËN

Congoland is, tegenwoordig, verdeeld in *drie Apostolische Vicariaten* (Opper-Congoland, Belgisch Congoland en Stanley-Falls), *drie Apostolische Prefecturen* (1)

Zusters van O.-L.-V. van Namen en hare leerlingen

(Kwango, Uele en Opper-Kasai) en verscheidene *Missiën* (Eerw. Paters Trappisten, Redemptoristen, van Mill-Hill, van den H. Geest, Kapucienen en Benediktijner).

(1) Eer men, in de zendinglanden, *bisdommen* opricht, is het gewoonte eerst apostolische *Vicariaten* en *Prefecturen* te stichten. — De apostolische *vicarissen* worden meestal tot de *bisschoppelijke* waardigheid verheven, hetgeen niet gebeurt met de apostolische *prefecten*. Deze dragen (in belgisch Congo) den titel van *Zeer Eerwaarde...*

1° *Apostolisch Vicariaat van Opper-Congoland.* — Het is gelegen tusschen den Lualaba en het Tanganika-meer. De Apostolische Vicaris, Mgr Roelens en zijn hulpbisschop, Mgr Huys, verblijven te Baudouinville (Tanganika). De streek is toevertrouwd aan de *Witte Paters* van Kardinaal Lavigerie, die, van het jaar 1878 af, in de omstreken van het Meer, het Evangelie begonnen te verkondigen.

Het Vicariaat telt 7 residentiën, 23 Paters, 10 Broeders, 5,525 kristenen en 29,140 geloofsleerlingen. Er bestaan 33 kapel-scholen, 1 school van onderwijzers van godsdienst, een begin van een groot en een klein seminarie, 15 weeshuizen, 10 hospitalen, 23 apotheken voor armen en een groot lazaret.

Voor het onderwijzen en het verzorgen der meisjes, zijn de Paters bijgestaan door de Zusters van O.-L.-Vrouw van Afrika, gewoonlijk *Witte Zusters* genaamd.

2° *Apostolisch Vicariaat van Belgisch Congoland.* — In 1886, aanvaardde de *Congregatie van het Onbevekt Hart van Maria*, van Scheut (bij Brussel), de zeer uitgestrekte *Missie van Belgisch Congoland*. Deze bevatte geheel het grondgebied onzer Kolonie, behalve het Vicariaat der Witte Paters waarvan wij aanstonds gesproken hebben. De Missie werd tot *Apostolisch Vicariaat* verheven, den 11 Maart 1888.

Den 26 Juli 1901, werd een *gedeelte* van dit Apostolisch Vicariaat (ongeveer met het district van den Kasai overeenkomend) afgezonderd en als *Apostolische Prefectuur van Opper-Kasai* ingericht; deze bleef toevertrouwd aan de Missionarissen van Scheut.

De Apostolische Vicaris, Mgr Van Ronslé, houdt verblijf te Leopoldville. — De Prefectuur van Opper-Kasai wordt bestuurd door den Zeer Eerw. Pater Cambier, die te Luluaburg verblijft.

De Zendingen van Scheut zijn, in Congo, ten getale van ongeveer 92; zij hebben 20 hoofdposten, 28 bijgevoegde posten, meer dan 100 catechumenaten (kapel-hoeven), 3 lazaretten voor slaapzieken. — De christenen zijn ongeveer 13,625, de geloofsleerlingen 27,420.

In de districten aan de Paters van Scheut toevertrouwd, bevinden zich 25 Zusters van Liefde, van Gent, en 26 Zusters Franciskanessen van Gooreind (provincie Antwerpen): deze zijn gelast met de opvoeding der meisjes en het verzorgen der zieken.

3° *Apostolisch Vicariaat der Stanley-Falls.* — Den 3 Augustus 1904, werd eene andere *Prefectuur*, die van de *Stanley-Falls*, van het Vicariaat der Zendelingen van Scheut afgezonderd en overhandigd aan de *Congregatie*

School van Pater F. Allard, S. J., te Lemfu

der *Priesters van het H. Hart van Jesus*, die in deze streek gevestigd waren sedert 1897.

Den 12 Maart 1902, zien wij deze *Prefectuur* tot *Vicariaat* verheven. Aan het hoofd staat Mgr Grison, verblijvende te Sint-Gabriël-aan-de-Falls (bij Stanleyville). — Er zijn 24 Paters, 6 Broeders, 11 Zusters Franciskanessen (Gooreind), 8 residentiën, ongeveer 30 kapel-hoeven, 1 gasthuis voor zwarten, 1 gasthuis voor blanken (te Stanleyville opgericht door de Spoorwegmaatschappij), 1 lazaret, 5,200 christenen, 4,880 geloofsleerlingen.

4° Apostolische Prefectuur van den Kwango. — Nogmaals werd er een deel van het Vicariaat van den Belgischen Congo afgescheiden, om, op 8 April 1892, de *Missie der Paters Jesuïeten* te worden. — Elf jaar nadien (31 Januari 1903), wordt de Missie tot *Apostolische Prefectuur* verheven. Deze staat heden onder het bestuur van den Zeer Eerw. Pater Banckaert, die te Kisantu (aan den Inkisi) verblijft.

De Jesuïeten zijn ten getale van 36 (22 Paters en 14 Broeders); zij hebben 7 residentiën en ongeveer 400 kapel-hoeven. — Het middenpunt der Missie is Bergeyck-Sint-Ignatius (Kisantu). Men vindt er, benevens eene schoone gothische kerk, een lazaret voor slaapzieken, scholen, werkwinkels, tuinen, boomgaarden, eenen kruidtuin, hoeven, eene brouwerij, eene zeepziederij en eene drukkerij, die maandelijks een volksblad uitgeeft. — Er zijn over de 4,700 christenen en meer dan 4,300 geloofsleerlingen.

Achttien Zusters van O.-L.-Vrouw, van Namen, dragen zorg voor de opvoeding der meisjes in twee weeshuizen en verplegen de zieken in het lazaret.

5° Apostolische Prefectuur van den Uele. — Deze bestaat sedert den 12 Mei 1898, en is gelegen in het district van den Uele. Zij wordt bediend door de *Norbertijner Kanunniken* der Abdij van Tongerlo. De Apostolische Prefect, de Zeer Eerw. Kanunnik M.-L. Derikx, verblijft te Ibembo (Tongerloo-Sint-Norbertus). — Het personeel bestaat uit 10 Kanunniken en 9 Broeders, verdeeld tusschen 3 residentiën en 19 bijgevoegde posten, waarvan 25 tot 30 bijposten van godsdienstonderwijzers afhangen. — De christenen zijn ongeveer 2,250, de geloofsleerlingen 2,700.

Acht Zusters van het H. Hart van Maria (van Berlaer, bij Lier), bedienen twee weeshuizen.

6° Apostolische Prefectuur van Opper-Kasai. — Hoogerop (zie 2°), hebben wij reeds van deze Prefectuur gesproken.

7° *Missie der Eerw. Paters Trappisten* van Westmalle.
— Deze Zendelingen, sedert 1894 in Congo gevestigd, hebben 4 residentiën en 16 bijgevoegde posten, bijna onder den Evenaar gelegen (boven de samenvloeiing van den Congo en den Ruki). Zij tellen 13 Paters en 7 Broeders,

Santa-St-Antonius, in de Missie van Kwango

geholpen door 12 Zusters Missionarissen van het H. Bloed (Natal, Holland), die 2 weeshuizen en 2 hospitalen voor slaapzieken en andere lijders verzorgen. De christenen der streek worden op ongeveer 4,000 en de geloofsleerlingen op 5,000 geschat.

8° *Missie der Eerw. Paters Redemptoristen*.— Deze kloosterlingen (18 Paters en 15 Broeders) vervangen de priesters van het bisdom van Gent, die (1891-1898) de Zending van Matadi en het ziekenhuis van Kinkanda gesticht en bestuurd hadden. Zij houden zich werkzaam met de paro-

chiale bedieningen van Matadi en Thysville; daarenboven, bijgestaan door 6 Zusters van Liefde (Gent) verzorgen zij het hospitaal van Kinkanda. In de Missie telt men ongeveer 1,500 gedoopte negers en meer dan 3,000 geloofsleerlingen.

Sinds 1906, zijn 7 engelsche Paters van de *Congregatie van het H. Hart van Mill-Hill* gevestigd in het district van den Evenaar. Zij hebben 2 voorname standplaatsen: Lulonga en Bokakata.

Den 9 Mei 1907, is de Eerw. Pater Calewaert, van de *Congregatie van den H. Geest*, naar Congo vertrokken, om, in het district van Stanleyville, de Missie van Sendwe (bij Kindu) op te richten; hij was vergezeld van 5 Paters en 2 Broeders.

De *Broeders der Kristelijke Scholen* hebben, te Boma en te Leopoldville, beroepsscholen en scholen voor het lager onderwijs geopend; zij zijn ook gelast met de schoolkolonie van Boma. De Broeders vertrokken van Antwerpen, in September 1909.

Vijf Eerw. Paters der *Benediktijner Abdij van Sint-Andreas* (Lophem, bij Brugge) scheepten in naar Katanga, in Juli 1910. Een hunner heeft zich te Elisabethville gevestigd, waar men eene kerk opbouwt; hij zal er de bediening van *pastoor* uitoefenen; de andere werken aan het inrichten der Missie, wier middenpunt zich op eene hoogvlakte tusschen de Lufira en den Lualaba zal bevinden.

De *Eerw. Paters Capucienen* houden zich werkzaam met eene Zending te organiseeren in het district van den Ubangi. Hun centrum zal te Libenge zijn.

De *Broeders van Liefde*, van Gent, zijn in Congo aangeland, sedert October 1910. Te Lusambo en te Kabinda (Katanga) gevestigd, werken zij met grooten ijver aan het besturen van beroepsscholen en scholen van lager onderwijs.

In den loop van het jaar 1911, vertrokken eenige *Broeders Maristen* naar Stanleyville, om daar eene school te openen.

In 't kort samengevat, verkondigen meer dan 400 Bel-

gische kloosterlingen, van beide geslachten, het Evangelie aan meer dan 118,000 volgelingen.

De Zendelingen, buiten de werken van het apostelambt, besturen scholen, weeshuizen, lazaretten, hospitalen, werkhuizen, enz.; zij leggen, rond hunne residentieën, groote hovingen aan en ontginnen uitgestrekte landerijen; zij stichten overal christene dorpen, die het uitgangspunt van orde en beschaving zullen worden. Daartoe

Stichting van eene *kapel-hoef* en van een nieuw christen dorp

vereenigen zij door den band van het huwelijk de jongens en de meisjes in hunne scholen onderwezen, en die, op behoorlijken ouderdom, vrij hunne keuze doen.

Door eene overeenkomst met den Staat, hebben de Missiën kosteloos en in vollen eigendom 100 tot 200 hectaren land gekregen, mits zekere verplichting betrekking hebbende tot het onderwijs.

PROTESTANTSCHÉ MISSIËN

In 1902, hadden 9 protestantsche Missiën 40 voorname posten en 192 bijgevoegde posten gesticht; deze telden 211 Zendelingen der twee geslachten, 6,551 bekeerlingen en 1,470 geloofsleerlingen. — In 1907, was het getal der voorname posten tot 77 gestegen.

Onder de protestantsche secten, die in Congo het Evangelie prediken, zijn er 5 Engelsche, 2 Amerikaansche en 1 Zweedsche. — Gewoonlijk stichten zij geene schoolkoloniën, noch weeshuizen; zij bepalen zich met aan de zwarten de christelijke leering, op hunne manier, te verkondigen.

SLOT

Werpen wij nu een blik achterwaarts en zien wij het prachtig schouwspel aan dat zich voor onze oogen ontrolt.

Nauwelijks dertig jaar zijn verlopen, sedert de Belgen de verkenning van Congoland ondernamen. Zij bevonden zich tegenover eene bijna onbekende en woeste streek, eeuwenlang in de barbaarschheid gedompeld en ter prooi geleverd aan geldzuchtige Arabieren, die alles te vuur en te zwaard verwoestten en overal den schandelijksten menschenhandel dreven.

En wat zien wij heden?

Arabieren en Madhisten zijn verslagen en verjaagd; de slavenhandel, de grootste plaag der streek, is uitgeroeid. — Bevoegde mannen hebben de onbekende gewesten doorkruist en doorzocht; zij hebben ze beschreven in alle opzichten: volkenkunde, aardkunde, waterkunde, dierenkunde, plantenkunde, landbouwkunde,... Kostbare delfstoffen, nijverheidsplanten, enz, werden ontdekt; rekgom, kopal, ivoor, koper, goud,... leverden duizenden millioenen aan den Belgischen koophandel. — Spoorwegen, gebaande wegen zijn aangelegd; het dragersbedrijf is schier afgeschaft; honderden stoombooten doorkruisen de wateren van Congoland en van den Oceaan. — De inlandsehe handel en nijverheid zijn aangemoedigd en uitgebreid. — Het *beheer* der Kolonie is in al zijne bijzonderheden geregeld: koloniale wet, bestuur, bestuurlijke verdeelingen, rechtwezen, onderwijs, burgerstand, landbouw, leger, geld- en postwezen, telegraaf en telefoon, gezondheidsdienst en godsdienstige inrichting. — Ontelbare standplaatsen, posten, faktorijen, hospitalen en lazaretten zijn opgericht: kerken, kapellen, kapel-hoeven, weeshuizen, werkhuizen zijn talrijk tot stand gekomen. — Alle mogelijke middelen werden aangewend om de ongezone streken te verbeteren en de heerschende ziekten te bestrijden. — De Beambten, en vooral de Zendelingen, hebben alles in 't werk gesteld om de christelijke beschaving

overal de bevorderen. Troostgevende gevolgen zijn reeds alom te bespeuren : vrede, orde en veiligheid heerschen over de Congogouwen; de inboorlingen worden tot den arbeid opgeleid; hunne harten- en geestesontwikkeling neemt alle dagen toe; hun stoffelijk en zedelijk lot doen gestadigen vooruitgang; meer dan 125,000 worden in den godsdienst onderwezen en over de 48,000 hebben reeds het doopsel ontvangen.

En aan wie is dit alles te danken?

Eerst en vooral, na God, aan der Belgen Koning, Leopold II. — Begaafd met schrandere geestvermogens en zonderlinge wilskracht, immer bezorgd voor de hoogere belangen van het Vaderland, wist hij ook, met stalen wil en wijs beleid, door alle tegenkantigen heen, altijd vooruit te streven naar het grootsch en edel doel : de *verlossing* en de *beschaving* der negers van Congoland.

Wij mogen met fierheid herhalen wat Kardinaal Lavigerie voor de nakomelingen neergeschreven heeft: «Onder de namen die, in de geschiedenis, om den heiligen strijd tegen den slavenhandel met gulden letters zullen aange-teekend staan, schittert, op den eersten rang en met ongemeenen luister, de naam van LEOPOLD II, Koning der Belgen, Baanbreker der Beschaving in Afrika!» (1)

Ten tweede, is dit reuzenwerk te danken aan al die *Belgen* die hun vaderland vaarwel zegden, om aan Congo's beschaving de hand te slaan. Eere! aan hen vooral, die de ontberingen en het strijden der eerste jaren doorstaan hebben. Talrijk zijn zij, onze schrandere landgenooten, die onder de taak bezweken. Nevens 190 dappere officieren, staan, op het glorierijk doodenboek, 172 Zendingen aangeteekend, die in Afrika hun leven ten beste gaven voor de glorie van God, het heil van een volk en de eer van het Vaderland.

Aan al die heldhaftigen die de zegepraal niet mochten zien opdagen en nu, onder Congo's bodem, hunnen eeuwigen slaap slapen, willen wij hier Vaderlands HULDE brengen en een eeuwig, erkentenisvol AANDENKEN neerschrijven.

(1) STEENACKERS, blz. 140.

BIJVOEGSEL

Spelling en uitspraak der congoleesche namen — Zooals hiervoren gezegd werd, zal men hier eenige aanduidingen vinden nopens de *spelling* en de *uitspraak* der inlandsche namen onzer Kolonie.

Wij volgen de spelregels aangenomen door de drie Departementen van den *Onafhankelijken Staat* en uitgegeven in het *Recueil administratif*.

De ware klank van iederen naam, *zooals hij door de inboorlingen uitgesproken wordt*, is voor grondregel der spelling genomen.

1° De klinkers *A* en *O* zijn altijd kort en klinken zooals in *zak* en *kok*, b. v. Boma, Bolobo. — De lange *a* en *o* worden met het verlengingsteeken aangeduid, b. v. Kitâmo, Bôra.

2° *E* (zonder toonteeken) wordt uitgesproken als de vlaamsche *ee* in *thee*, b. v. Belo, Irebu.

3° *G* wordt altijd uitgesproken als in het fransche *gare*, b. v. Isangila, Libenge.

4° *I*, halve-klinker, wordt vervangen door *y*, b. v. Yakoma, Mayumbe. — De klanken *ya*, *ye*, enz., worden nooit uitgedrukt door *ja*, *je*. Men schrijft Bayanda, Bapeye, en niet Bajanda, Bapeje. — De woorden *eindigen* nooit met *y*; de klinker *i* moet dan gebezigd worden, b. v. Noki, Matadi.

5° *J* wordt alleen gebruikt met den klank die deze letter heeft in het fransche *jour*, b. v. Bunji.

6° *S* klinkt altijd gelijk de vlaamsche sisklank *s*, b. v. Kasongo = Kas'songo; Kasai = Kas'sai.

7° *U* klinkt zooals *oe* in *hoed*, b. v. Rubi, Uele.

8° *W* klinkt zooals de vlaamsche *w*, b. v. Kwilu, Niangwe.

9° *SH* vervangt het fransche *ch* en klinkt zooals *ch* in het fransche *chat*, b. v. Shongo = Chonzo; Tshuapa = Tehuapa.

10° Twee naast malkander staande klinkers worden *afzonderlijk* uitgesproken : dus *ai* klinkt a-i, *ao* = a-o, *au* = a-oe, *ei* = e-i, b. v. *Boende* = Bo-ende. — Men schrijft dus *Kasai* en niet *Kasaï*.

11° De klinkers worden dan alleen *verdubbeld* als zij twee verscheidene klanken moeten vertegenwoordigen, b. v. *Zuulu* = Zoe-oe-loe, *Oosima* = O-o-sima.

12° De *medeklinkers* worden *nooit verdubbeld*, b. v. *Kasai*, *Kobo*, *Mangbetu*.

13° De klanken *M* en *N*, welke de inboorlingen dikwijls doen hooren vóór de woorden beginnende met eenen medeklinker, worden van kant gelaten, b. v. *Zobe*, en niet *N'Zobe*; *Doruma*, en niet *N'Doruma*...

14° *C* en *Q* worden nooit gebezigd; zij worden vervangen door *K*, b. v. *Kongolo*, *Mobeka*. — Bij uitzondering behoudt men de spelling van zekere namen reeds door een langdurig gebruik gevestigd, b. v. *Congo*.

15° In 't meervoud schrijft men geene *s* achter de eigenamen der volksstammen : de *Bangala*, de *Azande*, de *Bantu*, enz., omdat, in de meeste namen, het meervoudsteeken reeds besloten ligt. Het voorvoegsel *ba*, b. v., vormt het meervoud der namen van « bantuschen » oorsprong. Sommige namen staan zelfs meer dan eens in 't meervoud : *Ababua* is van het getal; *a* is het meervoud in 't *azande* en *ba* het meervoud in 't *bantu*.

INHOUDSTAFEL

Ons doel	9
Onze bronnen	11
Geschiedkundig overzicht	15
Grenzen, uitgestrektheid, bevolking	27
Algemeen uitzicht van Congoland	28
De Midden-Kom.	31
Natuur der delfstoffen en des bodems	34
De stroomen	36
De meren	50
Zwellingen van den Congostroom	53
De wouden.	54
Het groot Evenaarswoud	54
Het Mayumbe's woud.	62
De savana en de brousse	65
Het klimaat	69
Invloed van het klimaat op de Kolonie	73
Volkenkunde	76
De talen.	81
De woningen	82
De dorpen	86
Opschik der Congoleezen	87
De voeding	91
Jacht en vischvangst	96
Muziek, dans en worstelen.	101
Godsdienstige begrippen	104
Maatschappelijke en staatkundige inrichting	111
Landbouw, nijverheid en koophandel, bij de inboorlingen.	119
Inlandsche en ingebrachte fauna	124
De flora.	141
Nuttige planten en koloniale producten van Congo	143
De mijnen	156
Verkeermiddelen	159
De koophandel	166
Bestuur van Congoland	168
Rechtwezen	169
Bestuurlijke verdeelingen	170
Verdeeling der districten	170
Territoriaal stelsel	172

Voornaamste steden en standplaatsen	173
Openbare macht.	181
Geldwezen	183
Gezondheidsdienst.	183
Onderwijs	187
Godsdienstige inrichting	189
Katholieke Missiën	191
Protestantsche Missiën	198
Slot	199
Bijvoegsel	201

Onzen besten dank aan al degenen die ons eene behulpzame hand geboden hebben. — Onze drukker en uitgever, M. K. Bulens, heeft geene moeite gespaard om ons in ieder opzicht te bevredigen : zijne welwillendheid is allen lof waardig.

Wij zijn ook oprechten dank schuldig voor 't bereidwillig leenen van platen, aan den Eerw. Pater A. Scheys, S. J., bestierder van het Tijdschrift : Missions belges de la Compagnie de Jésus ; aan M. A. Leys, van 't Ministerie van Koloniën en aan M. G. Pourveur, bestierder van het Tijdschrift : L'Expansion belge.

DE CONGO-KOLONIE

